

Ministerie van
Welzijn,
Volksgezondheid en
Cultuur

Directoraat-Generaal
Culturele Zaken

Boekmanstichting - Bibliotheek
Herengracht 415
1017 BP Amsterdam
Tel. 6243739

Nederlands Cultuurbeleid en Europese Eenwording

Bouwkunst en Monumentenzorg

dr. N. J. M. Nelissen
drs. C. L. F. M. de Vocht

Studie verricht in
opdracht van het
ministerie van Welzijn,
Volksgezondheid en Cultuur,
Directoraat-Generaal
Culturele Zaken

Standaard - grootboek 1988
Rij 1-1-1-1
maatschap 1-1-1-1
gevoel 1-1-1-1

De Europese cultuur hoeft in Brussel helemaal niet uitgevonden te worden, ze is er altijd geweest. Haar bronnen zijn gemeenschappelijk, ze heeft zich met haar verwijzingen, landschappen, genres en rituelen, haar onderlinge affiniteit met behoud van individuele tics en trotsheden, altijd ver bewogen boven de kleingeestigheid van de nationale ploitiek en economische hegemonieën (Gerrit Komrij, NRC 1-2-1989).

Voorwoord

Deze nota bevat een consequentie-analyse van de interne Europese markt voor de bouwkunst. Zoals uit de nota zal blijken, gaat het om de signalering van verwachte en mogelijke gevolgen van een Europa zonder binnengrenzen voor de bouwkunst, zowel wat betreft de bouwkunst op zich, het bouwkunstbeleid als andere in dit verband relevante zaken. Vandaar dat ook aan de monumentenzorg en de welstandszorg aandacht is geschonken.

De nota is opgesteld in het kader van een opdrachtverlening van het ministerie van WVC (meer in het bijzonder de Stafdirectie Cultuurbeleid) aan de Permanente Conferentie voor de Europese Stadsvernieuwing. Een en ander vond plaats in nauw overleg met Drs. H. Withaar, hoofd Stafdirectie Cultuurbeleid en Mr. S. Gimbrière en verder met Drs. M. van Heck van de Afdeling Bouwkunst.

Het vervaardigen van de nota was in handen van Dr. N.J.M. Nelissen en Drs. C.L.F.M. de Vocht. Voor het verzamelen van de benodigde informatie is onder meer gebruik gemaakt van de documentatie van de Permanente Conferentie voor de Europese Stadsvernieuwing (PCES). Daarnaast zijn er gesprekken gevoerd met op dit terrein bekende personen uit het internationale netwerk van deskundigen dat de PCES heeft opgezet en met vertegenwoordigers van de Afdeling Bouwkunst van het ministerie van WVC.

Nijmegen, juni 1989.

N.N.

C.de V.

Inhoud

Voorwoord	3
Inhoud	5
Inleiding	7
1. Probleemverkenning	9
1.1. Inleiding	9
1.2. Het Verdrag van Rome	9
1.3. De Europese Akte en de interne markt	10
1.4. Het Witboek	11
1.5. De interne markt en de bouwkunst	11
2. Consequentie-analyse van Europa-1992 voor de bouwkunst	13
2.1. Inleiding	13
2.2. Consequentie-analyse	13
2.3. Consequentie-analyse van Europa-1992	14
2.4. Consequentie-analyse van Europa-1992 en de bouwkunst	15
3. De bevordering van de nationale bouwkunst	17
3.1. Inleiding	17
3.2. Het beleid op het gebied van de bouwkunst	17
3.3. Europa-1992 en de bevordering van de nationale bouwkunst	24
3.4. Conclusies en aanbevelingen	27
4. De architectuuropleiding	29
4.1. Inleiding	29
4.2. Situatieschets	29
4.3. Consequenties voor de architectuuropleiding	33
4.4. Conclusies en aanbevelingen	38

5. De vakuitoefening van architecten	40
5.1. Inleiding	40
5.2. Situatieschets	40
5.3. Consequenties voor de vakuitoefening van architecten	45
5.4. Conclusies en aanbevelingen	48
6. De instellingen	52
6.1. Inleiding	52
6.2. Situatieschets	52
6.3. Consequenties voor de instellingen	55
6.4. Conclusies en aanbevelingen	59
7. Het cultuurhistorisch erfgoed	62
7.1. Inleiding	62
7.2. Situatieschets	62
7.3. Consequenties voor het cultuurhistorisch erfgoed	66
7.4. Conclusies en aanbevelingen	74
8. De welstandszorg	78
8.1. Inleiding	78
8.2. Situatieschets	78
8.3. Consequenties voor de welstandszorg	81
8.4. Conclusies en aanbevelingen	85
Samenvatting	88
Literatuur	95

Inleiding

Aan het einde van het jaar 1992 moeten de binnengrenzen van de Europese Gemeenschap zijn verdwenen. Dat is het streven sedert het aanvaarden van de Europese Akte en het verschijnen van het Witboek. De nog bestaande belemmeringen in het 'vrije verkeer' moeten dan goeddeels zijn verdwenen. Europa-1992, zoals wel kort aangeduid, wordt geacht een beslissende stap te zijn in de richting van een daadwerkelijke economische gemeenschap. Het wegvallen van de binnengrenzen zal veel veranderingen teweeg brengen, zeker op het vlak waarvoor de veranderingen ook zijn bedoeld: het handelsverkeer en de economie. Maar, zo is alom de verwachting, Europa-1992 zal ook gevolgen hebben voor allerlei andere sectoren van het maatschappelijk leven.

Het is binnen deze context dat men de onderhavige nota moet zien. Van de zijde van het ministerie van WVC bestaat de behoefte om nader geïnformeerd te zijn over de consequenties van Europa-1992 voor de sector cultuur. Aan personen vertrouwd met onderdelen van de sector cultuur is gevraagd om in een tamelijk korte periode een beeld te schetsen van de gevolgen van Europa-1992 voor zaken zoals film, toneel, musea, dans en ook de bouwkunst.

In deze nota worden de gevolgen van Europa-1992 voor de bouwkunst beschreven. Het gaat hierbij om wat we noemen een consequentie-analyse. Deze consequentie-analyse is gebaseerd op een aantal richtlijnen, zoals die zijn neergelegd in een scenario-beschrijving opgesteld door WVC. Aan de hand van deze scenario-beschrijving is door de auteurs een beeld geschetst van ontwikkelingen die waarschijnlijk zullen optreden na voltooiing van de interne markt.

De opbouw van de nota is als volgt:

In **hoofdstuk 1** wordt een schets van relatie Europa-1992 en de bouwkunst gegeven.

In **hoofdstuk 2** wordt ingegaan op de in de nota gehanteerde methodiek van consequentie-analyse.

In **hoofdstuk 3** wordt de nadruk gelegd op de gevolgen van Europa-1992 voor de nationale bouwkunst en het bouwkunstbeleid.

In **hoofdstuk 4** worden de gevolgen van Europa-1992 besproken voor de architectuuropleiding in Nederland.

In **hoofdstuk 5** wordt ingegaan op de consequenties van Europa-1992 voor de vakuitoefening van architecten.

In **hoofdstuk 6** wordt nagegaan wat de gevolgen van Europa-1992 zijn voor enkele op het gebied van de bouwkunst bestaande instellingen.

In **hoofdstuk 7** worden de gevolgen besproken voor het cultuurhistorisch erfgoed.

In **hoofdstuk 8** gebeurt dit voor het terrein van de welstandszorg.

1. Probleemverkenning

1.1. Inleiding

In dit hoofdstuk wordt een probleemschets gegeven van Europa-1992 en de bouwkunst. Dit gebeurt door eerst iets te zeggen over het Verdrag van Rome en andere relevante aspecten (1.2). Daarna wordt in het kort ingegaan op de Europese Akte en de interne markt (1.3). In verband met Europa-1992 is ook het zogenaamde Witboek van belang (1.4). De problematiek spitst zich toe op de gevolgen van de interne markt, en derhalve van Europa-1992, voor de bouwkunst (1.5).

1.2. Het Verdrag van Rome

De constitutie van de EG is niet, zoals dat het geval is in de meeste lidstaten van de EG, vervat in één samenhangend document. Ze bestaat daarentegen uit een verzameling van overeenkomsten en fundamentele waarden die bindend zijn voor de lidstaten. Het belangrijkste constitutionele stuk van de EG is het Verdrag van Rome. Dit werd op 25 maart 1957 getekend door België, de Bondsrepubliek Duitsland, Frankrijk, Italië, Luxemburg en Nederland. Dit Verdrag tot oprichting van de Europese Economische Gemeenschap werd op 1 januari 1958 van kracht. Nadien hebben achtereenvolgens Denemarken, Ierland, Het Verenigd Koninkrijk (alle per 1973), Griekenland (1981), Portugal en Spanje (1986) zich bij het Verdrag aangesloten.

Essentie van het Verdrag

De essentie van het Verdrag is vervat in artikel 2, dat luidt: 'de gemeenschap heeft tot taak door het instellen van een gemeenschappelijke markt en door het geleidelijk nader tot elkaar brengen van het economisch beleid van de lidstaten te bevorderen: de harmonische ontwikkeling van de economische activiteiten binnen de hele gemeenschap, een gestadige en evenwichtige expansie, een grotere stabiliteit, een toenemende verbetering van de levensstandaard en nauwere betrekkingen tussen de in de gemeenschap verenigde staten'.

De instellingen van de EG

De instellingen van de EG zijn: de Raad van Ministers, de Europese Commissie, het Europees Parlement, het Europese Hof van Justitie en de Rekenkamer. Andere EG-organen zijn: de Europese Investeringsbank en het Economisch en Sociaal Comité. Daarnaast functioneert nog een hele reeks gespecialiseerde adviserende comité's, terwijl het COREPER, het comité van permanente vertegenwoordigers (gevolmachtigde ambassadeurs) van de lidstaten in het geheel een bijzondere plaats inneemt.

Het EG-beleid

De EG voert actief beleid op een groot aantal beleidsterreinen, niet alleen

ter uitvoering van de primaire taken uit het Verdrag. In de loop der jaren zijn de terreinen van beleidsbemoediging steeds verder uitgebreid. De belangrijkste terreinen van het huidige EG-beleid zijn: landbouwbeleid, energiebeleid, industriebeleid, regionaal beleid, sociaal beleid, vervoersbeleid, visserijbeleid en technologisch beleid. De laatste jaren is de noodzaak gebleken van beleid op andere terreinen, zoals bij voorbeeld het geval is bij het milieubeleid en het consumentenbeleid. Van een EG-beleid inzake de bouwkunst is in de strikte zin van het woord geen sprake. Dit wil niet zeggen dat er geen Europese richtlijnen of andere regelgeving is die direct of indirect voor de bouwkunst van belang is. In dit verband kan bij voorbeeld worden genoemd de Europese richtlijn gericht op de bescherming van de architectentitel. De vrijmaking van openbare aanbestedingen verdient aparte vermelding omdat dit de eerste belangrijke stap naar 'europeanisering' is geweest.

1.3. De Europese Akte en de interne markt

De Europese Akte is de benaming voor het pakket teksten dat op 2 en 3 december 1985 werd aanvaard door de Europese Top over onder meer de herziening van het Verdrag van Rome, de inrichting van de interne markt, monetaire zaken en de Europese Politieke Samenwerking (EPS). De Akte is op 1 juli 1987 in werking getreden.

Beweegredenen

Eén van de beweegredenen voor het opstellen van de Europese Akte was de behoefte aan de voltooiing van de interne markt. De Akte behelst daartoe de nodige politieke impulsen en het juridisch kader om in 1992 een daadwerkelijke interne markt tot stand te brengen.

Belangrijke bepalingen

De Europese Akte bevat een tweetal belangwekkende bepalingen inzake de interne markt: artikel 8A en Artikel 100A en B. Artikel 8A bevat de opdracht maatregelen te treffen die erop gericht zijn de interne markt geleidelijk tot stand te brengen vóór 31 december 1992. Voorts bevat het een omschrijving van de interne markt: een ruimte zonder binnengrenzen waarin het vrije verkeer van goederen, personen, diensten en kapitaal is gewaarborgd. Artikel 100A biedt de Raad de mogelijkheid met gekwalificeerde meerderheid van stemmen besluiten te nemen inzake onderlinge aanpassing van wettelijke en bestuursrechtelijke bepalingen van de lidstaten die de instelling en de werking van de interne markt betreffen. Op grond van artikel 100B kan de Raad na een inventarisatie door de Commissie in 1992 van de resterende niet-geharmoniseerde maatregelen, de lidstaten verplichten elkaars, vaak verschillende normen te erkennen. Het nieuwe van dit artikel is dat de wederzijdse erkenning algemeen wordt en niet incidenteel blijft, zoals in het geval van uitspraken van het Europese Hof van Justitie.

1.4. Het Witboek

Voor de voltooiing van de interne markt is een zogenaamd Witboek opgesteld. Het bevat thans 279 voorstellen die vóór 31 december 1992 moeten leiden tot besluiten en die geïmplementeerd moeten zijn in nationale wetgeving van de lidstaten.

Wegnemen van barrières

De te nemen besluiten zijn ingedeeld in drie categorieën: besluiten gericht op de opheffing van materiële (dat wil zeggen fysieke) barrières, de opheffing van technische handelsbelemmeringen en de opheffing van fiscale barrières. Verreweg het grootste deel van het Witboek handelt over de opheffing van technische belemmeringen.

Stand van zaken

De stand van zaken op dit ogenblik is, dat circa 90% van de voorstellen door de Commissie is ingediend. De Raad moet op dit moment echter nog meer dan de helft van de besluiten goedkeuren.

1.5. De interne markt en de bouwkunst

De voltooiing van de interne markt betekent dat enkele belangrijke principes uit het EG-Verdrag daarop van toepassing worden. De Europese Akte omschrijft de interne markt als een ruimte zonder binnengrenzen waarin het vrije verkeer van goederen, personen, diensten en kapitaal is gewaarborgd. Het belangrijkste principe uit het EG-Verdrag is het beginsel van de non-discriminatie naar nationaliteit (artikel 7). Deze regel is uitgewerkt in bijzondere bepalingen. Deze betreffen het vrije verkeer van goederen dat onder meer geregeld is in de artikelen 9 en volgende, en 30 en volgende; en het vrije verkeer van werknemers in artikel 48, lid 1 en 2. De vrijheid van vestiging is geregeld in artikel 52. Het vrije verkeer van diensten tenslotte komt aan de orde in de artikel 59. Het non-discriminatiebeginsel is inmiddels ook van toepassing verklaard voor de beroepsopleiding (artikel 128). Verder verdient artikel 92, lid 1 vermelding waarin wordt bepaald dat steunmaatregelen van individuele lidstaten, die onverenigbaar zijn met de gemeenschappelijke markt, verboden zijn. Dit artikel heeft met name gevolgen voor het verlenen van subsidies in het kader van het eigen beleid door de lidstaten.

De interne markt krijgt daarnaast permanent gestalte door EG-reglementen, -besluiten, -richtlijnen en -aanbevelingen. De meest relevante voor de bouwkunst zullen in het verdere verloop van deze nota ter sprake komen.

De regelgeving rond de interne markt is gericht op de vrijmaking van het economische verkeer tussen de EG-landen. De interne markt heeft dus op zich niets met cultuur van doen. Dat neemt niet weg dat ook aan cultuur en in dit geval dus aan de bouwkunst economische aspecten zijn verbonden, die onderworpen zijn aan de regels van het beoogde vrije verkeer.

De definitie van de interne markt kan dan ook worden verbijzonderd naar het

culturele domein: 'een ruimte zonder binnengrenzen, waarin het vrije verkeer van cultuurgooederen, culturele diensten en kunstbeoefenaren is gewaarborgd' (Scenario-instructie onderzoek gevolgen interne markt, WVC).

2. Consequentie-analyse van Europa-1992 voor de bouwkunst

2.1. Inleiding

In dit hoofdstuk wordt een korte methodische verantwoording gegeven van de hier verrichte studie. Dit gebeurt door wat nadere informatie te verstrekken over de gehanteerde methodiek van 'consequentie-analyse' (2.2). Verder wordt de methodiek van consequentie-analyse toegespitst op de thematiek van Europa-1992 (2.3). Aansluitend wordt aangegeven dat de hier toegepaste consequentie-analyse tot doel heeft de gevolgen van Europa-1992 voor de bouwkunst in beeld te brengen (2.4).

2.2. Consequentie-analyse

De laatste jaren is in de bestuurs- en beleidswetenschappen veel studie verricht over de gevolgen van belangrijke maatregelen of ingrepen.

Ex ante evaluaties

Illustratief in dit verband zijn studies naar de gevolgen van technologische vernieuwingen: chip, biotechnologie, genetische modificatie, kernenergie. Men spreekt in dit verband wel van Technology Assessment. Deze Assessment-studies hebben een bepaalde zaak gemeen: het betreffen in het algemeen ex-ante evaluaties van de gevolgen van belangrijke nieuwe verschijnselen, maatregelen en/ of ontwikkelingen. Ook in Nederland bestaat er een zekere traditie op het gebied van ex ante evaluaties. Dit is met name het geval op het gebied van de technologie, de energie en het milieu. In Nederland kennen we bijvoorbeeld TA's rond de Oosterschel-dewerken en de invoering van de micro-electronica. Verder kennen we op het gebied van het milieu allerlei Milieu Effect Rapportage's (MER) over MER-plichtige plannen en kennen we op het gebied van de energie bijvoorbeeld de BMD (Brede Maatschappelijke Discussie). Al deze vormen van ex ante evaluatie kan men vangen onder de noemer 'consequentie-analyse'.

Omschrijving

Consequentie-analyse kan men omschrijven als 'het voorafgaand aan een beleidsactiviteit zo veel mogelijk nagaan welke effecten en neveneffecten van deze activiteit verwacht mogen worden' (Becker, 1987).

Wat omvat een consequentie-analyse?

Een consequentie-analyse kan zeer breed worden opgezet. In dat geval wordt ook bijvoorbeeld de probleemdefiniëring, de basisanalyse, het ontwikkelen van beleidsalternatieven, prioritering van beleidsalternatieven e.d. tot een consequentie-analyse gerekend. Wij opteren hier voor een benadering waarbij de consequentie-analyse niet meer (maar ook niet minder omvat) dan de volgende zaken:

1. De identificatie van effecten (wel of niet optredend).
2. De analyse van effecten (omvang en waarschijnlijkheid).
3. De evaluatie van effecten (waardering van effecten).

In deze nota zullen we deze drie aspecten vangen onder de volgende drie noemers:

1. Situatieschets.
2. Consequenties.
3. Conclusies en aanbevelingen.

Dit betekent dat in de komende hoofdstukken de drie genoemde elementen van een consequentie-analyse onder de zoëven genoemde paragrafen-titels te vinden zullen zijn.

2.3. Consequentie-analyse van Europa-1992

Centraal in deze nota staan de consequenties van Europa-1992. Wanneer we de aanduiding Europa-1992 gebruiken bedoelen we daarmee alle gevolgen van het streven van de EG om te komen tot een interne markt, zoals vervat in de Europese Akte en het Witboek. Bij dit alles zullen we Europa-1992 ruim interpreteren, dat wil zeggen dat we behalve van de concreet voorgestelde maatregelen in het Witboek, ook zullen uitgaan

van alles wat redelijkerwijs in het kielzog van dit Witboek zal gebeuren. Dit betekent dat het Witboek als 'katalysator' zal fungeren voor het op gang brengen van een stroomversnelling in de Europese eenwording. Wanneer we dan ook spreken over de consequenties van Europa-1992 hebben we tevens (in een ver verschiet) voor ogen de vorming van een federaal Europa.

Koffiedik kijken

Het behoeft weinig betoog dat consequentie-analyses tot op zekere hoogte koffiedik kijken zijn. Een aantal verschijnselen laat zich redelijk voorspellen. Vele zaken zijn echter moeilijk of niet voorspelbaar. Dit is inherent aan consequentie-analyses. Het voordeel van een consequentie-analyse is dat op een meer systematische manier wordt gepoogd om de effecten voor de toekomst van een maatregel te onderkennen.

Analogie met nationale staatsvorming

Bij het verrichten van de consequentie-analyse heeft voor ons het volgende een belangrijke rol gespeeld. De Europese eenwording die we zich zien voltrekken in de tweede helft van de 20e eeuw vertoont gelijkenis met het proces van nationale staatsvorming zoals wij dat in Nederland in de afgelopen eeuwen hebben gekend. De Nederlandse staat is ook niet in één dag tot stand gekomen, maar is het resultaat van een proces van staatsvorming dat vele eeuwen heeft geduurd. Soortgelijke processen als zich hebben afgespeeld op de lange weg van nationale staatsvorming, doen

zich voor en zullen zich voordoen bij de Europese eenwording. Alhoewel Nederland op dit ogenblik een eenheidsstaat is in staatkundig opzicht, is het dit geenszins in tal van andere opzichten. In economisch, sociaal en cultureel opzicht is Nederland nog zeer divers en zijn de verschillen tussen de oorspronkelijk constituerende elementen van de nationale staat nog zeer groot. Men kan binnen Nederland immers gebieden vaststellen die in economisch opzicht zeer veel van elkaar verschillen, ondanks het feit dat al deze gebieden tot een en dezelfde staat behoren. Dit geldt grosso modo ook voor andere zaken. Zeker op het vlak van de cultuur zijn de verschillen binnen Nederland buitengewoon groot. Wie herkent niet direct grote verschillen tussen bijvoorbeeld een Limburger, een Fries en een Hollander? Ondanks de vele jaren dat Nederland een eenheidsstaat vormt zijn deze verschillen (gelukkig) nog niet verdwenen. Het is niet aannemelijk dat de nu bestaande verschillen in economisch, sociaal en cultureel opzicht die er tussen de lidstaten van de EG bestaan binnen nu en afzienbare tijd zullen zijn verdwenen. Dit houdt in dat wij algemeen gesproken de nodige consequenties van Europa-1992 voor Nederland verwachten, maar dat van de andere kant moet worden gewaakt voor een overdimensionering van deze effecten. Waarschijnlijk zullen de effecten sneller gaan dan het geval is geweest bij de nationale staatsvorming, maar ze zullen niet zo snel gaan dat in 1993 al van een volledig andere situatie sprake zal zijn.

Scenario

Als basis voor de hier doorgevoerde consequentie-analyse heeft de door het ministerie van WVC opgestelde notitie inzake scenario's gediend. Daarin zijn drie parameters opgenomen, die relevant worden geacht voor de toekomstige situatie van de cultuur in het Europa zonder binnengrenzen. Deze parameters zijn:

1. Het proces van economische schaalvergroting als gevolg van de interne markt.
2. Beperkingen voor het beleidsinstrumentarium van de nationale overheid door Europese regelgeving, met name ten aanzien van nationaal gehanteerde beleidscriteria, vergunningen en subsidies.
3. Het optreden van 'een Europese overheid', die mogelijk initiatieven gaat ontplooiën ten aanzien van een Europees cultuurbeleid, en ten aanzien van Europese voorzieningen op dit gebied.

2.4. Consequentie-analyse van Europa-1992 en de bouwkunst

De consequentie-analyse van Europa-1992 wordt in deze nota toegespitst op de bouwkunst. Wij bedoelen de bouwkunst in de zin van architectuur, waarbij we uitsluiten de binnenhuisarchitectuur, tuin- en landschapsarchitectuur en de stedenbouw. Hierbij zij echter opgemerkt dat veel van de door ons op te sommen gevolgen analoog zullen spelen op genoemde gebieden. We zullen in de nota de begrippen bouwkunst en architectuur als equivalenten hanteren.

In deze nota gaan we de gevolgen van Europa-1992 na voor de volgende aspecten van de bouwkunst:

- nationale bouwkunst en het bouwkunstbeleid (hoofdstuk 3);
- de architectuuropleiding in Nederland (hoofdstuk 4);
- de vakuitoefening van architecten (hoofdstuk 5);
- enkele instellingen op het gebied van de bouwkunst (hoofdstuk 6);
- het cultuurhistorisch erfgoed (hoofdstuk 7);
- de welstandszorg (hoofdstuk 8).

3. De bevordering van de nationale bouwkunst

3.1. Inleiding

Het beleid op het gebied van de bouwkunst is in opbouw. Er is sprake van eerste aanzetten tot een bouwkunstbeleid dat betrekking heeft op vier terreinen: architectuur, binnenhuisarchitectuur, landschapsarchitectuur en stedenbouw. Bij dit bouwkunstbeleid zijn zowel het ministerie van WVC, als dat van VROM betrokken. De vraag is echter in hoeverre na 1992 nog een bouwkunstbeleid mogelijk c.q. wenselijk is. Hieraan vooraf gaat echter de vraag welke consequenties Europa-1992 heeft voor het toekomstig beleid op dit terrein.

In dit hoofdstuk wordt eerst een korte schets gegeven van het beleid op het gebied van de bouwkunst (3.2). Daarna wordt dit beleid geplaatst tegen de achtergrond van Europa-1992 en wordt per onderdeel van het architectuurbeleid ingegaan op de te verwachten gevolgen voor de nationale bouwkunst (3.3). Aan het einde van dit hoofdstuk worden met betrekking tot de gevolgen voor de nationale bouwkunst een aantal conclusies en aanbevelingen geformuleerd (3.4).

3.2. Het beleid op het gebied van de bouwkunst

De mogelijkheden voor de overheid om een beleid ten aanzien van de bouwkunst actief vorm te geven, zijn in wezen beperkt. Dit hangt samen met het gegeven dat cultuur (waarvan de bouwkunst een onderdeel vormt) een zichzelf scheppend fenomeen is waarbij de overheid over het algemeen slechts een marginale rol kan spelen. Het cultuurbeleid is dan ook vooral voorwaardenscheppend. Dat betekent dat het instrumentarium beperkt is en vaak ook bewust door de overheid beperkt wordt gehouden.

Het beleid op het gebied van de bouwkunst omvat vier componenten: architectuur, binnenhuisarchitectuur, landschapsarchitectuur en stedenbouw. In het kader van deze nota wordt alleen ingegaan op het architectuurbeleid. De bouwkunst wordt gerekend tot het algemene kunstenbeleid zoals dat het meest recent is verwoord in het 'Plan voor het Kunstbeleid 1988-1992'. Dit Plan komt dus net niet meer toe aan de positie van de kunsten ná de voltooiing van de Europese interne markt. Centraal in het 'Plan voor het Kunstbeleid' staat kwaliteitsverhoging bij alle kunsten, dus ook van de bouwkunst.

Het beleid ten aanzien van de bouwkunst wordt ontwikkeld en uitgevoerd door twee ministeries, te weten WVC en VROM. Bij het ministerie van WVC is het bouwkunstbeleid ondergebracht bij het Directoraat-Generaal van Culturele Zaken, meer in het bijzonder de Afdeling Bouwkunst van de Directie Kunsten en de Sector Monumenten van de Hoofddirectie Cultuurbehoud. Bij het ministerie van VROM is de Directie Coördinatie Bouwbeleid belast met de ambtelijke voorbereiding van het architectuurbeleid. In het kader van deze nota komt hoofdzakelijk het beleid van het ministerie van

WVC ten aanzien van de bouwkunst aan de orde. De onderbrenging van dit specifieke beleid bij de sector Cultuur van het ministerie, impliceert dat architectuur ook officieel wordt gerekend tot een van de relevante culturele waarden in onze samenleving.

Inhoud van het architectuurbeleid

Zoals gezegd, is verhoging van de algemene kwaliteit van de architectuur het uitgangspunt voor het beleid. Meer in het bijzonder is het beleid er op gericht 'randvoorwaarden te scheppen die bevorderen dat de bouwkunst in Nederland op een kwalitatief hoger niveau komt' (interne nota Afdeling Bouwkunst). Het architectuurbeleid is opgebouwd uit de volgende onderdelen:

1. Belangstelling wekken voor architectuur en de discussie daarover bevorderen. Hierbij gaat het enerzijds om het wekken van belangstelling voor architectuur bij het publiek, anderzijds om de architectuurdiscussie onder vakgenoten en deskundigen te stimuleren.
2. Bevordering van deskundigheid. Hierbij ligt de nadruk op het bevorderen van de kwaliteit van de vakuitoefening.
3. Opdrachtenbeleid
4. Marktverruiming en exportbevordering
5. Presentatie

Om dit beleid uit te voeren, worden momenteel de volgende beleidsinstrumenten ingezet:

Belangstelling wekken

Manifestaties, tentoonstellingen, publikaties en tijdschriften van een hoog kwalitatief niveau en van landelijke betekenis worden gesubsidiëerd. Bij de beoordeling wordt tevens de mate betrokken waarin de activiteiten vernieuwend en stimulerend zijn voor het vakgebied.

Bevordering deskundigheid

Het subsidie-instrument wordt eveneens toegepast ten behoeve van seminars, symposia, studieconferenties en dergelijke die de kwaliteit van de vakuitoefening kunnen verhogen. Daarnaast worden er individuele subsidies vanuit het Fonds voor Beeldende Kunsten, Vormgeving en Bouwkunst verstrekt in de vorm van reis-, werk- en studiebeurzen, in de vorm van startstipendia en ten behoeve van projecten. Bij de individuele subsidies is het oogmerk via verhoging van de individuele deskundigheid de algemene kwaliteit van de architectuur te verhogen en daarnaast ruimte te creëren voor vernieuwende ideeënvorming.

Opdrachtenbeleid

Dit beleid is nog in opbouw. Er zijn nog geen duidelijke beleidsinstrumenten voor ontwikkeld. Momenteel is het volgende gaande. Een deel van de bouwstroom in Nederland is het gevolg van opdrachten van de overheid. Als

opdrachtgever heeft de overheid daardoor de mogelijkheid bepaalde eisen te stellen aan de architectonische kwaliteit.

Ook het ministerie van WVC initieert dergelijke opdrachten. Dit geeft de mogelijkheid de kwaliteit van de architectuur 'in eigen huis', onder verantwoordelijkheid van het ministerie te vergroten. Het ligt in de bedoeling de Afdeling Bouwkunst in de toekomst bij dit interne opdrachtenbeleid in adviserende zin te betrekken en op deze wijze een adviserende rol te laten vervullen met betrekking tot architectonische kwaliteit. Door de Directoraten Welzijn en Volksgezondheid zal bij onder de verantwoordelijkheid van het ministerie vallende bouwprojecten de gedragslijn worden gevolgd dat goedkeuringen, vergunningverleningen en toedeling van subsidiegelden pas volgen nadat in overleg met andere afdelingen en directies intern advies bij de Afdeling Bouwkunst over de kwaliteit van de vormgeving is ingewonnen. Mogelijke onderwerpen van een dergelijk intern opdrachtenbeleid zijn de ziekenhuizen en de huisvesting van jongeren.

Ook bij andere ministeries doet zich deze mogelijkheid voor, met name bij het ministerie van VROM, meer in het bijzonder bij het uitvoeren van bouwopdrachten onder supervisie van de Rijksgebouwendienst. In dit verband kan bovendien gewezen worden op het door de Rijksgebouwendienst geïnitieerde positieve kwaliteitsbeheer en de daarbij geïntroduceerde architectonische kwaliteitsnormen.

Prijsvragen

Een bijzonder onderdeel van het opdrachtenbeleid betreft de prijsvragen. Dit beleidsonderdeel is nog in ontwikkeling. Prijsvragen worden gezien als een instrument van waaruit belangrijke impulsen kunnen uitgaan voor verhoging van de architectonische kwaliteit zowel bij ideeënontwikkeling als bij ontwerp en uitvoering.

Twee grotere projecten beginnen op dit moment vorm te krijgen. In 1989 wordt in Nederland een internationale conferentie gehouden over het thema toegankelijkheid. In dat kader is een interdepartementale werkgroep 'toegankelijkheid' gevormd die met betrekking tot dit thema een prijsvraag heeft uitgeschreven. Tijdens de conferentie zal een tentoonstelling plaatsvinden van allerlei bouwkundige oplossingen voor toegankelijkheid die door een deskundige jury als kwalitatief hoogwaardig zijn beoordeeld.

Europaan

Verder is er het zogenaamde European-project dat plaats vindt onder auspiciën van de Raad van Europa. Aan dit project doen negen Europese landen waaronder Nederland mee. European omvat prijsvragen rond wisselende thema's in de architectuur, waarbij er naar gestreefd wordt winnende ontwerpen ook zoveel mogelijk te realiseren. Het meest recente thema van European is 'ontwikkende leefstijlen en woningbouwarchitectuur'. Hiervoor hebben zich 2300 belangstellenden ingeschreven, waaronder 230 uit Nederland. In Nederland zijn voor het realiseren van bekoonde ontwerpen onder meer lokaties gereserveerd op het Ammunitionterrein in Den Haag en

in het gebied Stadsblokken te Arnhem. Elke nationale jury wijst vijf winnaars en vijf eervolle vermeldingen aan. De resultaten van de laatste European manifestatie zullen worden geëxposeerd in het 'Centre Pompidou' te Parijs. Het Europese kader waarbinnen European plaatsvindt schept nieuwe mogelijkheden voor ontwikkeling van de Nederlandse architectuur.

Marktverruiming en exportbevordering

Momenteel worden gewerkt aan het operationeel maken van enkele instrumenten in deze sfeer.

Presentatie

Het presentatiebeleid is een afgeleide van het allereerst genoemde beleidsonderdeel 'belangstelling wekken voor architectuur en de discussie daarover bevorderen'. Het presentatiebeleid vindt zijn uitwerking in onder meer tentoonstellingen, architectuurfestivals, excursies en publikaties. Hiervoor worden zowel ad hoc als structurele subsidies verstrekt.

Architectuurinstituut

Het Nederlands Instituut voor Architectuur en Stedebouw (Architectuurinstituut) vervult een belangrijke functie binnen het presentatiebeleid. Aan de hand van onder meer manifestaties, tentoonstellingen, publikaties, studieconferenties en symposia wordt een belangrijke bijdrage geleverd aan de deskundigheidsbevordering, aan het belangstelling wekken voor de architectuur en het stimuleren van het architectuurdebat. In het Architectuurinstituut gaan drie voordien zelfstandige instellingen op, het Nederlands Documentatiecentrum voor de Bouwkunst, de Stichting Wonen en de Stichting Architectuurmuseum. Verwacht wordt dat het Architectuurinstituut in de loop van 1992 volledig operationeel zal zijn.

Monumentenbeleid

Beleid ten aanzien van de bouwkunst vindt ook plaats aan de hand van de wat wel genoemd wordt de zorg voor het gebouwde cultuurhistorische erfgoed. Het gaat dan om historische bebouwing en historische stedebouwkundige gehelen waaraan een bijzonder belang wordt toegekend en die vanuit dat oogpunt in stand worden gehouden. De belangrijkste instrumenten van dit beleid zijn vastgelegd in een tweetal bijzondere wetten, namelijk de Monumentenwet en, in mindere mate de Wet op de Stads- en dorpsvernieuwing. Het belangrijkste ondersteunende orgaan op het gebied van de monumentenzorg is de Rijksdienst voor de Monumentenzorg. De zorg voor monumenten en stads- en dorpsgezichten is een gedeelde verantwoordelijkheid van de ministeries van WVC en VROM. Het eerst genoemde ministerie houdt zich exclusief met monumenten bezig, VROM en WVC tesamen houden zich bezig met het bewaren van waardevolle stads- en dorpsgezichten.

Architectuurbeleid ministerie van VROM

Ook door het ministerie van VROM worden initiatieven ontwikkeld om te komen tot bepaalde vormen van architectuurbeleid. In het algemene beleid

van dit ministerie zoals dat tot uitdrukking komt in onder meer de Vierde Nota Ruimtelijke Ordening en de Nota Volkshuisvesting in de jaren '90 wordt meer en meer aandacht geschonken aan de kwaliteit van de ruimtelijke en de gebouwde omgeving en de bijdrage die de architectuur daaraan kan leveren. Inmiddels is door het ministerie van VROM in samenspraak met WVC een Nota Architectuurbeleid opgesteld. Hierin worden mogelijke onderwerpen van beleid aangegeven, waaruit terzijnertijd een nadere selectie zal moeten worden gemaakt. Deze zijn te lokaliseren in de volgende beleidsclusters:

1. Rijksoverheid als opdrachtgever en subsidiënt/financier

a. opdrachtgeverschap rijksoverheid

- kwaliteit, kosten-kwaliteit
- planvoorbereiding, opdrachtgeverschap, architectenkeuze
- Rijksgebouwendienst, Rijksbouwmeester, Rijkshuisvestingsplan, Meerjarenprogramma Projekten Rijkshuisvesting, voorbeeldfunctie
- aandacht voor architectonische kwaliteit bij andere opdrachtgevende departementen
- begeleiding en ondersteuning 'talent' door RGD, inschakeling buitenlandse architecten

b. gesubsidiëerde woningbouw en vrije sector

- nadere invulling kwaliteitsbegrip, aandacht voor kosten-kwaliteit
- planvoorbereiding, opdrachtgeverschap, architectenkeuze
- decentralisatie, verhouding corporaties-gemeenten
- 'inspirerende voorbeelden', prijsvragen, kennisoverdracht, SEV

c. opdrachtgeverschap beleidssectoren WVC

- kwaliteit, kosten-kwaliteit
- experimenten, voorbeeldprojecten

2. Onderwijs ontwerpende disciplines

- zie advies Verkenningcommissie Bouwkunde
- postdoctoraal onderwijs
- aandacht voor architectuur in het basis en middelbaar onderwijs

3. Voorwaardenscheppend beleid

a. kwaliteit van opdrachtgevers

- bewustmaking architectonische kwaliteit: voorlichting, tv-programma's, video's

- ondersteuning van met name niet en minder professionele opdrachtgevers bij architectenkeuze: makelaars, servicebureau

- aandacht voor talent

- percentage-regeling 'beeldende kunst in gebouwde omgeving'

b. kwaliteit architecten en architectenbureau's, bedrijfstak (sociaal-economisch beleid)

- bijscholing (management, kostendeskundigheid etc.)

- marktgerichtheid

- automatisering, informatica

- grote toestroom op de arbeidsmarkt, hoge werkloosheid, geringe rendementspositie architectenbureau's

- ondersteuning bij verwerven internationale opdrachten: makelaars/servicebureau

- inschakelen en/of wisselwerking verwante disciplines

- kennisoverdracht

c. relatie bouwpartners, met name opdrachtgever-architect

- samenwerking bouwpartners, prestatiebestekken, aandacht voor arbeidsomstandigheden bouwvakkers

- verbetering systeem prijsvragen en meervoudige opdrachten

d. bevorderen algemene belangstelling voor architectonische kwaliteit

- voorlichting, tentoonstellingen, media

- architectuurkritiek en -polemie, kwaliteitscompetitie, publikaties, manifestaties

4. Regelgeving

- welstand

- aanpassen 'kwaliteitsbelemmerende/remmende regelgeving (eerste inventarisatie)

- regelgeving uit 'Brussel'

5. Monumentenbeleid

6. Ruimtelijke aspecten

- relatie architectuur-(micro-)stedebouw

- kwaliteit openbare ruimte

- voorbeeldprojecten voor onderhoud en vormgeving van openbare ruimte(voorgesteld in 4e Nota)
- stedenbouwkundige voorbeeldprojecten: creatieve oplossingen ten behoeve van stedenbouwkundige kwaliteit na-oorlogse woonwijken(voorgesteld in 4e Nota)
- sociale veiligheid

7. Onderwerpen die niet vallen onder het beleid van de rijksoverheid maar wel van belang zijn voor de nota

- rol gemeenten

Beleidsoverwegingen

Het architectuurbeleid van het ministerie van WVC is in opbouw. Een en ander betekent dat de ideeënvorming omtrent het te voeren beleid nog volop gaande is. In gesprekken met WVC kwamen een aantal van die beleidsoverwegingen ter tafel.

Internationale betekenis

Een belangrijk uitgangspunt voor het beleid is de betekenis van de Nederlandse architectuur in internationaal perspectief. Hierbij wordt als voorbeeld genomen de vooraanstaande rol die de Nederlandse bouwkunst had in de jaren '20 (De Stijl, Amsterdamse School). Dit werpt de vraag op waarom Nederland in die tijd internationaal zo in aanzien stond en hoe het daarmee nu gesteld is. Daarvoor is een analyse noodzakelijk van de aspecten die de Nederlandse architectuur toendertijd een toonaangevende rol in Europa bezorgden. Dit biedt de mogelijkheid na te gaan onder welke condities de Nederlandse architectuur eventueel een dergelijke positie zou kunnen heroveren. Aan de hand daarvan zou een gericht beleid kunnen worden ontwikkeld dat een verhoging van het imago van de Nederlandse architectuur in het buitenland tot stand brengt. Bij WVC wordt gedacht aan een positie van Nederland in het Europa ná 1992 die boven het gemiddelde ligt. De mogelijkheden hiervoor zijn aanwezig omdat ook nu de kwaliteit van onderdelen van de Nederlandse architectuur hoog is, bijvoorbeeld in de volkswoningbouw en de stadsvernieuwing. Daarom worden momenteel de volgende beleidsonderwerpen overwogen:

Jonge talentvolle architecten

Jonge talentvolle architecten die ontwerpen ten behoeve van de sociale woningbouw in de gelegenheid te stellen zich te presenteren op internationale fora.

Internationaal tijdschrift

Verder wordt overwogen initiatieven te ontplooiën ten behoeve van het vanuit Nederland op de markt brengen van een nieuw internationaal

architectuurtijdschrift of om een bestaand Nederlandse tijdschrift te laten uitgroeien tot een dergelijk tijdschrift. Een kwaliteitstijdschrift op het gebied van de bouwkunst kan worden gezien als het medium bij uitstek om de nationale bouwkunst binnen Europa onder de aandacht te brengen. Hierbij kan een parallel met Spanje worden getrokken waar momenteel belangrijke ontwikkelingen gaande zijn op het gebied van de architectuur. Deze zijn echter buiten Spanje nauwelijks bekend, omdat er geen Spaans internationaal architectuurtijdschrift is. Een Nederlands internationaal architectuurtijdschrift zal naar verwachting onder meer goede kansen in de BRD hebben, waar veel aandacht bestaat voor Nederlandse architectuur. Een internationaal tijdschrift zal noodzakelijkerwijs in edities in verschillende Europese talen dienen te verschijnen. Het zal dus hoge (vertaal)kosten met zich meebrengen. Wezenlijk bij een dergelijk internationaal architectuurtijdschrift is dat het ook internationale status verwerft, dat wil zeggen dat het in een adem genoemd wordt met andere toonaangevende tijdschriften op dit gebied zoals 'Architecture d'Aujourd'hui', 'Casa Bella', 'Bauen und Wohnen' en 'Architectural Design'.

Monografieën

Ook zal worden nagegaan op welke wijze monografieën over belangrijke ontwikkelingen in de Nederlandse architectuur kunnen worden geïnitieerd. Dergelijke monografieën kunnen een belangrijke stimulans betekenen voor het debat en de theorievorming rond architectuur, een onderwerp dat in het huidige beleid van WVC al veel aandacht geniet. Nu doet zich de situatie voor dat de bekende monografie over 'Moderne architectuur in Nederland, 1900-1940' van de hand is van een Italiaan, Fanelli.

3.3. Europa-1992 en de bevordering van de nationale bouwkunst

De gevolgen die Europa-1992 zal hebben voor de bouwkunst zijn te verdelen in twee categorieën:

1. Gevolgen voor de ontwikkeling van de nationale bouwkunst.
2. Gevolgen voor het bouwkunstbeleid.

Gevolgen voor de ontwikkeling van de nationale bouwkunst

Architectuur kan worden gekenschetst als een zichzelf scheppend fenomeen dat in grote vrijheid tot stand komt. Het is daarom de vraag of de voltooiing van de Europese markt veel gevolgen zal hebben voor de ontwikkeling van de Nederlandse bouwkunst. De ontwikkeling van de Nederlandse bouwkunst kent een dynamiek die in haar toekomstig verloop moeilijk te voorspellen is, laat staan te beheersen. De grenzen zijn in het verleden nooit gesloten geweest voor het ideeëngoed van de bouwmeesters uit andere landen. Waren ze dat wel geweest dan hadden stromingen zoals de Gotiek en de Renaissance zich nooit op een grensoverschrijdende schaal kunnen verbreiden. Met andere woorden inspirerende voorbeelden zullen zich altijd

verspreiden, of er nu nationale grenzen zijn of niet. Op deze wijze heeft ook een architectuurbeweging zoals de Stijl, zich in heel Europa (en zelfs daarbuiten) kunnen verspreiden. Een overheid die tijdig het belang van dergelijke ontwikkelingen her- en erkent, heeft des te meer mogelijkheden om in haar beleid, via het scheppen van voorwaarden bepaalde, wenselijk geachte accenten aan te brengen.

Architectonische vernieuwing

Buitenlandse zegslieden gaven ons te kennen dat Nederland aldaar de reputatie heeft flexibel te opereren binnen architectuurstromingen. Dat heeft tot gevolg dat binnen een bepaalde stroming in een relatief korte tijdperiode bouwkundige uitersten mogelijk zijn. Binnen een bepaalde stroming worden daardoor architectonische mogelijkheden veel meer uitgeprobeerd dan in andere landen. In de BRD bijvoorbeeld, is men veel meer vasthoudend binnen een bepaalde stroming. Nieuwe ontwikkelingen zetten zich daarom niet zo snel door. Onze zegslieden gaven te kennen dat er sprake is van veelvuldige excursies vanuit het buitenland om de in de ogen van het buitenland almaar nieuwe ontwikkelingen in Nederland te bekijken. Omdat Nederland zo klein is, zouden bovendien nieuwe ontwikkelingen zoals het Postmodernisme sneller worden opgenomen en verder uitgewerkt. Met andere woorden de Nederlandse architect wordt in het buitenland bijzonder gewaardeerd vanuit een oogpunt van architectonische vernieuwing.

Gevolgen voor het bouwkunstbeleid

Het belangrijkste principe van het EG-Verdrag is recentelijk gespecificeerd in de Europese Akte: in het Europa zonder binnengrenzen zal het vrije verkeer van personen, van diensten en van goederen regel zijn evenals de vrijheid van vestiging. In deze interne markt zijn nationale maatregelen die in dit opzicht discriminerend werken, behoudens enkele uitzonderingen, niet meer toegelaten.

Wanneer deze maatstaf wordt gehanteerd bij het huidige architectuurbeleid dan komen in dat licht alle subsidieregelingen die exclusief zijn voor Nederlandse ingezetenen en derhalve discriminatoir zijn ten opzichte van ingezetenen uit andere EG-lidstaten in de nabije toekomst te vervallen. Bovendien zullen zij naar alle waarschijnlijkheid worden getroffen door artikel 92, lid 1 van het EG-Verdrag, waarin is bepaald dat Gemeenschapsonvriendelijke (=concurrentievervalsende) steunmaatregelen van individuele lidstaten in de regel verboden zijn. De vraag is dan in hoeverre een beleid ten aanzien van de bevordering van de nationale bouwkunst nog mogelijk is.

Gevolgen voor het subsidie-instrument

Een en ander heeft tot gevolg dat bij handhaving van het bestaande subsidie-instrumentarium ná 1992 dit zodanig zal moeten zijn opgezet dat ook instellingen en ingezetenen uit andere EG-lidstaten daarvoor in aanmerking kunnen komen. Het gaat dan om de volgende subsidieonderdelen:

1. Subsidies ten behoeve van manifestaties, tentoonstellingen, publikaties en tijdschriften, die een bijdrage leveren aan het wekken van meer belangstelling voor architectuur en de discussie daarover bevorderen.
2. Subsidies in het kader van het presentatiebeleid waarbij eveneens voor deze activiteiten subsidies beschikbaar worden gesteld.
3. Subsidies die worden verstrekt voor seminars, symposia en studieconferenties om de kwaliteit van de vakuitoefening te verhogen.
4. Ook individuele subsidies vanuit het Fonds voor Beeldende kunsten, Vormgeving en Bouwkunst verstrekt in de vorm van reis-, werk- en studiebeurzen, in de vorm van startstipendia en ten behoeve van projecten vallen onder het non-discriminatiebeginsel.

Europese aanbestedingsnormen

Wat het interne opdrachtenbeleid betreft (het geopteerde beleid inzake WVC-opdrachten), daarbij is het de vraag of een exclusief beleid voor talentvolle Nederlandse architecten niet strijdig is met het gegeven van de vrije interne markt en het daarbij gehanteerde beginsel van non-discriminatie naar nationaliteit. De principes van de interne markt gelden namelijk ook voor overheidsopdrachten. De aanbesteding van werken en de overheidsopdrachten voor leveringen zijn bovendien onderworpen aan diverse EG-richtlijnen (onder meer 71/304, 77/62 en 88/295), waarin is vastgelegd dat werken boven 1.000.000 ECU en leveringen boven 200.000 ECU onderworpen zijn aan een open, Europese mededinging.

Stormloop op Nederlandse subsidies voor de bevordering van de nationale bouwkunst?

De vraag is of na 1992 het huidige beleid ten behoeve van de bouwkunst (na aanpassing van het beleid aan het EG-Verdrag), kwa opzet en uitvoering ongewijzigd kan worden voortgezet. Dan zal zich namelijk de situatie voordoen dat ingezetenen of instellingen uit andere EG-staten een beroep kunnen gaan doen op nationale middelen die gereserveerd zijn voor de bevordering van de Nederlandse bouwkunst. Nederlands subsidiegeld zal daardoor mogelijk gaan wegvloeien naar andere EG-landen, Nederlandse subsidienemers zullen in sommige gevallen subsidienemers uit andere EG-landen moeten laten voorgaan. Bovendien kan men zich afvragen of een beleid ter bevordering van de Nederlandse bouwkunst waarin ook ingezetenen of instellingen uit andere EG-landen participeren, nog wel te beschouwen is als bevorderend voor die Nederlandse bouwkunst.

Nuanceringen

Enkele veronderstellingen geven aanleiding dit beeld te nuanceren. In de eerste plaats is ook in de andere EG-staten sprake van een of andere vorm van beleid ten aanzien van de bouwkunst. Dat impliceert dat er ook in deze landen in dit opzicht subsidie-instrumenten bestaan. Ingezetenen of instellingen zullen zich naar verwachting daarom eerst richten op gebruikelijke, min of meer vertrouwde regelingen die aansluiten bij de beleving die zij hebben van de nationale bouwkunst in hun eigen land. Bovendien is het niet

altijd een eenvoudige zaak een beroep te doen op subsidies in andere EG-landen. Allerlei culturele barrières spelen daarbij een rol, denk alleen maar aan het taalprobleem. Het is niet te verwachten dat nationale subsidievoorwaarden in alle talen van de EG-lidstaten aangehouden zullen worden. Ook worden subsidievoorwaarden nogal eens veranderd.

In de tweede plaats is het de vraag of participatie van ingezetenen of instellingen uit andere EG-lidstaten disfunctioneel is voor de bouwkunst in Nederland. De eerder genoemde publikatie 'Moderne architectuur in Nederland, 1900-1940' is dat bijvoorbeeld zeker niet. Met andere woorden in het Europa zonder binnengrenzen zijn net zoals dat in het Europa mét binnengrenzen het geval was, van buiten Nederland impulsen te verwachten die relevant zijn of kunnen zijn voor de ontwikkeling van de Nederlandse bouwkunst.

In de derde plaats kunnen na 1992 Nederlandse architecten ook gebruik gaan maken van subsidieregelingen die in andere EG-landen van kracht zijn. Elders in Europa gevraagde onderdelen van de Nederlandse architectuur kunnen derhalve ook worden uitgedragen door gebruik te maken van subsidies die in het betreffende EG-land van kracht zijn.

Architectuurbeleid ministerie van VROM

Aangezien het architectuurbeleid van het ministerie van VROM nog slechts in een zeer voorlopige opzet bekend is, is afgezien van een bespreking van de gevolgen van de Europese Akte voor dit beleid.

3.4. Conclusies en aanbevelingen

Conclusies

1. De inwerkingtreding van de interne markt zal een groot aantal gevolgen hebben voor de ontwikkeling van de Nederlandse bouwkunst.
2. Het huidige beleid ten aanzien van de bouwkunst behoeft als gevolg van het inwerking komen van de interne markt aanpassing, zowel wat betreft de gehanteerde subsidie-instrumenten als wat betreft een op te zetten gericht opdrachtenbeleid.
3. Bij ongewijzigde voortzetting van het beleid ten aanzien van de bouwkunst is geen stormloop te verwachten van ingezetenen of instellingen uit andere EG-lidstaten op de aan het beleid verbonden subsidies.
4. Participatie van ingezetenen of instellingen uit andere EG-staten in het Nederlandse beleid ten aanzien van de bevordering van de bouwkunst behoeft niet disfunctioneel te zijn voor dat beleid.
6. Het architectuurbeleid in Nederland is in een aantal opzichten al gericht op het uitdragen van de Nederlandse architectuur in het buitenland.

Aanbevelingen

1. Ondanks Europa-1992 moet een nationaal architectuurbeleid wenselijk worden geacht. De Nederlandse bouwtraditie, bouwproductie en vormgeving vormen een cultureel goed dat niet het risico moet lopen onder de wals van een europeaniseringsproces terecht te komen.
2. Nederland, als toekomstige Europese regio, dient in architectuuroptiek zijn herkenbaar uiterlijk te behouden, ook in de toekomst. De identiteitsbepalende architectuur voor Nederland dient te worden bevorderd.
3. Aangezien Nederland in het Europa zonder binnengrenzen als een van de kleinere provincies kan worden beschouwd, dient een beleid ten aanzien van de bouwkunst te worden ontwikkeld dat met deze situatie rekening houdt.
4. Gezien het belang dat in het beleid wordt toegekend aan die aspecten van de Nederlandse architectuur die toonaangevend in Europa zijn of dat eventueel zouden kunnen worden, is een analyse noodzakelijk van sterke en zwakke onderdelen van de huidige Nederlandse architectuur. De uitkomsten van een dergelijk onderzoek kunnen dan de basis vormen van het beleid ten aanzien van de bouwkunst na 1992.
5. Het aanwezige stelsel van subsidies (bijvoorbeeld publikaties, tijdschriften, tentoonstellingen etc.) dient in het licht van Europa-1992 van zijn concurrentie-valsende elementen te worden ontdaan.

4. De architectuuropleiding

4.1. Inleiding

In dit hoofdstuk komt het onderwijs op het gebied van de bouwkunst aan de orde. Dit gebeurt door eerst een aantal ontwikkelingen te schetsen en enkele achtergronden te geven (4.2). Daarna wordt ingegaan op de gevolgen van Europa-1992 voor het bouwkunst onderwijs (4.3). Dit alles wordt tenslotte verrat in een aantal conclusies en aanbevelingen (4.4).

4.2. Situatieschets

EG-Verdrag

Opzet en uitvoering van het onderwijs op het gebied van de bouwkunst zijn een bevoegdheid van de nationale overheid. Het EG-Verdrag heeft hier geen directe invloed op. Dit betekent echter niet dat het onderwijs geen invloed van Europa-1992 zal ondergaan. Een wezenlijke bepaling in het EG-Verdrag is in dit verband relevant, namelijk het principe van de non-discriminatie, meer in het bijzonder de non-discriminatie naar nationaliteit en diensgevolge de non-discriminatie inzake het volgen van opleidingen door ingezetenen uit de EG. Dit betekent dat ingezetenen uit andere lidstaten onder dezelfde voorwaarden toegang hebben tot het bouwkunstonderwijs in Nederland als Nederlanders.

Architecten en architecten in opleiding in de EG

Nederlandse studenten kunnen derhalve in het buitenland hun opleiding tot architect gaan volgen en andersom kunnen studenten uit de overige EG-landen de Nederlandse onderwijsinstellingen gaan bevolken. De beantwoording van de vraag in hoeverre dat werkelijk het geval zal zijn, hangt af van vele factoren. Onder meer de hoeveelheid architecten in de afzonderlijke lidstaten, eventuele behoeften aldaar aan nieuwe architecten en de aantallen architecten in opleiding. De hierna volgende tabel geeft de aantallen weer van werkzame architecten en van aankomende, nu nog studerende architecten in de EG-landen voor 1988.

 Aantallen architecten en architectuurstudenten per miljoen
 inwoners in de EG-landen (architectendichtheid).

	Aantal architecten	Aantal studenten
Belgie	600	343
Denemarken	961	445
Bondsrepubliek Duitsland	985	486
Frankrijk	373	300
Griekenland	990	104
Groot-Brittannie	493	130
Ierland	324	140
Italie	1.136	1.154
Luxemburg	347	139
Nederland *	176	211
Portugal	* *	* *
Spanje	275	359
Gemiddeld	605	346

 Bron: mededelingenblad BNA, 2-89

* tussenstand inschrijving in het architectenregister,
 werkelijke aantallen waarschijnlijk hoger

* * niet voorhanden

Uit deze cijfers blijkt dat de architectendichtheid het grootst is in achtereenvolgens Italië, Griekenland, Denemarken en de Bondsrepubliek Duitsland. Nederland, Spanje, Ierland, Luxemburg, Frankrijk en Groot-Brittannië hebben gemiddeld genomen veel minder architecten.

In Spanje, Denemarken, de Bondsrepubliek Duitsland en Italië is sprake van de grootste dichtheid qua architecten in opleiding. In Griekenland, Groot-Brittannië, Ierland, Luxemburg, Nederland en Frankrijk worden naar verhouding beduidend minder architectuurstudenten opgeleid dan in de andere EG-landen.

Overschot of tekort?

Uit de in deze tabel weergegeven gegevens is niet af te leiden in hoeverre er in de EG-landen sprake is van tekorten aan architecten of juist een overschot. De economische situatie in het betreffende land is namelijk in hoge mate bepalend voor de vraag naar architecten. Nederland heeft weliswaar in vergelijking met de andere EG-landen de geringste architectendichtheid, maar de behoefte aan architecten is relatief klein door het tot

voor kort geringe aantal bouwopdrachten onder invloed van de economische recessie. Pas de laatste jaren is de vraag naar architecten weer licht stijgend. In Spanje daarentegen is, vooral gezien het relatief kleine aantal werkzame architecten, sprake van een inhaaloperatie wat het opleiden van architecten betreft.

In Italië en de BRD zijn met respectievelijk 66.000 en 29.832 studenten in vergelijking met de overige EG-landen grote aantallen architecten in opleiding. Daarna volgt Denemarken waar het aantal architectuurstudenten absoluut gezien met 2270 weliswaar veel kleiner is dan in Italië en de BRD, maar waar toch een potentieel aanzienlijke uitstroom naar andere EG-landen mogelijk is gezien de hoge dichtheid aan architecten in dit land. Een en ander betekent dat de capaciteit van de opleidingen in deze landen groot is. En voor de BRD, waar zoals gezegd op dit moment circa 30.000 architectuurstudenten in opleiding zijn aan de 'Technische Universitäten' en de 'Fachhochschulen', wordt verwacht dat dit aantal in de komende jaren nog sterk zal gaan toenemen. Zo zijn bijvoorbeeld in het vlak bij Nederland gelegen Aken op dit moment 1300 architectuurstudenten in opleiding.

Kwaliteit van de opleiding

Een ander gegeven dat gevolgen zal kunnen hebben voor de bouwkunst-scholing in Nederland, is de bijzondere aandacht die dergelijke scholing in andere EG-landen krijgt. Dit gebeurt daar onder meer door het versterken en verder uitbouwen van al aanwezige opleidingen of door het creëren van hoogwaardige opleidingsmogelijkheden.

Zo wordt bij de 'Fachhochschulen' in de BRD op dit moment de kwaliteit van de opleiding aanzienlijk verhoogd. In het nabije buitenland zijn bovendien op dit moment al bepaalde vormen van topopleidingen voor architecten aanwezig. In de BRD bijvoorbeeld is dat het geval bij de 'Kunstakademie Düsseldorf'. Daar worden in een zogenaamde 'Meisterschule' architecten die aan een 'Technische Universität' of 'Fachhochschule' zijn afgestudeerd, verder opgeleid gedurende een periode van een of twee jaar. Binnen de 'Meisterschule' is sprake van 'Meisterklassen' die worden geleid door internationaal vermaarde architecten zoals in Düsseldorf James Stirling en tot voor kort Hans Hollein. Daarnaast zijn er hoogwaardige opleidingsinstellingen op particuliere basis die gesubsidieerd worden door de deelstaat, waar het betreffende instituut gevestigd is. Een voorbeeld van een dergelijke opleiding is de 'Städelsche Architekturschule' te Frankfurt waar onder leiding van onder meer de bekende architect Peter Cook een opleiding op internationaal niveau wordt verzorgd. Ook in Frankrijk is recentelijk een hoogwaardige architectuuropleiding van start gegaan, de 'Ecole Technique de l'Architecture Supérieure'. In Groot-Brittannië bestaat de 'Academy of Architecture'. Een hoogwaardige opleiding op het gebied van de bouwkunst in België is het 'Institut Supérieur d'Architecture Victor Horta' (voorheen: 'Academie de Bruxelles'). Deze opleiding bestaat in 1989 225 jaar. Verder kent België sinds 1976 een bijzondere internationale topopleiding op het gebied van het instandhouden van het historisch erfgoed, het 'Centre d'études pour la conservation du patrimoine architectural et urbain' te Leuven

(het voormalige Brugge-instituut).

Nederlandse docenten en studenten blijken al betrokken te zijn bij de hoogwaardige opleidingsmogelijkheden in het buitenland. Zo zijn Nederlandse docenten aan te treffen bij de 'Academy of Architecture' te Londen en zijn studenten in opleiding te Berlijn, mede door de aantrekkingskracht van de 'Internationale Bauausstellung'(IBA) aldaar.

Herstructurering van het bouwkundig onderwijs

De onlangs uitgebrachte voorstellen van de Verkenningcommissie Bouwkunde aangaande de herstructurering van het bouwkundig onderwijs kunnen in het perspectief van een Europa zonder binnengrenzen bepaalde gevolgen hebben. Zeer recent (april 1989) heeft deze Commissie haar advies uitgebracht aan de Minister van Onderwijs en Wetenschappen. In dat advies stelt de Verkenningcommissie voor de opleidingscapaciteit voor architecten drastisch te beperken. Dit kan gebeuren door de Academies van Bouwkunst in hun huidige vorm te laten verdwijnen en op te nemen in het Hoger Technisch Onderwijs, als een afstudeerrichting bouwkunst. Bij het Wetenschappelijk Onderwijs zou kunnen worden volstaan met nog maar één bouwkunde-faculteit.

Studenten, afkomstig van het HTO krijgen op één plaats in Nederland de mogelijkheid voor het volgen van een tweede fase opleiding voor architectuur, stedebouw en landschapsarchitectuur. Die tweede fase opleiding zou kunnen worden gevestigd in Amsterdam. De Academie voor Bouwkunst te Maastricht (nu Rijkshogeschool) heeft echter gewezen op de wenselijkheid om ook deze – eerder als vestigingsplaats voor een tweede fase opleiding genoemde opleiding – een tweede fase opleiding te laten verzorgen. Gegeven Europa-1992 lijkt deze optie in de rede te liggen.

Ook voor WO-studenten architectuur is slechts op één plaats een tweede fase opleiding voorzien. Op den duur zouden dan beide tweede fase opleidingen kunnen versmelten tot één opleiding. De Verkenningcommissie Bouwkunde constateert verder in haar rapport dat de arbeidsmarkt voor architecten in Nederland is verzadigd. Gezien de te verwachten vraag naar architecten wordt voorgesteld de jaarlijkse uitstroom van architecten te beperken tot 90 à 130 per jaar (nu circa 300). De Commissie tekent overigens uitdrukkelijk aan dat zij haar voorstellen doet zonder rekening te houden met de Europese dimensie van het vraagstuk. Dit laatste moet worden gezien als een zwakte van het rapport; immers het oordeel over het aantal in de toekomst gewenste afgestudeerden moet noodzakelijkerwijs binnen Europees perspectief worden bekeken.

Berlage Instituut

Daarnaast wordt momenteel een afzonderlijke, internationaal georiënteerde topopleiding ontwikkeld, die in kwaliteit nog boven de tweede fase opleiding bouwkunst staat. Het betreft hier het Berlage Instituut, dat op dit moment een voorlopige huisvesting heeft in Amsterdam, maar dat straks ondergebracht zal worden in het bekende Burgerweeshuis van Aldo van Eyck. Het

Berlage Instituut gaat een tweejarige, internationaal georiënteerde postdoctorale beroepsopleiding verzorgen voor studenten die zich willen ontwikkelen tot hooggekwalificeerd architect, stedenbouwkundige of landschapsarchitect. Per jaar worden vijftig studenten toegelaten. De kosten van de opleiding voor de student bedragen voorlopig f. 20.000,-.

Internationalisering van het onderwijs

In het Europa zonder binnengrenzen zal internationalisering in het algemeen een van de belangrijkste consequenties voor onderwijs en vorming zijn. Het onderwijs zal niet meer hoofdzakelijk gericht kunnen zijn op het vervullen van behoeften die in Nederland belangrijk worden gevonden. Het zal ook moeten worden afgestemd op wat in Europees en internationaal verband nodig is.

4.3. Consequenties voor de architectuuropleiding

Als gevolg van het in werking komen van de interne markt zullen enkele ontwikkelingen die nu al te constateren zijn binnen de sfeer van het onderwijs, zich in versneld tempo voortzetten.

Perspectief van de Europese werkgelegenheid

De aan de gang zijnde herstructurering van het bouwkundig onderwijs en de daarmee samenhangende benadering van de kwaliteit van dit onderwijs vindt plaats vanuit een hoofdzakelijk nationaal perspectief. Gezien de situatie in Nederland op het gebied van architectuur wordt de meest wenselijke geachte toekomstige ontwikkeling aangegeven. Wanneer deze plannen echter in Europees perspectief worden gezien, is er sprake van heel andere gevolgen.

In de eerste plaats is er het perspectief van de Europese werkgelegenheid voor architecten. Daarin spelen twee zaken een niet onbelangrijke rol:

1. Hoe groot zal de vraag naar architecten in een Europa zonder binnengrenzen zijn?
2. Welke kwaliteiten en vaardigheden worden in Europa-1992 verwacht van architecten?

Als de grenzen open gaan, is te verwachten dat buitenlandse architecten, gebruikmakend van de beginselen van non-discriminatie naar nationaliteit en naar beroepsopleiding in het EG-Verdrag eventuele tekorten op de Nederlandse arbeidsmarkt, die onder meer door de beperkte opleidingscapaciteit in Nederland kunnen ontstaan, zullen proberen aan te vullen. De Nederlandse arbeidsmarkt zal een aanzuigende werking hebben. Gezien bijvoorbeeld de gigantische opleidingscapaciteit in de zeer nabije BRD, is het duidelijk dat een en ander niet onderschat mag worden.

Aan de andere kant mag ook verwacht worden dat meer Nederlandse architecten dan nu al het geval is elders in Europa werk zullen vinden. Beide processen zullen zeker tot veranderingen op de Nederlandse arbeidsmarkt

voor architecten aanleiding geven.

Vraag

De vraag in dit verband is of in Nederland doorgestaan moet worden met het beperken van de uitstroom van afgestudeerde architecten.

Hoogwaardig bouwkunst onderwijs

In het perspectief van de Europese werkgelegenheid is niet alleen de kwantitatieve vraag naar architecten en bouwkundigen van belang, maar ook de kwaliteit van het aanbod. Verwacht mag worden dat goed opgeleide architecten betere kansen zullen hebben om in het Europa zonder binnengrenzen opdrachten te verwerven. Daarvoor is het noodzakelijk dat in de eerste plaats in eigen land voldoende mogelijkheden aanwezig zijn om kwalitatief hoogwaardig bouwkunst onderwijs te kunnen volgen. Het doorlopen hebben van dergelijke opleidingen in Nederland, maar ook in andere EG-landen, kan ná 1992 de doorslag gaan geven bij het verwerven van opdrachten of het vinden van werk. Datzelfde geldt uiteraard ook voor buitenlandse architecten die in het eigen of een ander EG-land een toonaangevende opleiding hebben gevolgd. Deze zullen daardoor gemakkelijker, onder andere in Nederland, aan de slag kunnen. Verwacht mag worden dat er in het Europa zonder binnengrenzen straks enkele hoogwaardige architectuuropleidingen zullen zijn waar talentvolle architecten tot een architectenelite worden gevormd.

Vandaar dat de kwaliteit van het bouwkunst onderwijs in Nederland ook bezien zou moeten worden in het licht van wat elders in Europa al aan hoogwaardig bouwkunst onderwijs aanwezig is of ontwikkeld wordt. Hiervoor is al aangegeven dat topopleidingen bestaan in onder meer België, de BRD, Frankrijk en Italië. De grote vraag is: wat kan Nederland daartegenover zetten? Want Nederlandse studenten in de bouwkunde zullen wanneer zij het idee hebben dat de opleidingsmogelijkheden in het eigen land van mindere kwaliteit zijn dan die in het (nabije) buitenland, eerder geneigd zijn een opleiding in het buitenland te gaan volgen.

Gevolgen

Zoals het zich op dit moment laat aanzien, zijn enkele andere EG-landen verder met het ontwikkelen van hoogwaardige opleidingsmogelijkheden dan Nederland. Dit zal in het perspectief van Europa 1992 bepaalde gevolgen hebben:

1. Een aanzuigende werking van deze topopleidingen, ook naar Nederlandse studenten toe. Dit gaat ten koste van het aanbod van talentvolle en ambitieuze studenten naar Nederlandse opleidingsinstituten op het gebied van de bouwkunst.
2. In het buitenland gevestigde topopleidingen met enige traditie en naam zullen daar afgestudeerde architecten net dat beetje meer kwaliteit en prestige verschaffen waardoor deze in het Europa zonder binnengrenzen een streepje voor zullen hebben bij het verwerven van bouwopdrachten. Nederlandse architecten zonder dit pré zullen daardoor naar de rand van de

europese markt worden verdrongen.

3. Topopleidingen zullen een belangrijke rol spelen bij het ontstaan van een Europese architecten-élite. Analooq met de Nederlandse architecten-élite van dit moment mag verwacht worden dat dergelijke architecten met erkende extra kwaliteiten toonaangevende opdrachten in Europa onder elkaar zullen kunnen gaan verdelen.

4. Architecten opgeleid aan dergelijke Europese topinstituten, zullen zeker als ze gerekend gaan worden tot de Europese architecten-élite, ook de Nederlandse markt met succes betreden.

Aanbeveling

Er dient een topopleiding op het gebied van de bouwkunst in Nederland te komen. Aan de hand van een vergelijking met soortgelijke opleidingen in andere EG-landen kan worden nagegaan hoe deze opleiding moet worden ingericht.

Prestige-verhoging

Een ander punt is dat de aanwezigheid van een topopleiding op het gebied van de bouwkunst in Nederland het prestige en het imago van de Nederlandse architectuur in Europa kan versterken. Ook kan vanuit een dergelijk instituut een belangrijke bijdrage worden geleverd aan de kwaliteit in het algemeen van de Nederlandse architectuur. Een dergelijke topopleiding in Nederland op het gebied van de bouwkunst behoeft niet op alle fronten met soortgelijke opleidingen in andere EG-landen te concurreren. Bijzondere aandacht in een dergelijke opleiding zouden die elementen moeten krijgen waardoor de Nederlandse architectuur in het buitenland bijzondere bekendheid geniet, zoals bijvoorbeeld de kwaliteit van de volkshuisvesting en het instandhouden van het historisch erfgoed.

Binnen de topopleiding zouden toonaangevende Nederlandse architecten kunnen worden ingezet. Dit onder meer vanuit de gedachte dat kwaliteit in het algemeen kwaliteit aantrekt. In het kielzog van alom bekende architecten zullen jonge, talentvolle architecten zich willen ontplooiën en bewijzen. Wanneer binnen de topopleiding niet alleen de aankomende architecten-élite, maar met name ook het tweede echelon van talentvolle architecten, de kans krijgt zich extra te ontwikkelen, dan is ook een kwaliteitsverhoging van de Nederlandse architectuur in het algemeen mogelijk. Bovendien worden er mogelijkheden geschapen voor het ontstaan van een nieuwe Nederlandse architectuurtraditie die eventueel een van de toonaangevende in Europa kan worden. Op deze wijze worden bovendien de exportmogelijkheden van de Nederlandse architectuur bevorderd. Zo bestaat op dit moment binnen de Duitse markt een aanzienlijke belangstelling voor Nederlandse architectuur en derhalve Nederlandse architecten. In de BRD bekend wordende Nederlandse architecten, zoals Jo Coenen, zullen in hun kielzog andere architecten meeslepen en hun mogelijkheden vergroten.

In het perspectief van Europa-1992 kunnen de volgende taken voor het Berlage Instituut worden geformuleerd:

- Zo veel mogelijk talentvolle Nederlandse architecten opleiden, gezien de uitstroom van architecten uit topopleidingen op het gebied van de architectuur elders in de EG.
- Het verschaffen van minstens zo veel prestige aan bij het Instituut afgestudeerde architecten, dan bij andere topopleidingen in de EG het geval is.
- Het versterken van het prestige en het imago van de Nederlandse architectuur.
- Het verzorgen van internationaal gericht onderwijs.
- Het verzorgen van onderwijs dat inzicht verschaft in het bouwen in andere landen.
- Het verzorgen van onderwijs dat gebruik maakt van de aanwezige kennis en kwaliteiten binnen het Architectuurinstituut.
- Het verzorgen van uitwisseling van docenten en studenten met andere EG-landen.

Samenwerking met Vlaanderen

Bij het instellen van een topopleiding op het gebied van de bouwkunst zou eventueel samenwerking met Vlaanderen kunnen worden gezocht, dit onder meer vanwege het hebben van een gemeenschappelijke culturele identiteit en een gemeenschappelijke taal in het Europa zonder binnengrenzen.

Topopleiding en euregio

De vraag is of de plaats van vestiging van een topopleiding op het gebied van de bouwkunst uitsluitend in nationaal verband moet worden gezien. In het Europa zonder binnengrenzen zullen in sociaal, cultureel en economisch opzicht onderling samenhangende gebieden sterk aan betekenis winnen. In dit verband wordt momenteel wel gesproken van de zogenaamde 'euregio's'. Van een duidelijk herkenbare euregio maakt op dit moment Zuid-Limburg deel uit, meer in het bijzonder gaat het dan om het gebied dat gevormd wordt door de stedendriehoek Aken, Hasselt en Luik. Hoogwaardige bouwkundige opleidingen kunnen ook zodanig worden gelokaliseerd dat zij toonaangevend zijn binnen een bepaalde euregio. In dat perspectief zou aan de Academie van Bouwkunst te Maastricht een dergelijke opleiding kunnen worden gevestigd, bijvoorbeeld onder de titel Euro-Academie van Bouwkunst. Bovendien zou dat in overeenstemming zijn met de bevindingen van de Commissie Evaluatie Academies van Bouwkunst.

Talenkennis

Een ander punt dat van groot belang is voor de toekomstige ontwikkeling van de Europese arbeidsmarkt van architecten en bouwkundigen is de veelaligheid in Europa. Voor Nederlandse architecten betekent dat, wil men als relatief klein taalgebied in het Europa zonder grenzen kunnen mededingen, dat talenkennis onontbeerlijk is. Er kan nog zoveel aandacht worden geschonken aan kwaliteitsbevordering binnen de opleiding, de

waarde daarvan zal toch verminderen als niet aan een basale voorwaarde als talenkennis, met name kennis van de vaktermen is voldaan. Een architect zal zijn project ook over de grenzen heen moeten kunnen presenteren. Voor architecten in de BRD bijvoorbeeld speelt het taalprobleem een belangrijke rol. Zij zijn eerder geneigd naar Amerika te gaan, dan bijvoorbeeld naar Frankrijk. In dat licht zou aanwezige talenkennis bij Nederlandse architecten een zeer groot pluspunt kunnen zijn bij het verwerven van een plaats op de Europese markt. Kennis van Europese talen is dan ook een *conditio sine qua non* voor Nederlandse architecten en bouwkundigen bij het verwerven van een plaats op de Europese arbeidsmarkt.

Internationalisering van het onderwijs

Een bepaalde vorm van internationalisering van het onderwijs zal onvermijdelijk zijn. In het Europa zonder binnengrenzen zal Nederland straks niet meer zijn dan een regio. Dat betekent dat het een grote opgave zal zijn om kennis te kunnen hebben van en rekening te kunnen houden met wat in de (zeer grote) rest van Europa gebeurt. Daarop vooruitlopend zouden binnen de huidige situatie van het bouwkundig onderwijs mogelijkheden kunnen worden geschapen waardoor alvast ervaringen kunnen worden opgedaan met betrekking tot het toekomstige Europa zonder binnengrenzen. Meer concreet betekent dat dat er nu al mogelijkheden dienen te komen waardoor studenten en pas afgestudeerde architecten kennis kunnen nemen van en ervaring kunnen opdoen met werken en studeren elders in Europa. Gedacht kan hierbij onder meer worden aan:

- uitwisseling van studenten
- uitwisseling van docenten
- het verstrekken van reisbeurzen en stipendia
- het verzorgen van stages bij buitenlandse architectenbureaus

In dit verband wint ook het EG-Erasmusproject dat onder meer uitwisselingsprogramma's van docenten en studenten bevat sterk aan belang met het oog op 1992. Het Erasmusproject is een promotiemogelijkheid bij uitstek in het toekomstige Europa zonder binnengrenzen.

Conclusie

Het bouwkundig onderwijs zal niet alleen op Nederlandse behoeften moeten worden afgestemd maar ook op wat in Europees en internationaal verband nodig is.

Uitwisselbaarheid diploma's

In de aanloop naar Europa 1992 is nog geen definitieve oplossing gevonden voor het probleem van de onderlinge uitwisselbaarheid van diploma's van het bouwkundig onderwijs tussen de EG-landen. Er is wel een EG-richtlijn op dit gebied, namelijk EG-richtlijn 85/384 van 10 juni 1985 inzake wederzijdse erkenning van diploma's in de EG-lidstaten. Door deze richtlijn is het mogelijk geworden dat architecten uit andere EG-landen in bijvoorbeeld Nederland een beroepspraktijk kunnen vestigen of er oprach-

ten kunnen verwerven. Tot nu toe heeft deze richtlijn echter weinig praktische betekenis gehad, onder meer omdat de bescherming van de titel en het beroep van architect nog niet in alle EG-landen op uniforme wijze zijn geregeld. Twee vragen spelen bij deze kwestie een belangrijke rol:

1. Hoe moeten de diploma's ten opzichte van elkaar worden gewaardeerd?
2. In hoeverre zijn diploma's mede in dat perspectief onderling uitwisselbaar? Nederlandse architecten kunnen nog zo goed zijn opgeleid, als hun diploma's in andere EG-staten in een andere kwaliteit gewaardeerd worden dan in Nederland of zelfs niet erkend worden, dan is van een open Europese arbeidsmarkt voor architecten geen sprake.

Conclusie

Nederlandse architecten zullen een betere toegang tot de Europese arbeidsmarkt voor architecten hebben als er in Europees verband afspraken zijn gemaakt over erkenning en kwaliteit van hun diploma's.

4.4. Conclusies en aanbevelingen

Perspectieven

Het principe van non-discriminatie in het EG-Verdrag is voor het architectuuronderwijs van groot belang.

In sommige EG-landen is sprake van een grote architectendichtheid en van relatief grote aantallen architecten in opleiding.

In enkele EG-landen bestaat een hoogwaardig opleidingsinstituut op het terrein van de bouwkunst. Enkele daarvan kunnen gezien worden als een Europese topopleiding.

In Nederland is een beperking in voorbereiding van de uitstroom van afgestudeerde architecten gezien de toekomstige nationale behoefte aan architecten.

In het Europa zonder binnengrenzen zal steeds meer internationalisering van het onderwijs, ook op het terrein van de bouwkunst plaatsvinden.

Conclusies

1. Gezien de grote aantallen architecten en architecten in opleiding in sommige EG-landen is een toestroom van buitenlandse architecten naar Nederland te verwachten.
2. Het beginsel van non-discriminatie in het EG-Verdrag brengt met zich mee dat buitenlandse architecten ook formeel in de gelegenheid zijn eventuele tekorten op de Nederlandse arbeidsmarkt aan te vullen.
3. De reputatie van enkele bouwkunst opleidingen in EG-landen kan er toe leiden dat buitenlandse architecten gemakkelijker in Nederland opdrachten

zullen verwerven of er werk zullen vinden.

4. Architecten die aan topopleidingen hebben gestudeerd, zullen meer prestige genieten, waardoor deze in het Europa zonder binnengrenzen een streepje voor zullen hebben bij het verwerven van bouwopdrachten.

5. Nederland loopt wat betreft hoogwaardige opleidingsmogelijkheden op het gebied van de bouwkunst ver achter.

6. Vanwege de gemeenschappelijke culturele identiteit ligt bij het realiseren van een topopleiding op het gebied van de bouwkunst samenwerking met Vlaanderen voor de hand.

7. Topopleidingen op het gebied van de bouwkunst zullen een belangrijke rol spelen bij het ontstaan van een Europese architecten-élite.

8. Nederlandse architecten zullen een betere toegang tot de Europese arbeidsmarkt voor architecten hebben als er in Europees verband afspraken zijn gemaakt over erkenning en kwaliteit van hun diploma's.

Aanbevelingen

1. De Nederlandse voornemens om de in- en uitstroom van architecten te beperken, moet in Europees perspectief als discutabel worden gezien. De gewenste in- en uitstroomcijfers zullen moeten worden herzien.

2. De herstructurering van het bouwkundig onderwijs zal ook moeten worden gezien vanuit Europees perspectief. Dit kan reden zijn om de visie van de Verkenningcommissie aan te vullen, respectievelijk te corrigeren.

3. De marktpositie van Nederlandse architecten moet met het oog op Europa 1992 beschermd en verstevigd worden door het in het leven roepen van een of meer internationaal erkende architectuurtopleidingen. Kennis van de programma's van de topopleidingen in andere EG-landen kan inspirerend werken op de inhoud van de Nederlandse topopleiding(en).

4. De aanwezigheid van een topopleiding op het gebied van de bouwkunst versterkt het prestige en het imago van de Nederlandse architectuur in het Europa zonder binnengrenzen. De Nederlandse overheid dient de totstandkoming van zo'n topopleiding te stimuleren.

5. Bij het instellen van een topopleiding op het gebied van de bouwkunst dient gezien de gemeenschappelijke culturele identiteit in het Europa zonder binnengrenzen, te worden samengewerkt met Vlaanderen.

6. Talenkennis is een conditio sine qua non voor het verwerven van een plaats op de Europese arbeidsmarkt voor Nederlandse architecten. Er zal in de (top)opleidingen speciale aandacht aan kennis van de Europese talen moeten worden besteed.

7. Het architectuuronderwijs zal niet alleen op Nederlandse behoeften moeten worden afgestemd maar ook op wat in Europees en internationaal verband nodig is. Hiertoe zal een marktverkenning wenselijk zijn.

5. De vakuitoefening van architecten

5.1. Inleiding

In dit hoofdstuk wordt de vakuitoefening van architecten geplaatst in het licht van Europa-1992. Daartoe wordt aandacht geschonken aan een aantal aspecten van de vakuitoefening, aan ontwikkelingen binnen het architectenvak en aan economische factoren (5.2). Vervolgens wordt ingegaan op de gevolgen die de interne markt heeft voor de vakuitoefening van architecten, waarbij ook de mogelijkheden die de interne markt biedt voor Nederlandse architecten aan de orde komen (5.3). Het geheel wordt afgerond met conclusies en aanbevelingen (5.4).

5.2. Situatieschets

EG-Verdrag en Europese Akte

De Europese Akte en het Witboek zijn voor de vakuitoefening van architecten van uitermate groot belang. De daarin opgenomen te initiëren maatregelen zullen directe gevolgen hebben voor de vakuitoefening van de in de EG-lidstaten werkzame architecten. Vanaf 1992 zullen architecten niet meer werkzaam zijn binnen de eigen nationale, economisch en juridisch min of meer afgeschermd markt, maar in een gemeenschappelijke interne markt, die in de Europese Akte omschreven wordt als 'een ruimte zonder binnengrenzen waarin het vrije verkeer van goederen, personen, diensten en kapitaal gewaarborgd is'. Dit vrije verkeer wordt onder meer gewaarborgd door het non-discriminatie beginsel uit het EG-Verdrag, meer in het bijzonder de non-discriminatie naar nationaliteit en daarmee verbonden, de non-discriminatie naar beroepsopleiding. Dit algemene non-discriminatiebeginsel wordt verbijzonderd in bepalingen over de vrijheid van vestiging, het vrije verkeer van werknemers en het vrije verkeer van diensten.

In principe betekent dit dat ná 1992 buitenlandse architecten en bouwkundigen zonder enige beperking op de Nederlandse markt opdrachten kunnen verwerven, zich hier kunnen vestigen of hier werk kunnen zoeken. Grote buitenlandse bureaus kunnen hier een *dépendance* vestigen en proberen een marktaandeel te verwerven. Of dat echter ook allemaal werkelijkheid zal worden en in welke vorm, hangt af van een groot aantal factoren.

Bescherming architectentitel en -beroep

Factoren die daarbij een rol spelen zijn de wettelijke erkenning van de architectentitel en de bescherming van het beroep van architect. Tot voor kort was Nederland een van de weinige landen in Europa waar geen wet bestond waarin wordt omschreven aan welke eisen voldaan moet worden alvorens men zich architect mag noemen. Op 1 oktober 1988 is de zogeheten Wet op de Architectentitel van kracht geworden. Deze wet is een uitvoerisel van afspraken in EG-verband en een daarmee verband houdende Europese richtlijn van juni 1985. Een Nederlandse architect heeft recht op

uitoefening van zijn beroep in een ander EG-land mits hij/zij geregistreerd is in het bij deze wet ingestelde nationale Architectenregister. En dat kan alleen maar als hij/zij de in de wet genoemde opleidingen met succes heeft doorlopen. Enkele andere EG-lidstaten kennen al veel langer een wet op de architectentitel, bijvoorbeeld België(1939), de Bondsrepubliek Duitsland(1965) en Frankrijk(1940). Al deze regelingen zijn nog niet op elkaar afgestemd. Daardoor zijn op dit moment nog grote verschillen mogelijk in met name de wettelijke eisen die aan gekwalificeerde architecten worden gesteld.

In de BRD bijvoorbeeld kan men alleen de titel architect voeren en het beroep van architect uitoefenen als voldaan is aan de volgende voorwaarden:

- Afgesloten opleiding aan een 'Technische Universität' of Fachhochschule' en vervolgens twee jaar praktijkervaring.
- Pas daarna kan inschrijving volgen in het 'Architektenregister' van de 'Architektenkammer'.
- Alleen erkende architecten, dat wil zeggen architecten die voldaan hebben aan de voorwaarden zoals hiervoor genoemd, kunnen bouwplannen indienen (bescherming van het beroep). Bovendien is een speciale verzekering voorgeschreven.

Voor buitenlandse architecten bestaat de mogelijkheid om in de BRD als architect werkzaam te zijn. Daarvoor is vereist dat men zich bij de 'Architektenkammer' inschrijft, wat mogelijk is mits men is afgestudeerd aan een instelling van bouwkundig onderwijs die binnen de EG wordt erkend. Maar het indienen van bouwplannen zonder gelijktijdige vestiging in de BRD is moeilijk. In de praktijk verloopt dit meestal via een in de BRD gevestigde partner.

Het ontbreken van een bescherming van het beroep in Nederland betekent dat in feite iedereen bevoegd is om de tekeningen te vervaardigen die behoren bij een aanvraag om een bouwvergunning.

Beroepsorganisatie

Degenen die zich in de EG-lidstaten met het vormgeven van gebouwen bezig houden, hebben zich veelal verenigd in beroepsorganisaties. Te constateren valt, dat de opstelling van de nationale beroepsorganisaties in de EG-lidstaten, tegenover buitenlandse architecten zodanig is, dat deze niet onbelemmerd hun gang kunnen gaan binnen de nationale bouwmarkt. Momenteel is onder meer over deze kwestie overleg gaande tussen de beroepsorganisaties van de EG-landen.

Toegang tot nationale en regionale besluitvormingsculturen

De opstelling van de beroepsorganisatie van de EG-lidstaten moet mede in relatie worden gezien met de wijze waarop in het betreffende land het verlenen van bouwopdrachten tot stand komt. In het geding is de specifieke besluitvormingscultuur, dat wil zeggen een typerend stelsel van waarden, normen en gebruiken die in onderlinge samenhang het verlenen van een

bouwopdracht en het verloop van het bouwproces bepalen. Kenmerkend voor een dergelijke cultuur is het min of meer gesloten karakter, de participanten in de besluitvormingscultuur bepalen zelf waar de grenzen liggen van het wel of niet kunnen deelnemen daaraan. Het niet bekend zijn met deze besluitvormingscultuur of het er onvoldoende toegang tot hebben, betekenen voor buitenlandse architecten derhalve even zovele belemmeringen om zich op een 'vreemde' bouwmarkt te kunnen bewegen. Men hoeft in deze samenhang maar even aan de situatie in Zuid-Italië te denken waar het niet zo eenvoudig is aan een opdracht te komen zonder een regeling met de Maffia. Het is weliswaar een gechargeerd voorbeeld, maar het geeft goed aan dat een Europa zonder binnengrenzen nog niet inhoudt dat met het wegvallen van de formele barrières ook die barrières verdwenen zijn die samenhangen met de culturele diversiteit in de EG-lidstaten.

Rol en verantwoordelijkheid van de architect in het bouwproces

Tot nog niet zo lang geleden was het bouwproces een voornamelijk ambachtelijke aangelegenheid met de architect als 'bouwmeester', degene dus die de leiding had over het gehele bouwproces. Inmiddels is het bouwproces door allerlei factoren steeds complexer geworden. Naast de architect participeren constructeurs, allerlei deskundigen op het gebied van bouwfysica, installaties, financiën etcetera in het bouwproces. Met andere woorden om het bouwproces goed te kunnen laten verlopen, is de inbreng van steeds meer deskundigheid nodig. Plaats en rol van de architect in dit proces zijn veel minder overheersend en ook minder duidelijk dan voorheen. Juist ten aanzien van dit gegeven spelen grote verschillen in de EG-lidstaten. Dit schept voor de architect het probleem dat hij/zij in andere lidstaten met heel andere eisen in het bouwproces kan worden geconfronteerd. In de BRD bijvoorbeeld is niet alleen het 'Entwurf' maar ook de 'Bauleitung' een verantwoordelijkheid van de architect.

Economische factoren

Het inwerking komen van de interne markt zal ingrijpende economische gevolgen hebben, dit zal ook zijn weerslag hebben op de beroepspraktijk van architecten, in het bijzonder zijn de volgende factoren van belang:

- Het grote aanbod van architecten binnen de interne, gemeenschappelijke markt.
- Een mogelijk toenemende vraag naar architecten onder invloed van een toenemend aantal bouwopdrachten. Dit weer als gevolg van economische groei door het inwerking komen van de interne markt.
- Het zoeken van nieuwe wegen door de bouwkundige bureaus om zich op de interne Europese markt te kunnen handhaven, onder meer via specialisatie en door het plegen van innovatie.
- Het ontwikkelen van strategieën door architectenbureaus om te kunnen opereren op andere delen van de Europese interne markt.
- Een proces van schaalvergroting bij de architectenbureaus in de vorm van fusies en bepaalde vormen van samenwerking. Dit om een sterkere positie

te kunnen innemen op de gemeenschappelijke markt en vanwege de daarbinnen te verwachten sterke concurrentie.

- Het zich voordoen van een verschijnsel dat wel genoemd wordt 'versluierd protectionisme'. Hoewel in het Europa zonder binnengrenzen iedere vorm van protectionisme uit den boze is, zullen er in de praktijk toch steeds nieuwe argumenten en mogelijkheden gevonden worden om bepaalde opdrachten te gunnen aan een nationaal bedrijf en wel op zodanige wijze dat protectionisme officieel niet aantoonbaar is.

Invoering van nieuwe technieken

De schaalvergroting als gevolg van de interne markt zal naar alle waarschijnlijkheid tot gevolg hebben dat onder meer nieuwe ontwerptechnieken versneld worden ingevoerd. Hierbij kan onder meer gedacht worden aan Computer Aided Architectural Design (CAAD) systemen. Organisatie en werkwijze van de architectenbureaus zullen daardoor niet onaanzienlijk veranderen.

Vraag naar en aanbod van architectuur binnen de interne markt

Voor de beroepspraktijk van de architect is het van groot belang hoe de toekomstige vraag naar architectuur in het Europa zonder binnengrenzen er uit zal zien. Naar het zich laat aanzien, moet daarbij een onderscheid worden gemaakt tussen:

- De vraag naar de bouwprodukten waarbij aandacht voor kwaliteit van de vormgeving niet voorop staat: gemiddeld bouwprodukt.
- De vraag naar bouwprodukten onder invloed van culturele verschillen in de EG-lidstaten: schakering van bouwprodukten.
- De vraag naar specifieke bouwprodukten en architectuur onder invloed van de opkomende euregio-oriëntatie: specifieke bouwprodukten.
- De vraag naar hoogwaardige architectonische kwaliteit onder invloed van de recent toegenomen belangstelling voor architectuur: kwaliteitseisen.

Gemiddeld bouwprodukt

Met name gaat het hier om utiliteitsbouw en allerlei vormen van woningbouw. De economische schaalvergroting die binnen de interne markt optreedt, zal op dit terrein leiden tot een massificatie van het bouwprodukt: steeds meer van hetzelfde, standaardisatie, ladenplannen. Het 'gemiddelde bouwprodukt' in het Europa zonder binnengrenzen zal steeds eenvormiger worden. Omdat de markt van het 'gemiddelde bouwprodukt' steeds meer het domein zal worden van een aantal grote internationale concerns, kunnen deze bepaalde stijlen en materialen als het ware gaan dicteren. De kwaliteit van de vormgeving van het 'gemiddelde bouwprodukt' in het Europa zonder binnengrenzen komt daardoor in handen van een beperkt aantal grote concerns.

Schakering van bouwprodukten

De vraag naar bouwprodukten binnen de toekomstige interne markt wordt

niet alleen bepaald door economische factoren, maar hangt ook samen met gegevens zoals taal, gewoonten, bepaalde vormen van woongedrag etcetera en bovendien met klimatologische omstandigheden. Al deze gegevens zullen niet opeens veranderen vanwege Europa-1992 en de interne markt. Dat houdt in, dat het toekomstige bouwen in Europa niet uitsluitend zal worden bepaald door massaproductie van een klein aantal bouwproducten tegen lage prijzen. Dit verschijnsel zal zich zoals gezegd ongetwijfeld bij sommige categorieën bouwproducten gaan voordoen, maar in het totale aanbod is, gezien de cultuur- en daarmee samenhangende smaakverschillen in Europa, juist een grotere schakering te verwachten.

Specifieke bouwproducten

De culturele verschillen in het Europa zonder binnengrenzen kunnen zoals eerder is aangegeven, ook gelokaliseerd worden binnen de zogenaamde euregio's: in sociaal, economisch en cultureel opzicht onderling samenhangende gebieden. Binnen de interne markt zullen naar verwacht wordt de euregionale deelmarkten sterk aan betekenis winnen. De vraag naar architectuur in een dergelijke specifieke markt zal naast de economische factoren die in die markt spelen, mede bepaald worden door de sociale en culturele eigenaardigheid van de betreffende euregio. Hierbij kan gedacht worden aan voorkeuren voor bepaalde bouwstijlen, materiaalgebruik, typen woningen etcetera. Aangezien verwacht mag worden dat ook het bewustzijn van de euregionale identiteit in het Europa zonder binnengrenzen zal toenemen, zal het bouwen in euregionaal perspectief ongetwijfeld aan betekenis gaan winnen.

Kwaliteitseisen

Hier speelt met name de aandacht die de kwaliteit van de woon- en leefomgeving momenteel algemeen geniet. Er wordt steeds kritischer gekeken welke bijdrage de architectuur daaraan kan leveren. Verder wordt aansprekende architectuur steeds meer als een middel gezien om zich te kunnen onderscheiden. Op nationaal niveau worden prestigieuze projecten geëntameerd, zoals in Frankrijk de 'Grande Arche' van de Deense architect Spreckelsen of de pyramide bij het Louvre van de Amerikaanse architect Pei, maar ook op lagere niveaus gebeurt dit. Heel wat middelgrote steden in Nederland zijn op dit moment bezig met ambitieuze projecten waarbij grotere stedelijke gebieden een nieuw gezicht krijgen onder meer door middel van hoogwaardig architectuur. In Rotterdam is dat het geval met de Kop van Zuid en in Maastricht met het terrein van de Sphinx-C eramique. Dit alles vanuit de verwachting dat daardoor de stedelijke identiteit wordt versterkt. Ook bedrijven en instellingen opteren steeds vaker voor aansprekende architectuur, dit vanuit de gedachte dat zo'n vormgeving een positieve bijdrage levert aan het beeld van het bedrijf of de instelling.

5.3. Consequenties voor de vakuitoefening van architecten

Als de interne markt voltooid is, staat de Nederlandse markt in principe open voor buitenlandse architecten. Zij kunnen in deze markt onbelemmerd opdrachten verwerven. Verder kunnen zij zich in Nederland zonder enige beperking vestigen en er hun beroep uitoefenen.

Hoe 'open' is de Nederlandse markt?

In theorie zal als gevolg van de Europese Akte, Nederland een open markt worden. Maar zal dat ook in de praktijk het geval zijn? Zal de Nederlandse bouwmarkt in Europees perspectief een open markt worden?

Internationale oriëntatie

Bij de beantwoording van deze vraag dient een aantal factoren in ogenschouw te worden genomen. In de eerste plaats is dat de traditioneel internationale opstelling en oriëntatie van Nederland. Nederland kan als één van de meest, zo niet het meest internationaal georiënteerde land van de EG, beschouwd worden. Het zal dit voorlopig ook zeker blijven. Met andere woorden Nederland is één van de meest 'open' landen van Europa. Ook het spreken van één of meerdere vreemde talen is een duidelijk pré. Hierbij moeten we overigens niet vergeten, dat de kennis van buitenlandse talen van Nederlandse architecten niet overdreven moet worden. Dit hangt samen met het technische karakter van hun opleiding, waarbij het onderwijs van vreemde talen tekort schiet. Maar ook tijdens de daaraan voorafgaande periode van schoolse vorming is de rol van vreemde talen de laatste jaren minder belangrijk geworden. Gevoegd bij de alom te constateren afnemende kennis van de moedertaal, zijn de vooruitzichten in dit opzicht weinig belovend.

Versluierd protectionisme

Het 'versluierd protectionisme', speelt in Nederland mogelijk wat minder. Zeker de laatste tijd blijkt dat spraakmakende opdrachten bij voorkeur (naar het lijkt) aan buitenlandse architecten worden gegund. Om enkele voorbeelden te noemen: Richard Meier, het stadhuis van den Haag, Robert Stern, het hoofdkantoor van Mexx International in Voorschoten, Skidmore, Owings en Merrill, het Shell-kantoor in den Haag. Ook in de woningbouw doen buitenlandse architecten zich de laatste tijd gelden: bijvoorbeeld Charles Vandenhove in den Haag en Maastricht, Ciriani in Groningen, Alvaro Siza in den Haag, Lucien Kroll in Haarlem.

De internationale oriëntatie van Nederland laat zich in zekere zin ook aflezen in de besluitvormingscultuur bij het verlenen van bouwopdrachten. Deze is relatief open van karakter. Dit betekent dat zij over het algemeen voor buitenlandse ondernemers en architecten weinig problemen met zich mee brengt.

Afnemende betekenis van de rol van de architect in het bouwproces

Een laatste punt dat nog vermeld moet worden is de in het algemeen minder toonaangevende rol die de architect in het bouwproces in Nederland

speelt. Daardoor worden er, vergeleken met andere EG-landen waar de architect veeleer geacht wordt leiding te kunnen geven aan het al maar complexer wordende bouwproces, andere eisen aan de architect gesteld.

Toenemende vraag naar architecten

De verwachte extra economische groei die de totstandkoming van de interne markt met zich mee zal brengen, betekent ook een toename van de bouwactiviteiten. De vraag naar architecten zal in dat licht toenemen. In Nederland is echter een beperking voorzien van de uitstroom van afgestudeerde architecten en bouwkundigen. Buitenlandse architecten zullen, mochten er daardoor tekorten op de Nederlandse arbeidsmarkt voor architecten optreden, in versterkte mate hun intrede doen op de Nederlandse bouwmarkt. Boven deze in het totale EG-verband gezien relatief open markt, 'hangt', zoals hiervoor is beschreven, een groot aanbod van vaak goed opgeleide, buitenlandse architecten.

Mededinging buitenlandse vakgenoten

Dit alles betekent dat Nederlandse architecten bij het verwerven van opdrachten in eigen land en in hun beroepspraktijk in toenemende mate rekening zullen moeten gaan houden met mededinging door buitenlandse vakgenoten. Buitenlandse architecten zullen meer dan voorheen bij de vormgeving van de gebouwde omgeving in Nederland worden betrokken.

Prijsmechanisme

Aangezien het architectenberoep een vrij beroep is, bestaat bovendien het gevaar dat buitenlandse architecten uit minder welvarende EG-landen zoals bijvoorbeeld Portugal en Griekenland, zich veel goedkoper kunnen aanbieden op de Nederlandse bouwmarkt dan architecten uit Nederland.

Remmende voorsprong

De relatieve voorsprong die de open Nederlandse markt voor architecten heeft, brengt negatieve effecten met zich mee voor Nederlandse architecten die elders in de EG opdrachten willen verwerven of een praktijk willen voeren. Het merendeel van de factoren die hiervoor zijn genoemd betekent voor Nederlandse architecten in het 'gesloten' buitenland (even)zovele belemmeringen.

Bescherming van het beroep

De nu van kracht zijnde Wet op de Architectentitel houdt geen bescherming van het beroep van architect in. Iedereen kan daardoor in Nederland achter de ontwerptafel plaatsnemen. In een aantal andere EG-landen is ook het beroep van architect beschermd. Daardoor bestaat het gevaar dat 'handige tekenaars' uit het buitenland zonder enige bouwkundige opleiding, zich op de (mogelijk aantrekkelijke) Nederlandse bouwmarkt zullen gaan bewegen. Dit mede vanuit het gegeven dat zij over de grens door strengere eisen verbonden aan de uitoefening van het beroep uit de markt worden gedrukt.

Aan de andere kant brengt het beginsel van non-discriminatie uit het EG-Verdrag met zich mee dat elke vorm bescherming in een afzonderlijke

EG-lidstaat van het beroep van architect de facto in strijd is met dat beginsel. In het licht van het non-discriminatiebeginsel betekent een en ander dat er ofwel in alle EG-landen een gelijklopende beroepsbescherming zou moeten komen, ofwel juist niet?

Culturele diversiteit en euregionaliteit

Het aanbod van architectuur in het Europa zonder binnengrenzen zal, gezien de toegenomen omvang van de markt, niet alleen bestaan uit 'meer van hetzelfde'. De vraag naar architectuur wordt mede bepaald door de culturele verscheidenheid in Europa. Dit betekent dat de vraag naar 'specifieke' vormgeving ten dele zal blijven bestaan en mogelijk zelfs zal toenemen. Dit hangt onder meer samen met het zich manifesterende verschijnsel van de euregio's. Euregio's (in cultureel, sociaal en economisch opzicht onderling samenhangende gebieden) beginnen steeds meer hun gemeenschappelijke identiteit te ontdekken. In dergelijke regio's worden dan ook steeds meer activiteiten ondernomen om deze gemeenschappelijk ervaren identiteit in stand te houden. Daarbij geniet de voor de regio kenmerkende, bijzondere kwaliteit van de gebouwde omgeving veelal grote aandacht. Er ontstaat een toenemende behoefte aan architectuur die dat bijzondere euregionale karakter instandhoudt of verder kan uitbouwen. Illustratief is in dit verband de architectenkeuze die het College van Burgemeester en Wethouders van Maastricht onlangs maakte voor de bebouwing van de voor het centrum van Maastricht van grote betekenis zijnde Staaarlokatie. De opdracht ging naar de Waalse architect Charles Vandenhove vanwege 'de herinterpretatie van klassieke vormen zodat het ontwerp in harmonie is met het Maaslandse en barokke decor van de omliggende gebouwen'.

Naar verwacht mag worden zijn de gevolgen van een en ander voor de vakuitoefening:

- Er zal een bestaand werkterrein, juist voor de kleinere regionale en ook lokale architectenbureaus behouden blijven en mogelijk zelfs een extra stimulans krijgen. Dit omdat zij vertrouwd zijn met de regionale en lokale (bouw)cultuur.
- Bepaalde vormen van Nederlandse architectuur zullen nieuwe afzetmogelijkheden krijgen. Hierbij moet dan gedacht worden aan architectuur die van een zodanig niveau en herkenbaarheid is, dat daarvoor ook in het buitenland belangstelling zal bestaan.

Gevolgen van de economische schaalvergroting

Ook de economische schaalvergroting die optreedt als gevolg van de interne markt zal voor de vakuitoefening veranderingen met zich mee brengen.

Fusies en samenwerkingsvormen

In de eerste plaats zullen er fusies en nieuwe vormen van samenwerking ontstaan, zoals dat bijvoorbeeld voor de beroepsgroepen van accountants en fiscalisten al enkele jaren het geval is, en zeer recent voor de advocatuur. Die samenwerkingsvormen met bureaus in andere landen zullen zodanig

opgezet zijn dat men zoveel mogelijk van elkaars specifieke kennis en het ingevoerd zijn in de mentaliteiten en opvattingen van een ander land kan profiteren. De op deze wijze gevormde grote(re) architectenbureaus zullen de mogelijkheid hebben de gehele interne markt te bestrijken. Verwacht mag worden dat zij onder meer een deel van de vraag naar prestigieuze architectuur voor hun rekening zullen nemen. De vraag is of hierbij ook (voldoende) bureaus met een Nederlandse signatuur zullen zijn. Hierbij kan opgemerkt worden, dat de aanwezigheid van Nederlandse bureaus van Europese allure in het Europa zonder binnengrenzen de afzetkansen voor hoogwaardige Nederlandse architectuur elders op de Europese interne markt zal vergroten.

Specialisatie

In de tweede plaats zullen kleine architectenbureaus nieuwe kansen krijgen binnen de interne markt door zich te specialiseren. De eerder gesignaleerde vraag naar specifieke bouwproducten en architectuur onder invloed van culturele verschillen vormt één van de mogelijkheden voor specialisatie. Een andere specialisatiemogelijkheid heeft betrekking op de regionale en lokale gegevens: de 'euregionaliteit'. Een verdere mogelijkheid voor de kleinere bureaus om zich te specialiseren is gelegen in de aandacht die 'aansprekende' architectuur momenteel geniet. Nederlandse architectenbureaus hebben bijvoorbeeld spraakmakende projecten gerealiseerd in de sfeer van de stadsvernieuwing. Via specialisatie in kleinere bureaus kunnen sterke onderdelen van de Nederlandse architectuur elders op de interne markt worden afgezet.

Innovatie

Bij innovatie moet vooral gedacht worden aan de invoering van nieuwe ontwerpmethodieken, zoals bijvoorbeeld Computer Aided Architectural Design (CAAD) systemen. Bureaus kunnen hun toekomst mede verzekeren door hun ontwerpmethodiek op deze systemen af te stemmen. Deze innovatie heeft echter ook een keerzijde. Die bureaus die niet over de middelen beschikken om deze systemen in te voeren, kunnen door de sterke concurrentie binnen de interne markt in de problemen komen.

5.4. Conclusies en aanbevelingen

Perspectieven

Het belangrijkste principe van de Europese Akte, het vrije economische verkeer binnen de interne markt, betekent dat ná 1992 buitenlandse architecten en bouwkundigen zonder enige beperking op de Nederlandse markt opdrachten kunnen verwerven, zich in Nederland kunnen vestigen of er werk kunnen verrichten.

In Nederland is sinds kort (1988) sprake van een Wet op de Architectentitel, het beroep van architect wordt door deze wet echter niet beschermd.

Het wegvallen van de formele barrières als gevolg van de Europese Akte, betekent nog niet dat daarmee ook culturele barrières verdwenen zijn, die het verlenen van een bouwopdracht en het verloop van het bouwproces bepalen.

Tussen de EG-landen bestaan grote onderlinge verschillen wat de rol en de verantwoordelijkheid van de architect in het bouwproces betreft.

Met de economische groei die als gevolg van de interne markt verwacht mag worden, zal een toenemende vraag naar architecten gepaard gaan.

Binnen de interne markt zal een proces van schaalvergroting bij de bouwkundige bureaus optreden. Een en ander zal onder meer tot uitdrukking komen in fusies en nieuwe vormen van samenwerking.

Bouwkundige bureaus zullen zich, onder druk van de toenemende concurrentie binnen de interne markt, proberen te handhaven door specialisatie en door innovatie.

De totstandkoming van de interne markt betekent nog niet dat er geen protectionisme meer zal bestaan binnen de nationale deelmarkten.

Als gevolg van de economische schaalvergroting binnen de interne markt zullen nieuwe ontwerptechnieken versneld worden ingevoerd.

Het 'gemiddeld bouwproduct' in het Europa zonder binnengrenzen zal steeds meer eenvormig worden. Dit 'gemiddeld bouwproduct' zal in handen zijn van een beperkt aantal grote concerns.

Een deel van de bouwproductie in het Europa zonder binnengrenzen zal worden bepaald door voorkeuren die nationaal of regionaal bepaald zijn.

Aansprekende architectuur wordt meer en meer ervaren als een bijdrage aan een kwalitatief hoogwaardig woon- en leefmilieu of als een middel waarmee de eigen identiteit van stad of regio kan worden onderstreept.

Conclusies

1. Gezien het gegeven dat Nederland één van de meest internationaal georiënteerde landen van de EG is, dat de taalproblemen er relatief gering zijn, dat er beperkt sprake is van versluierde vormen van protectionisme en dat er geen volledig beheerste besluitvormingscultuur is rond het verlenen van bouwopdrachten, is de Nederlandse bouwmarkt vergeleken met andere EG-landen relatief 'open' van karakter.

2. Het relatief open karakter van de Nederlandse bouwmarkt vergemakkelijkt de toestroom van buitenlandse architecten die te verwachten is, gezien het aanbod van architecten in Europa en gezien onder meer de in de naaste toekomst te beperken afstudeercapaciteit van de Nederlandse instellingen van bouwkundig onderwijs.

3. Het ontbreken van een wettelijke bescherming van het beroep van architect in Nederland betekent dat ook buitenlandse niet-architecten zich

met de vormgeving van de gebouwde omgeving in Nederland kunnen gaan bezig houden.

4. Nationaal of regionaal bepaalde voorkeuren voor specifieke vormgevingskwaliteiten van de gebouwde omgeving in het Europa zonder binnengrenzen, betekenen evenzovele kansen voor met name kleinere regionale en lokale architectenbureaus om via specialisatie nieuwe afzetmogelijkheden te vinden.

5. Aangezien er in Europa steeds meer belangstelling komt voor aansprekende architectuur, vooral als een bijdrage aan kwalitatief hoogwaardig woon- en leefmilieus of als een middel waarmee de eigen identiteit van stad of regio kan worden onderstreept, ligt hier een andere mogelijkheid voor de specialisatie van architectenbureaus binnen de interne Europese bouwmarkt.

6. Specialisatie bij de kleinere bureaus zal vanuit concurrentieoverwegingen ook gepaard gaan met bepaalde vormen van innovatie, met name de toepassing van nieuwe ontwerptechnieken.

Aanbevelingen

1. Nederlandse architecten zullen bij het verwerven van opdrachten in eigen land en in hun beroepspraktijk in toenemende mate rekening moeten houden met mededinging door buitenlandse vakgenoten. Buitenlandse architecten zullen meer dan voorheen bij de vormgeving van de gebouwde omgeving in Nederland betrokken zijn. Het is goed om de beroepsbeoefenaren door gerichte informatie hiervan op de hoogte te brengen.

2. Het relatief veel meer open zijn dan in de andere landen van de EG van de Nederlandse markt voor architecten brengt negatieve effecten met zich mee voor Nederlandse architecten die elders in de EG opdrachten willen verwerven of daar een praktijk willen voeren. Nederland zal moeten aandringen op het 'openen' van de bouwmarkt in andere landen van de EG.

3. Het uitdragen van Nederlandse architectuur elders op de interne markt kan worden bevorderd door te onderzoeken welke onderdelen van de Nederlandse bouwtraditie aansluiten bij nationale, regionale, en plaatselijke voorkeuren in andere landen van de EG.

4. De aanwezigheid van Nederlandse bureaus van Europese allure in het Europa zonder binnengrenzen vergroot de afzetkansen voor hoogwaardige Nederlandse architectuur elders op de Europese interne markt. De 'Europese allure' van Nederlandse architectenbureaus die deze reputatie verdienen, dient te worden bevorderd.

5. Kleinere architectenbureaus hebben de mogelijkheid via specialisatie en innovatie zich een plaats te verwerven op de interne markt. De Nederlandse overheid kan hierbij in de periode tot 1993 behulpzaam zijn.

6. Gezien de vraag naar aansprekende architectuur in het Europa zonder binnengrenzen kunnen via architectenbureaus die zich op dit terrein

gespecialiseerd hebben sterke onderdelen van de Nederlandse architectuur elders op de interne markt worden afgezet. Nederland zal in dit verband een gericht promotiebeleid moeten voeren.

7. Kleinere architectenbureaus hebben een niet onbelangrijke functie bij het uitdragen van Nederlandse architectuur elders op de interne markt. Deze bureaus moeten bij deze zaak gesteund worden.

8. Aangezien specialisatie bij de kleinere bureaus vanuit concurrentieoverwegingen ook gepaard zal gaan met bepaalde vormen van innovatie, zal een oplossing moeten worden gezocht voor het grote beslag dat met name nieuwe ontwerptechnieken leggen op financiële middelen. De Nederlandse overheid kan ook hierbij behulpzaam zijn.

6. De instellingen

6.1. Inleiding

In dit hoofdstuk wordt ingegaan op de gevolgen van Europa-1992 voor enkele op het gebied van de bouwkunst bestaande of in oprichting zijnde instellingen. Dit zijn het Nederlands Instituut voor Architectuur en Stedebouw en de Bond van Nederlandse Architecten. Begonnen wordt met een korte beschrijving van deze instellingen en de functie die ze hebben voor de bouwkunst (6.2). De interne markt zal de kontekst waarbinnen deze instellingen functioneren ingrijpend veranderen. In het Europa zonder binnengrenzen zullen aan deze instellingen allerlei aanvullende, nieuwe eisen worden gesteld (6.3). Een en ander is vervat in conclusies en aanbevelingen (6.4).

6.2. Situatieschets

Bij de bouwkunst in Nederland zijn allerlei instellingen betrokken. Zo zijn er opleidingsinstituten voor architecten, beroepsorganisaties van architecten, instellingen voor beleid en regelingen ten aanzien van de bouwkunst etcetera. In de voorafgaande hoofdstukken is al aandacht geschonken aan enkele van die instellingen binnen de sfeer van de opleiding en de beroepspraktijk van architecten. In dit hoofdstuk komen een tweetal instellingen aan de orde die algemeen van groot belang worden geacht voor de ontwikkeling en de beoefening van de bouwkunst in Nederland. In de eerste plaats is dat een instituut waarbinnen allerlei taken ten behoeve van architectuur en stedebouw in het algemeen worden uitgeoefend: het Nederlands Instituut voor Architectuur en Stedebouw. In de tweede institutie is de belangenbehartiging ondergebracht van degenen die architectuur als beroep uitoefenen, het gaat dan onder andere om de Bond Nederlandse Architecten (BNA). Nederlands Instituut voor Architectuur en Stedebouw

Het Nederlands Instituut voor Architectuur en Stedebouw, in de wandeling aangeduid met het Architectuurinstituut zal in de loop van 1992 volledig operationeel zijn. Het wordt gevormd door samensmelting van drie bestaande, toonaangevende instellingen op het gebied van de bouwkunst: het Nederlands Documentatiecentrum voor de Bouwkunst, de Stichting Wonen en de Stichting Architectuurmuseum.

Doel

De stichting heeft ten doel 'het bijeenbrengen, behouden en toegankelijk maken van collecties, archieven, bibliotheek en documentatie op het gebied van de Nederlandse architectuur en stedebouw en het bevorderen van de kennis van en de belangstelling voor de culturele aspecten van de gebouwde omgeving en daarmee het stimuleren van de ontwerpende vakgemeenschap'(Statuten Stichting NIAS, artikel 2).

Vestigingsplaats

Het Architectuurinstituut wordt gevestigd in Rotterdam, in een nieuw gebouw volgens een ontwerp van Jo Coenen. Verwacht wordt dat het Architectuurinstituut in de loop van 1992 in zijn nieuwe huisvesting in alle opzichten operationeel zal zijn. Tot die tijd zal de meeste aandacht worden gegeven aan het toegankelijk maken van archieven, collecties en bibliotheek, het ontwikkelen en realiseren van een tentoonstellingsprogramma en het verzorgen van publikaties.

Taakvelden

Uit de doelstelling van het Nederlands Instituut voor Architectuur en Stedebouw zijn zes taakvelden af te leiden, te weten: documenteren, conserveren, onderzoeken, publiceren, presenteren en informeren. De preciese invulling van deze taakvelden staat momenteel nog niet vast.

Presentatiebeleid

Het ligt in de bedoeling om het Architectuurinstituut bijzondere betekenis te geven voor het architectuurbeleid van het ministerie van WVC. Met name geldt dit voor het onderdeel presentatiebeleid. Het Architectuurinstituut zal in dat kader manifestaties, tentoonstellingen, publikaties, studieconferenties en symposia gaan verzorgen. Daardoor wordt tevens een belangrijke bijdrage geleverd aan andere onderwerpen uit het architectuurbeleid van het ministerie van WVC, namelijk deskundigheidsbevordering, het belangstelling wekken voor de architectuur en het stimuleren van het architectuurdebat.

Functies in verband met '1992'

Door het ministerie van WVC worden aan het Architectuurinstituut ook functies toegedacht in het kader van Europa 1992:

- Een bijdrage leveren aan marktverruiming en exportbevordering ten aanzien van Nederlandse architectuur.
- Het versterken van het prestige en het imago van de Nederlandse architectuur. Daardoor wordt ook een bijdrage geleverd aan het hiervoor genoemde punt.
- Het bieden van een tegenwicht aan 'concurrerende' instellingen op het gebied van de bouwkunst elders in de EG.
- Het instandhouden en verder uitbouwen van een niet onbelangrijk onderdeel van de Nederlandse cultuur.

Bond van Nederlandse Architecten

De Bond van Nederlandse Architecten (BNA) is in 1908 ontstaan. De BNA is een algemene beroepsvereniging van Nederlandse architecten. Doel van de vereniging is het 'stimuleren van de ontwikkeling van de bouwkunst en het bevorderen van de beroepsuitoefening'(De BNA, 1989). De BNA tracht dit te bereiken door onder meer activiteiten ten aanzien van gedragsregels voor leden, het vaststellen van tarieven voor dienstverlening, het uitgeven van publikaties, door zorg te dragen voor de rechtsverhouding tussen opdracht-

gevers en architecten en door zorg te dragen voor arbeidsverhoudingen. Voor onderzoek en studiedoelinden zijn door de BNA drie stichtingen in het leven geroepen, te weten de Stichting Architectenonderzoek Gebouwen Gezondheidszorg(STAGG), de Stichting Architectenresearch Onderwijsgebouwen(STARO) en de Stichting Architecten Onderzoek Wonen en Woonomgeving(STAWON). Daarnaast beschikt de BNA over een documentatie-archief. Verder heeft de BNA een regelgeving opgesteld met betrekking tot prijsvragen en meervoudige opdrachten.

Twee secties

De BNA is opgebouwd uit twee secties: de particuliere architectenbureaus en de architecten in dienstverband. Daarnaast zijn er 23 plaatselijke kringen, waar onder meer activiteiten worden ontplooid zoals de jaarlijkse 'Dag van de architectuur' op 1 juli.

Andere Nederlandse beroepsorganisaties

Naast de BNA zijn er in Nederland nog enkele andere beroepsorganisaties voor architecten. Deze zijn het Nederlands Architecten Genootschap (NAG) en de Nederlandse Praktiserende Architecten (NPA). Beide organisaties zijn opgegaan in de Nederlandse Architecten Vereniging (NAV), die op haar beurt weer in overleg is met de BNA aangaande een eventuele fusie. Deze beroepsorganisaties worden hier niet apart behandeld omdat de problematiek van deze organisaties in het licht van 1992 niet substantieel verschilt van die van de BNA.

Soortgelijke instellingen elders in de EG

De hiervoor weergegeven instellingen op het terrein van de bouwkunst zijn niet uniek voor Nederland, zij hebben hun pendanten elders in de EG. Soortgelijke instellingen als het Architectuurinstituut zijn in de Bondsrepubliek Duitsland onder meer het 'Bauhaus Archiv' in Berlijn en het 'Deutsches Architekturmuseum' te Frankfurt. In Frankrijk is er het bekende, in Parijs gevestigde 'Institut Français d'Architecture'.

Beroepsorganisaties

Beroepsorganisaties komen in de andere EG-landen in verschillende varianten voor. Er zijn bijvoorbeeld regionaal bepaalde beroepsorganisaties, en beroepsorganisaties in relatie met bepaalde architectuuropleidingen. Zo is in België sprake van de Federatie Architecten van België (FAB) en de Bond Vlaamse Architecten (BVA). In de Bondsrepubliek Duitsland bestaan maar liefst drie grote organisaties: de 'Bund Deutscher Baumeister' (BDB), de 'Vereinigung Freischaffender Architekten' (VFA) en de 'Bund Deutscher Architekten' (BDA).

Nederland achterop

Deze korte blik over de grenzen heen leert dat op heel wat plaatsen elders in de EG inmiddels sprake is van algemene instellingen op het gebied van de architectuur met een hoogwaardig karakter. Bovendien kan worden gezegd dat sommige van deze instellingen een lange bestaanstraditie

hebben en mede daardoor grote naamsbekendheid in Europa. Nederland loopt met soortgelijke instellingen op het gebied van de bouwkunst, vergeleken met andere landen in Europa ver achter.

Europese architectenorganisaties

In Europa bestaat een overkoepelende beroepsorganisatie voor architecten, het 'Comité de Liaison des Architectes de l'Europe Unie' (CLAEU), hierin zijn ook alle EG-landen vertegenwoordigd.

Raad der Europese Architecten

Met het oog op het inwerking komen van de interne markt is zeer onlangs (februari 1989), op initiatief van het 'Comité de Liaison des Architectes de l'Europe Unie' een nieuwe Europese beroepsorganisatie voor architecten in het leven geroepen, de 'Raad der Europese Architecten'. Dit is gedaan om op ook op het niveau van de EG over een orgaan te beschikken dat doelgericht de belangen van de architectengemeenschap naar voren kan brengen bij de bestuursorganen van de EG, met name Europese Commissie.

Taak

De belangrijkste taak van de 'Raad der Europese Architecten' is te letten op de toepassing van EG-richtlijn 85/384 van 10 juni 1985 inzake wederzijdse erkenning van diploma's in de EG-lidstaten. Door deze richtlijn is het mogelijk geworden dat architecten uit andere EG-landen in bijvoorbeeld Nederland een beroepspraktijk kunnen vestigen of er opdrachten kunnen verwerven. Tot nu toe heeft deze richtlijn echter weinig praktische betekenis gehad, onder meer omdat de bescherming van de titel en het beroep van architect nog niet in alle EG-landen op uniforme wijze zijn geregeld. De EG-richtlijn heeft dan ook vooral betekenis gehad voor architecten die werkzaam zijn in grensgebieden, zoals bijvoorbeeld van de Bondsrepubliek Duitsland en Nederland. Inmiddels zijn ook andere EG-richtlijnen in voorbereiding die gevolgen zullen hebben voor de beroepsuitoefening van architecten, onder meer inzake een Europese standaard voor bouwcontracten en leveringsvoorwaarden.

Aangesloten landen

Daarnaast stelt de 'Raad der Europese Architecten' zich ten doel betrokken te zijn bij alle EG-richtlijnen, die handelen over de gebouwde omgeving, de architectuur, het bouwbedrijf en het cultureel erfgoed. Bij deze EG-organisatie van architecten hebben zich nog niet alle landen van de EG aangemeld. Dat is het geval bij Denemarken, Griekenland, Groot-Brittannië, Ierland, Italië en Nederland. Enkele van deze landen wijzen bovendien de 'Raad der Europese Architecten' in de huidige vorm af.

6.3. Consequenties voor de instellingen

De Europese Akte en het Witboek hebben voor de instellingen het Nederlands Instituut voor Architectuur en Stedebouw en de Bond Neder-

landse Architecten weliswaar geen directe gevolgen, dat neemt niet weg dat ná 1992 deze instituten van groot belang worden voor het instandhouden en uitdragen van de Nederlandse bouwkunst en voor de beroepspraktijk van Nederlandse architecten in het Europa zonder binnengrenzen.

Ondersteuning

Het instandhouden en uitdragen van de bouwkunst uit de 'regio Nederland' in het Europa zonder binnengrenzen kunnen niet zonder instellingen die ondersteunend werken. Dat betekent dat instellingen die geacht worden in nationaal verband belangrijke taken op het gebied van de bouwkunst te vervullen, dit ook in Europees perspectief zullen moeten kunnen doen. Het als bouwkunst-instelling functioneren in een Europa zonder binnengrenzen brengt echter met zich mee dat aan deze instituten heel andere eisen worden gesteld dan in nationaal verband. Het is op deze plaats niet mogelijk een min of meer sluitend overzicht te geven van dergelijke eisen. Wel kan een aantal ontwikkelingen worden gesignaleerd.

Een aantal van die ontwikkelingen is al weergegeven in de context van het nationale beleid ten aanzien van de bouwkunst, de architectuuropleiding en de vakuitoefening van architecten. Naast andere, zijn enkele belangrijke ontwikkelingen.

Grote buitenlandse belangstelling voor Nederlandse architectuur

Momenteel is er sprake – gezien uitspraken van door ons geconsulteerde buitenlandse deskundigen – en gezien in het buitenland verschijnende publikaties, van grote interesse in Europa voor Nederlandse architectuur. De reputatie van de Nederlandse architectuur blijkt zich vooral uit te strekken tot de volgende terreinen:

- De woningbouw in het algemeen (dus niet alleen de sociale woningbouw). Het gegeven daarbij zeer kostenbewust te kunnen bouwen, zoals dat met name na de oorlog tot ontwikkeling is gekomen, blijkt een bijzonder in het ooglopend aspect te zijn. Het bouwen binnen absolute kostennormen onder gelijktijdige handhaving van bepaalde eisen kwa vormgeving, woonvoorzieningen en wooncomfort is uitgegroeid tot een stuk know-how an sich. Met name na de economische recessie van de jaren zeventig blijkt hiervoor in andere Europese landen veel belangstelling te zijn ontstaan.
- De utiliteitsbouw. Hierin is volgens deskundigen uit het buitenland sprake van een hoge, algemene standaard met veel aandacht voor een correcte afwerking van het detail. Er is ook veel waardering voor het over een lange periode kunnen handhaven van die hoogwaardige kwaliteit.
- De monumentenzorg. Het instandhouden van het historisch karakter van de Nederlandse binnensteden en de gelijktijdige revitalisering worden door buitenlandse deskundigen als een bijzondere prestatie beschouwd. Bovendien tekenen zij aan dat het niet zelden gaat om inspirerende voorbeelden voor het eigen land.

Architectonische vernieuwing in Nederland

Nederland heeft elders in Europa de reputatie vernieuwend te kunnen opereren binnen gangbare architectuurstromingen, aldus door ons geconsulteerde buitenlandse deskundigen. Bovendien komen allerlei varianten van architectonische vernieuwing steeds binnen relatief korte tijdsperiodes tot ontwikkeling. In andere landen vindt men zich in dat opzicht veel meer vasthoudend. Vanuit het buitenland blijken vele excursies plaats te vinden naar de in de ogen van het buitenland permanente bouwkundige vernieuwing in Nederland.

Euregionaliteit

Wellicht mede als gevolg van de komende opheffing van de Europese binnengrenzen beginnen in cultureel, sociaal en economisch opzicht onderling samenhangende gebieden hun gemeenschappelijke identiteit te ontdekken. Niet zelden wordt daarbij op regionaal en lokaal niveau beleid ontwikkeld om deze gemeenschappelijk identiteit in stand te houden en zelfs nog te versterken. In dat beleid genieten de voor de betreffende regio kenmerkende bijzondere kwaliteiten van de gebouwde omgeving relatief veel aandacht. Er is een toenemende behoefte te constateren aan architectuur die dat bijzondere euregionale karakter instandhoudt of verder kan uitbouwen. Een belangrijke overweging bij het voeren van dergelijk beleid is dat waardevolle eigentijdse en historische architectuur een belangrijke bijdrage kan leveren aan de algehele kwaliteit van de aanwezige culturele infra-structuur. Een binnenstad met een bijzonder bouwkundig karakter draagt op deze wijze bij aan het creëren van een gunstige vestigingsklimaat voor bedrijven en instellingen.

Culturele steunpunten in de EG

Wanneer een vergelijking wordt gemaakt met hoe het bedrijfsleven zich op de inwerkingtreding van de interne markt voorbereidt, dan valt op dat men zich al in een zeer vroeg stadium daarop heeft ingesteld. Een grote Nederlandse bank bijvoorbeeld adverteert met het gegeven dat men al vanaf 1970 een beleid voert om de concurrentiepositie met het oog op Europa-1992 te versterken. Er is een uitgebreid Europees netwerk opgezet om de cliënten te ondersteunen en te voorzien van relevante lokale marktkennis, specifieke regelgeving in het betreffende land etcetera. Bovendien kan men daar geholpen worden in de eigen taal. Wanneer deze vergelijking wordt doorgetrokken naar de sector cultuur en de bouwkunst, dan moet worden geconstateerd dat er op dit gebied nauwelijks sprake is van gerichte ondersteuning in het buitenland. Betrokken naar de bouwkunst betekent dit, dat deze sector het vrijwel zonder enige steun elders in de EG moet stellen. Wat er gebeurt, is vaak afhankelijk van individuele personen. Met andere woorden er is behoefte aan Nederlandse cultuursteunpunten elders in de EG. Enkele andere EG-landen hebben inmiddels een eerste begin gemaakt met dergelijke voorzieningen voor de bouwkunst binnen hun buitenlandse culturele instituten, zoals het 'Goethe Instituut' en het 'British Council'.

Consequenties voor het Nederlands Instituut voor Architectuur en Stedebouw

Gezien ontwikkelingen die op dit moment in verschillende EG-landen spelen en waarvan verwacht mag worden dat deze ná 1992, ná het wegvallen van de Europese binnengrenzen nog veel manifester zullen worden, kunnen een aantal aanvullende taken voor het Architectuurinstituut worden geformuleerd:

- Versterking van het prestige en het imago van de Nederlandse architectuur in het Europa zonder binnengrenzen.
- Het instandhouden van de Nederlandse bouwtraditie, bouwproductie en identiteitsbepalende architectuur in het Europa zonder binnengrenzen.
- Het instandhouden van regionaal bepaalde architectuur van bijzondere kwaliteit.
- Het bevorderen van de export van Nederlandse architectuur in het algemeen en in het bijzonder van elders in de EG hoog gewaardeerde onderdelen van de Nederlandse architectuur.
- Het leveren van een bijdrage aan culturele steunpunten elders in de EG.
- Het verzorgen van informatie over de vrijkomende, nieuwe markten in het Europa zonder binnengrenzen, met name ten aanzien van daar bestaande vraag naar architectuur, gepraktiseerde bouwwijzen en toegepaste bouwproducten.
- Het verzorgen van algemene informatie over 'hoe het bouwen geregeld is' in de andere EG-landen (bijvoorbeeld bouwregelgeving en de regelgeving rond bouwcontracten). Met andere woorden het in dit opzicht functioneren als een databank.
- Informeren over nieuwe ontwerptechnieken op het gebied van de architectuur.
- Het opzetten en beheren van een databank met informatie over Nederlandse architecten en Nederlandse architectuur.

Consequenties voor de Bond Nederlandse Architecten

Het inwerking komen van de interne markt heeft ingrijpende gevolgen voor de voorheen nationaal bepaalde status van de vrije beroepen, dus ook van het architectenberoep. Het hebben van een 'vrij' beroep brengt voor de beoefenaren en hun belangenorganisaties des te sterker de verplichting met zich mee zich tijdig te bezinnen over de status, van in dit geval 'Europese architecten'. Architecten uit Nederland worden door het wegvallen van de Europese binnengrenzen, zeker in economische zin Europese architecten. Daaraan zijn allerlei consequenties verbonden.

Overkoepelende Europese organisatie

In de eerste plaats zal er een, de nationale organisaties overkoepelende Europese organisatie van architecten dienen te komen. Er is inmiddels zeer recent een dergelijke organisatie opgericht, de 'Raad der Europese

Architecten'. Niet alle landen van de EG zijn daar echter al bij aangesloten, ook Nederland niet. Een dergelijke overkoepelende organisatie heeft onder meer een functie ten aanzien van het:

- Een bijdrage leveren aan de uitvoering van EG-richtlijnen op het gebied van de architectuur.
- Een bijdrage leveren aan de besluitvorming rond de EG-richtlijnen op het gebied van de architectuur.
- Een bijdrage leveren aan het integreren en harmoniseren van allerlei nationale regelingen en richtlijnen op het gebied van de architectuur.
- Het bevorderen van een Europese standaard met betrekking tot de bescherming van de titel en het beroep van architect.
- Het bevorderen van een Europese standaard ten aanzien van tarieven voor dienstverlening.
- Het bevorderen van een Europese standaard ten aanzien van gedragsregels voor architecten.
- Het verzorgen van een Europees architectenregister.
- Het verzorgen van een Europees tijdschrift over architectuur.
- Het verzorgen van een Europees databank over architectuur.
- Het instellen van Europese architectuurprijsvragen.
- Het bevorderen van een Europees fonds voor de architectuur.
- Het bieden van tegenwicht aan grote, internationale concerns die op de interne markt dictaten kunnen gaan opleggen wat betreft onder meer bouwstijlen, bouwproducten etcetera.

6.4. Conclusies en aanbevelingen

Perspectieven

Een tweetal instellingen kan van groot belang worden geacht voor de ontwikkeling en de beoefening van de bouwkunst in Nederland: het Nederlands Instituut voor Architectuur en Stedebouw en de Bond Nederlandse Architecten.

Deze instellingen op het terrein van de bouwkunst zijn niet uniek voor Nederland, zij hebben hun pendanten elders in de EG.

In Europa bestaat een overkoepelende beroepsorganisatie voor architecten, het 'Comité de Liaison des Architectes de l'Europe Unie' (CLAEU), waarin ook alle EG-landen zijn vertegenwoordigd.

Zeer recent (februari 1989) is een nieuwe EG-beroepsorganisatie voor architecten in het leven geroepen, de 'Raad der Europese Architecten'.

Het Nederlands Instituut voor Architectuur en Stedebouw heeft bijzondere betekenis voor het architectuurbeleid van het ministerie van WVC.

Conclusies

1. Nederland loopt op het gebied van hoogwaardige architectuurinstituten en -musea vergeleken met andere landen in Europa ver achter.
2. De Europese Akte en het Witboek hebben voor de instellingen: het Nederlands Instituut voor Architectuur en Stedebouw en de Bond Nederlandse Architecten geen directe gevolgen.
3. Het instandhouden en uitdragen van de bouwkunst uit de 'regio Nederland' in het Europa zonder binnengrenzen kan niet zonder instellingen die in dat opzicht ondersteunend werken.
4. Instituties die geacht worden in nationaal verband belangrijke taken op het gebied van de bouwkunst te vervullen, zullen dit ná 1992 ook in Europees perspectief moeten kunnen doen.
5. Ná 1992 zullen het Nederlands Instituut voor Architectuur en Stedebouw en de Bond Nederlandse Architecten van groot belang worden voor het instandhouden en uitdragen van de Nederlandse bouwkunst in het Europa zonder binnengrenzen en voor de beroepspraktijk van Nederlandse architecten.
6. Het als bouwkunst-instelling functioneren in een Europa zonder binnengrenzen brengt met zich mee dat aan deze instituten tal van nieuwe en aanvullende eisen zullen worden gesteld.
7. Op het terrein van de bouwkunst is nauwelijks sprake is van gerichte ondersteuning in het buitenland. Deze sector moet het vrijwel zonder enige steun elders in de EG stellen.
8. Het inwerking komen van de interne markt heeft ingrijpende gevolgen voor de voorheen nationaal bepaalde status van de vrije beroepen, dus ook van het architectenberoep.
9. Het hebben van een 'vrij' beroep brengt voor architecten en hun belangenorganisaties de verplichting met zich mee zich tijdig te bezinnen over de status van 'Europees architect'.

Aanbevelingen

1. Met het activeren van hoogwaardige opleidingsmogelijkheden op het gebied van de bouwkunst en van hoogwaardige architectuurinstituten en -musea dient, gezien de ontwikkelingen elders in Europa niet te lang te worden gewacht.
2. Op korte termijn dient te worden onderzocht welke nieuwe en aanvullende eisen aan het Architectuurinstituut worden gesteld in een Europa zonder binnengrenzen.

3. Op een centraal punt dient informatie beschikbaar te zijn over de per EG-land verschillende bouwregelgeving. Met het hiervoor noodzakelijke onderzoek dient op korte termijn te worden begonnen.
4. Op korte termijn dient te worden onderzocht of en in hoeverre er behoefte is aan Nederlandse cultuursteunpunten elders in de EG, waar ook de belangen van de architectuur en de bouwkunst kunnen worden behartigd.
5. Het overleg tussen nationale belangenorganisaties van architecten over de toekomstige status van Europese architecten dient te worden bevorderd.

7. Het cultuurhistorisch erfgoed

7.1. Inleiding

Nadat in de voorafgaande hoofdstukken is ingegaan op zaken waarvoor het EG-Verdrag, de Europese Akte en het Witboek, directe gevolgen hebben, komt nu een terrein aan de orde dat sterk aan betekenis gaat winnen door het vervallen van de Europese binnengrenzen. Dit terrein betreft de zorg voor het gebouwde cultuurhistorische erfgoed, de monumentenzorg. Begonnen wordt met een korte schets van de monumentenzorg en de betekenis die deze voor het instandhouden van representatieve gedeelten van de Nederlandse bouwkunst en stedenbouw heeft. Ook worden enkele recente, relevante ontwikkelingen aangegeven (7.2). Vervolgens wordt de Nederlandse monumentenzorg geplaatst in het perspectief van Europa-1992: de gevolgen die het wegvallen van de Europese binnengrenzen zal hebben voor de monumentenzorg in Nederland, maar ook de mogelijkheden die daardoor ontstaan. Komt er een ontwikkeling op gang die leidt tot een vorm van Europese monumentenzorg? (7.3). Het hoofdstuk wordt afgesloten met conclusies en aanbevelingen (7.4).

7.2. Situatieschets

Een deel van de Nederlandse bouwkunst en stedenbouw wordt in stand gehouden via bijzondere wetgeving. Dit gebeurt via de Monumentenwet en in mindere mate, door middel van de Wet op de Stads- en Dorpsvernieuwing. Gebouwen die de leeftijd van vijftig jaar hebben bereikt en die van bijzondere betekenis zijn vanwege hun schoonheid, hun betekenis voor de wetenschap of hun cultuurhistorische waarde kunnen tot beschermd monument worden verklaard. Het resultaat is een lijst met inmiddels circa 43.000 beschermde rijksmonumenten. Stedenbouwkundig historisch waardevolle structuren worden in de Monumentenwet aangeduid met de term stads- en dorpsgezicht. Deze bestaan uit groepen van onroerende zaken die van algemeen belang zijn wegens hun schoonheid, hun onderlinge ruimtelijke of structurele samenhang dan wel hun wetenschappelijke of cultuurhistorische waarde en in welke groepen zich één of meer monumenten bevinden. De vanuit dit oogpunt waardevol geachte stedenbouwkundige gehelen zijn bijna 300 in getal.

Jong systeem

De eerste Monumentenwet in Nederland is van relatief recente datum, namelijk 1961. Een aantal andere landen in Europa kennen al veel langer een dergelijke wet. Frankrijk bijvoorbeeld had al in 1887 een monumentenwet en Groot-Brittannië in 1932. Met andere woorden de Nederlandse monumentenzorg is een relatief jong systeem, vergeleken met een deel van het 'Europese buitenland'.

Ontwikkelingen

De monumentenzorg in Nederland heeft in die relatief korte tijd nogal wat ontwikkelingen doorgemaakt. Deze kunnen worden onderscheiden naar:

1. Het zorggebied. Er is een verschuiving, of anders gezegd een verbreding opgetreden van de zorg en wel van het bijzondere naar het gewone monument. Vandaar ook de in vergelijking met andere landen in Europa zeer uitgebreide lijst van circa 43.000 beschermde monumenten (Frankrijk: 33.000; België, het gewest Vlaanderen: 4000). Verder beperkt de zorg zich niet meer hoofdzakelijk tot het individuele monument. Het instandhouden van de historische waarde van het monument wordt meer en meer gezien in relatie tot de omgeving van het monument. Er is ook sprake van een toenemende aandacht voor jongere bouwkunst en stedenbouw.

2. Aansluiting bij veranderende maatschappelijke opvattingen en behoeften. Monumentenzorg vindt meer en meer plaats vanuit het besef dat de zorg voor het bouwkundig erfgoed een bijdrage kan betekenen aan het creëren van hoogwaardige eigentijdse leefmilieus, waarbij geprobeerd wordt oude en nieuwe gebouwde elementen op harmonieuze wijze op elkaar te laten aansluiten.

3. Ontwikkelingen in het zorgsysteem zelf. De uitvoering van de Monumentenwet 1961 bleek in de loop van de jaren zestig en zeventig op tal van problemen te stuiten. Eén van de hoofdproblemen was verbonden met het centralistisch karakter van de wet. In 1984 werden in de 'Nota over de monumentenzorg' de eerste plannen ontvouwd over een 'behoedzame' decentralisatie van de monumentenzorg: de bescherming van monumenten en van stads- en dorpsgezichten zouden een taak van het Rijk blijven, maar een aantal taken rondom vergunningen en restauratie-subsidies zouden een bevoegdheid van de gemeenten worden, indien de gemeenten in dat opzicht aan bepaalde voorwaarden zouden voldoen. Voorbeelden van die nieuwe elementen zijn: een rijkssubsidieregeling voor de restauratie van monumenten (met daarin de taak voor gemeenten om meerjarenprogramma's voor restauraties op te stellen), het in het leven roepen van een nieuw financieringssysteem met als belangrijk onderdeel een Nationaal Restauratiefonds en het invoeren van een nieuwe Monumentenwet 1988. Al deze elementen te samen zorgen ervoor dat de monumentenzorg in juridisch, bestuurlijk en financieel opzicht een andere gedaante heeft gekregen. De belangrijkste elementen van de invoering van het nieuwe stelsel zijn:

- Een Rijkssubsidieregeling Restauratie Monumenten, bekend onder de afkorting RRM-1986.
- Een Rijkssubsidieregeling Onderhoud Monumenten, bekend onder de afkorting ROM-1986.
- Het vervangen van de Monumentenwet 1961 door een nieuwe Monumentenwet 1988 per 1 januari 1989.

Jongere bouwkunst

Het merendeel van de beschermde monumenten dateert van vóór 1850. De Monumentenwet laat, gezien het in de wet opgenomen criterium van vijftig jaar echter ook de bescherming van 'jongere' objecten toe. Met het oog daarop is sedert 1987 een inventarisatie gaande van objecten van jongere bouwkunst en stedenbouw uit de periode 1850-1940, het zogeheten Monumenten Inventarisatie Projekt (MIP). De bedoeling is in een periode van vijf jaar te komen tot een overzicht van waardevolle bouwwerken, ensembles en stedenbouwkundige structuren uit deze periode. De inventarisatie bestaat niet alleen uit een beschrijving van objecten en stedenbouwkundige structuren, maar omvat ook beschrijvingen in historisch en historisch-geografisch perspectief van de regio's en de gemeenten waarin deze elementen zijn aan te treffen. De resultaten van de inventarisatie worden op geautomatiseerde wijze vastgelegd. Het MIP brengt met zich mee dat in de naaste toekomst de huidige lijst van beschermde monumenten kan worden uitgebreid met voorbeelden van volkswoningbouw, bedrijfs- en industriële gebouwen, neo-gothische kerken etcetera. De selectie daarvoor zal niet, zoals voorheen, voornamelijk worden uitgevoerd aan de hand van individuele bouwkundige kwaliteiten. Ook onder andere geografische, sociaal-economische en eventueel kenmerkende regionale factoren zullen bij de selectieprocedure een belangrijke rol kunnen gaan spelen.

Bestaande Europese samenwerking

De zorg voor het gebouwde cultuur-historisch erfgoed kent in Europa een lange traditie. Het is dan ook niet verwonderlijk dat er van oudsher veel contacten over de grenzen heen bestaan. Deze samenwerking wordt onder meer gedragen door het besef dat de grote cultuurstromingen in Europa in het verleden geen halt maakten bij nationale grenzen. In het bijzonder gaat het om de volgende organisaties:

1. International Council for Monuments and Sites (ICOMOS). Dit is een organisatie op wereldniveau. Hij is in het leven geroepen door UNESCO, maar de activiteiten in Europees verband zijn de laatste jaren sterk gegroeid. De organisatie wil in de eerste plaats op wetenschappelijke wijze, onder meer door middel van symposia een bijdrage leveren aan de ontwikkeling van de monumentenzorg.
2. Europese Gemeenschap. Monumentenzorg is geen onderwerp van direct beleid van de EG. Dat neemt niet weg dat door de EG financiële middelen voor de restauratie van met name 'toppers' van het Europese culturele erfgoed beschikbaar worden gesteld. Dit is onder meer het geval geweest bij het Dogenpaleis in Venetië en het Parthenon in Athene. Verder worden middelen beschikbaar gesteld uit het Regionale Fonds voor gebouwen in achtergebleven streken wanneer de restauratie economische en met name toeristische voordelen oplevert. Daarnaast worden middelen voor restauratiewerken beschikbaar gesteld uit het Europees Sociaal Fonds in het kader van de werkloosheidsbestrijding. Verder zijn er richtlijnen opgesteld en in ontwikkeling voor één van de voornaamste hedendaagse bedreigingen van

monumenten, namelijk de aantasting door luchtvervuiling.

3. Raad van Europa. Deze intergouvernementele organisatie wordt steeds meer het platform voor allerlei belangrijke initiatieven op het gebied van cultuur, met name ook van de monumentenzorg. In het verleden was de Raad van Europa onder meer initiatiefnemer van het Europees Monumentenjaar 1975. Recentelijk kan gewezen worden op de ook door Nederland geratificeerde Europese Conventie tot bescherming van het Architectonisch Erfgoed van Granada 1985 en het project van de Europese Culturele Hoofdsteden.

4. De International Union of Local Authorities (IULA). Dit is een wereldorganisatie voor gemeenten. Binnen Europa is in dit kader een hechte samenwerking ontstaan tussen gemeenten op monumentengebied, onder meer ten aanzien van prijsvragen voor monumentenrestauraties.

5. Het 'Internationales Burgen-Institut' (IBI). Deze instelling richt zich op het in Europees verband bevorderen van de belangen van burchten, kastelen en landhuizen, met name door het verrichten van wetenschappelijk onderzoek en het in samenhang daarmee organiseren van internationale bijeenkomsten.

6. Europa Nostra. Europa Nostra is een Europese federatie van nationale particuliere organisaties die zich in een of ander opzicht met het bouwkundig historisch erfgoed bezig houden, met het verbeteren van de bouwkundige kwaliteit van de gebouwde omgeving of met het verhogen van de kwaliteit van het landelijk en stedelijk leefmilieu. Bekende initiatieven van Europa Nostra zijn onder meer het uitreiken van oorkonden aan steden die op monumentengebied verdienstelijk werk verrichten. In 1988 kreeg Bergen op Zoom een dergelijke oorkonde voor de restauratie van het Markiezenhof.

7. Permanente Conferentie voor de Europese Stadsvernieuwing (PCES). De PCES fungeert als een platform met als doel de discussie over de vernieuwing van steden in Europa te entameren. De stimulans tot deze Europese discussie vindt met name plaats door Nederland en Vlaanderen. De monumentenzorg neemt in de discussie omtrent stedelijke vernieuwing een belangrijke plaats in. Hiertoe worden studieprojecten opgezet, Vlaams-Nederlandse studiedagen georganiseerd en vindt de uitgave plaats van een tijdschrift geheten Eurostad (voorheen Europolis).

8. Hanze der Neuzeit. De 'Hanze der Neuzeit' is een forum van steden die op de een of andere manier vroeger tot het bekende Hanze-verbond behoorden. Dit oorspronkelijke verbond is in 1980 nieuw leven in geblazen en functioneert momenteel in toenemende mate als een breed forum waarin zaken aan de orde komen zoals de problematiek van instandhouding van de historische binnensteden van de Hanze, maar waar ook economische en infrastructurele problemen worden besproken. De 'Hanze der Neuzeit' komt steeds in een andere Hanze-stad bijeen.

7.3. Consequenties voor het cultuurhistorisch erfgoed

De Europese Akte en het Witboek hebben geen directe gevolgen voor de monumentenzorg in Nederland. Dat betekent dat de zorg voor dit bijzondere onderdeel van de nationale bouwkunst een verantwoordelijkheid blijft van de individuele lidstaten van de EG. Dat neemt niet weg dat het inwerking treden van de interne markt toch een aantal gevolgen met zich mee zal brengen voor de monumentenzorg in Nederland.

Wegvloeien restauratiegelden

Zo zal het verlenen van opdrachten voor grote restauratiewerken, boven 1.000.000 ECU onderworpen zijn aan open, Europese mededinging evenals de levering van restauratiemiddelen tot 200.000 ECU (EG-richtlijn 71/304, 77/62 en 88/295). Buitenlandse aannemers zullen daardoor na 1992 grote restauratiewerkzaamheden in Nederland kunnen gaan uitvoeren. Dat zou kunnen inhouden dat een deel van de voor deze werken ingezette restauratiegelden wegvloeit naar het buitenland.

Restauratie-architecten

Buitenlandse restauratie-architecten kunnen zich krachtens het non-discriminatiebeginsel uit het EG-Verdrag onbelemmerd op de Nederlandse restauratiemarkt gaan bewegen om opdrachten te verwerven of kunnen zich in Nederland als restauratie-architect vestigen. Bedacht moet worden dat de kansen van buitenlandse restauratie-architecten vergroot worden omdat zij geruggesteund kunnen zijn door hoogwaardige restauratie-opleidingen in het eigen land, bijvoorbeeld de opleidingen te Rome (Centre de Rome) en te Leuven (voorheen Brugge-instituut). Omgekeerd hebben ook Nederlandse restauratie-architecten de mogelijkheid elders in Europa restauratie-opdrachten te verwerven of er een beroepspraktijk uit te oefenen.

Monumentenzorg in andere EG-landen

Het inwerking treden van de interne markt brengt niet met zich mee dat opzet en uitvoering van de monumentenzorg in de afzonderlijke EG-landen op korte termijn ingrijpend zullen veranderen. Dat betekent dat de mogelijkheden van buitenlandse restauratie-architecten op de Nederlandse restauratiemarkt (en omgekeerd de kansen voor Nederlandse restauratie-architecten elders in de EG) ook bepaald worden door de wijze(n) waarop de monumentenzorg in het betreffende EG-land wordt gepractiseerd. Hoe groter de verschillen tussen de EG-landen in dit opzicht zijn, des te meer is er sprake van een nationaal bepaalde restauratiebouwmarkt. Hoewel er op bepaalde onderdelen onderzoek is verricht naar aspecten van de monumentenzorg in Europa, is er op dit moment geen totaaloverzicht van hoe de monumentenzorg in de afzonderlijke EG-landen is opgezet en op welke wijze deze functioneert. Op basis van recent onderzoek verricht door de Permanente Conferentie voor de Europese Stadsvernieuwing kan echter in het kort iets worden gezegd over de monumentenzorg in Frankrijk en in Groot-Brittannië.

Monumentenzorg in Frankrijk

In Frankrijk werd al in 1887 de mogelijkheid geschapen om historisch waardevolle gebouwen wettelijk te beschermen. In 1913 kwam er een nieuwe Monumentenwet, de 'Loi du 31 décembre 1913'. Deze wet is inmiddels op een aantal onderdelen gewijzigd, maar is in hoofdzaken nog steeds van kracht. In deze wet worden twee categorieën van te beschermen monumenten onderscheiden: de 'monuments classés' en de 'monuments inscrits'. De 'monuments classés' zijn de officieel als monument aangewezen gebouwen. Daarnaast zijn er nog andere gebouwen die, aldus de wet 'présentent cependant un intérêt archéologique suffisant pour en rendre désirable la préservation'. Gebouwen die een dergelijk belang hebben, worden daarom op een reservelijst geplaatst. Het opgenomen zijn in de 'inventaire supplémentaire' verleent deze objecten de status van 'monuments inscrits'. Momenteel zijn er in Frankrijk zo'n 12.000 'monuments classés' en ongeveer 21.000 'monuments inscrits'.

Verlening van de bouwvergunning

De bescherming van historisch waardevolle gebouwen is in Frankrijk een aangelegenheid van de nationale overheid. Elke verandering aan een 'monument classé' behoeft goedkeuring van de minister van Cultuur. In Frankrijk bestaat geen aparte bouwvergunning voor monumenten. Er vindt daarom een verzwaarde toetsing bij de verlening van de normale bouwvergunning. Dat houdt in dat bij een 'monument classé' elke verandering aan goedkeuring is onderworpen van de minister van Cultuur. Bij de 'monuments inscrits' hoeft van dergelijke veranderingen alleen maar vooraf aan de minister mededeling te worden gedaan.

'Les architectes des bâtiments de France'

Een belangrijke instelling op regionaal niveau bij de bescherming van monumenten zijn 'Les architectes des bâtiments de France' (ABF). Zoals de naam al zegt, gaat het hier om architecten die zich bezig houden met de 'gebouwen van Frankrijk', waarbij dan bedoeld wordt de 'monuments classés' en de 'monuments inscrits'. Zoals gezegd, bestaat in Frankrijk geen aparte bouwvergunning voor monumenten. Dat heeft tot gevolg dat iedere bouwaanvraag met betrekking tot een historisch monument aan een nogal zware adviesprocedure wordt onderworpen. Wanneer het daarbij gaat om een 'monument inscrit' of om werken binnen een 'site historique', een 'secteur sauvegardé' of een Zone de Protection du Patrimoine Architectural et Urbain (ZPPAU), dan spelen 'Les architectes des bâtiments de France' een belangrijke rol. Zij gaan na of de voorschriften van de monumentenwetgeving niet in het gedrang komen bij dergelijke bouwaanvragen. Bovendien controleren zij of de werken worden uitgevoerd conform de voorwaarden waaronder de bouwvergunning is verleend. Daarnaast hebben 'Les architectes des bâtiments de France' nog een andere belangrijke taak. Zij zien toe op het onderhoud van de 'monuments classés'. 'Les architectes des bâtiments de France' zijn departementaal georganiseerd, maar zij voeren hun taken uit ten behoeve van het 'ministère de la Culture' dat de belangen

behartigt van historische monumenten.

'Périmètre' en 'visibilité'

In Frankrijk doet zich de bijzondere situatie voor dat als een historisch gebouw de status krijgt van beschermd monument, ook de naaste omgeving van het beschermde monument automatisch wordt meebeschermd. Dit wordt gedaan om te voorkomen dat zich in de directe omgeving van het monument ontwikkelingen voordoen die de waarde van het beschermde monument aantasten. Deze specifieke bescherming van de omgeving van een beschermd monument was al voorzien in de Monumentenwet van 1913. De mogelijkheid voor bescherming van de omgeving werd nog vergroot door de 'Loi du 25 février 1943' waarin werd gesteld dat 'lorsqu'un immeuble est situé dans le champ de visibilité d'un édifice déjà classé ou inscrit, il ne peut faire l'objet d'aucune transformation ou modification de nature à en affecter l'aspect sans une autorisation préalable' (Art.13). In dezelfde wet wordt bovendien de grootte van de te beschermen omgeving aangegeven. '(--) Est considéré comme situé dans les champs de visibilité d'un immeuble classé ou proposé pour le classement, tout autre immeuble nu ou bâti visible du premier ou visible en même temps que lui et situé dans un périmètre n'excédant pas 500 mètres'. Met andere woorden het beschermde monument is het middelpunt van een mee te beschermen perimeteer van maximaal 500 meter doorsnede. Het visuele aspect speelt een belangrijke rol bij het afbakenen van de grenzen van de perimeteer. Daarbij gaat het ófwel om die zaken die zichtbaar zijn als men bij het monument staat, ófwel om die zaken die samen met het monument zichtbaar zijn. Het komt er dus helemaal op neer waar men bij de afbakening van de grenzen van de perimeteer gaat staan. Vaak gaat men daarom zo hoog mogelijk staan, want dan is er sprake van maximale 'co-visibilité'. Bouwvergunningen binnen een perimeteer kunnen alleen maar worden verleend als er een positief advies is van de 'architect des bâtiments de France'.

Monumentenzorg in Groot-Brittannië

Sedert 1932 kunnen in Groot-Brittannië gebouwen worden beschermd aan de hand van de 'Listed Building Act'. De gebouwen die wettelijke bescherming genieten, worden dan ook omschreven met de term 'listed building'. De verplichting om lijsten op te stellen van beschermenswaardige gebouwen werd in 1962 ondergebracht in de 'Town and Country Planning Act'.

Selectie en plaatsing op de lijst

In 'Circular 8/87' van het 'Department of the Environment', gedateerd 25 maart 1987 zijn de meest recente richtlijnen aan te treffen met betrekking tot het aanmerken van een gebouw als 'listed building'. In Groot-Brittannië worden historische gebouwen geklassificeerd naar hun mate van belangrijkeid. Er is daarbij sprake van 3 'Grades'. In appendix 1 uit de circulaire 8/87 worden deze 'Grades' als volgt gespecificeerd:

'The buildings are classified in grades to show their relative importance as

follows:

Grade I These are buildings of exceptional interest(only about 2 per cent. of listed buildings so far are in this grade).

Grade II * These are particularly important buildings of more than special interest (some 4 per cent. of listed buildings).

Grade II These are buildings of special interest, which warrant every effort being made to preserve them.

Grade III A non-statutory and now obsolete grade. Grade III buildings are those which, whilst not qualifying for the statutory list, were considered nevertheless to be of some importance. Many of these buildings are now considered to be of special interest by current standards—particularly where they possess “group value”— and are being added to the statutory lists as these are revised.

Additionele voorschriften

Voor 'listed buildings' bestaan uitgebreide additionele voorschriften die beogen het architectonisch of historisch belang van deze gebouwen in stand te houden. Deze voorschriften zijn evenals die voor de hierna volgende 'conservation area's' opgenomen in de 'Town and Country Planning Act' van 1971 en de 'Town and Country Planning (Listed Buildings and Buildings in Conservation Areas) Regulations' van 1987.

'Conservation areas'

Het concept 'conservation areas' werd voor het eerst gebruikt in de 'Civic Amenities Act' van 1967; het werd daarna ondergebracht in de 'Town and Country Planning Act' van 1971. 'Conservation areas' worden in de 'Town and Country Planning Act' van 1971 omschreven als 'areas of special architectural or historic interest, the character or appearance of which it is desirable to preserve or enhance'. Er zijn ongeveer 1600 van dergelijke 'conservation areas'.

Voor 'conservation areas' bestaan uitgebreide additionele voorschriften die beogen het bijzonder bouwkundig karakter van deze gebieden in stand te houden. Deze voorschriften zijn onderdeel van de 'Town and Country Planning Act' van 1971 en de 'Town and Country Planning (Listed Buildings and Buildings in Conservation Areas) Regulations' van 1987.

'Conservation Area Advisory Committees'

Voor 'conservation areas' bestaan de 'Conservation Area Advisory Committees'. Leden hiervan zijn voornamelijk particulieren zoals architecten, onafhankelijke 'planners', vertegenwoordigers van plaatselijke organisaties die zich bezig houden met historische zaken en bewoners van het betreffende gebied. Deze kunnen het 'planning committee' adviseren over planning kwesties in 'conservation areas'. De 'committees' worden door de lokale autoriteiten opgezet waarbij er op wordt gelet dat het 'committee' een 'cross-section of local opinion' in zich heeft.

Grote verschillen

Uit deze twee voorbeelden blijkt dat er grote verschillen zijn in de wijzen waarop de monumentenzorg alleen al in de EG-landen Nederland, Frankrijk en Groot-Brittannië wordt gepraktiseerd. Dat betekent dat architecten die op een nationale restauratiemarkt opdrachten willen verwerven of er een beroepspraktijk willen uitoefenen, op de hoogte moeten zijn van de eigenaardigheden van het in het betreffende land vigerende systeem van monumentenzorg. Deze kennis zal onder andere moeten omvatten:

- De wettelijke basis van de monumentenzorg.
- De bescherming van monumenten en historische ensembles en hoe deze tot stand komt.
- Het vergunningenstelsel met betrekking tot monumenten.
- Het heersend subsidieregime.
- De financiering van de monumentenzorg.
- Ondersteunende en adviserende (overheids)organen op het gebied van de monumentenzorg.
- Veranderingen die in de naaste toekomst ten aanzien van de monumentenzorg te verwachten zijn.
- Kennis van bouwwijzen, toe te passen materialen, noodzakelijke detaillering etcetera, met andere woorden voor het betreffende land relevante, gespecialiseerde bouwtechnische kennis.
- Kennis van bestaande kaders van integratie op het gebied van de Europese monumentenzorg.

Restauratie- 'export'

De mogelijkheden die Nederlandse architecten elders op de Europese restauratiemarkt hebben, krijgen meer perspectief als deze gezien worden tegen de achtergrond van de vergeleken met andere Europese landen enorme restauratieproductie in Nederland van de afgelopen vijftig jaar. Een aanzienlijk deel van het monumentenbestand zowel in de stad, als op het platteland is gerestaureerd. Bij deze restauratie-activiteiten zijn allerlei interessante ontwikkelingen te constateren zoals het koppelen van restaureren met stadsvernieuwing en het via gerichte restauraties creëren van hoogwaardige stedelijke leefmilieus. Ook zijn soms ingenieuze varianten van hergebruik van monumenten vast te stellen. Door buitenlandse deskundigen wordt dan ook vaak de revitalisering van de Nederlandse historische binnensteden als een buitengewoon gegeven beschouwd.

Bovendien is met deze grote restauratieproductie uitgebreide kennis ontstaan over het opzetten, organiseren en uitvoeren van met name grootschalige restauratieprojecten, en over het toepassen van allerlei materialen, met name ook eigentijdse materialen. Met andere woorden er is potentieel een zeer grote know-how aanwezig die kan dienen voor de onderbouwing van restauratie-export en die in dat verband de kansen van

Nederlandse architecten elders op de interne markt sterk kan vergroten.

Polen is in dit opzicht een goed voorbeeld voor Nederland. Dit land, met een net zoals Nederland grote restauratie-traditie, exporteert waardevolle know-how op dit gebied naar onder meer de Bondsrepubliek Duitsland. Poolse restauratiedeskundigen zijn in toenemende mate in uitvoerende en adviserende zin betrokken bij grote restauratieprojecten in de BRD. Een en ander wordt onder meer gedragen door de restauratie-opleidingen in Polen waar in de opleiding veel aandacht wordt geschonken aan eventuele uitzending als restauratie-expert naar het buitenland.

In het huidige beleid ten aanzien van de bouwkunst bestaat veel aandacht voor het verruimen van de mogelijkheden voor jonge talentvolle architecten in het buitenland. Dit beleid zou gezien het toenemende belang van de restauratiesector uitgebreid kunnen worden, door ook jonge restauratie-architecten mogelijkheden te geven om in het buitenland ervaring op te doen of om zich daar als deskundige te presenteren.

Behoefte aan een restauratie-topopleiding

Gezien het bovenstaande is er behoefte aan een topopleiding in Nederland op het gebied van restauraties en monumentenzorg, die Europees prestige geniet. Er zijn al enkele van dergelijke opleidingen elders in Europa zoals het 'Centre d'études pour la conservation du patrimoine architectural et urbain' te Leuven, het vroegere Brugge-instituut. In de BRD bestaan aan enkele 'Technische Universitäten', onder meer in Aken en München zich (sterk) uitbreidende specialisaties op het gebied van de monumentenzorg. Ook in Nederland zijn inmiddels initiatieven in deze richting ontplooid. Zo heeft de Academie van Bouwkunst in Maastricht in samenwerking met de Technische Universiteit Delft plannen in ontwikkeling om te komen tot een hoogwaardige restauratie-opleiding. Verder zijn er overal in Europa ontwikkelingen te constateren met betrekking tot gespecialiseerde restauratie-beroepsopleidingen. Onderzoek heeft aangetoond dat de bestaande opleidingsmogelijkheden in Nederland onvoldoende in de behoefte aan restauratievaklieden voorzien.

Bestaande integratiekaders

Hiervoor is een achttal organisaties aangegeven die op dit moment zorgen voor Europese samenwerking op het gebied van de monumentenzorg. Dit betekent dat, ondanks de nationale monumentenzorg in de EG-landen, er inmiddels toch een gemeenschappelijk besef omtrent de monumentenzorg in Europa aanwezig is. Dit besef komt onder meer voort uit de opvatting dat er op veel plaatsen in Europa sprake is van een gemeenschappelijk bouwkundig verleden, dat er sprake is van nationale vormen van zorg voor dit bouwkundig verleden en dat men van elkaars ervaringen en kennis voordeel kan hebben. De Europese contacten op het gebied van de monumentenzorg dateren in een aantal gevallen al van kort ná de tweede wereldoorlog. Met name het Europees monumentenjaar 1975 heeft in dit opzicht voor een stroomversnelling gezorgd. De bestaande integratiekaders hebben inmiddels tot gevolg dat men op allerlei niveaus in de EG-lidstaten

enigszins op de hoogte is van de monumentenzorg elders in de EG.

Toerisme

Het toerisme in Europa speelt een belangrijke rol bij de bevordering van de belangstelling voor het Europees bouwkundig erfgoed. Het kan in dit opzicht als een integrerende factor van grote betekenis worden beschouwd. De grote Europese cultuursteden (bijvoorbeeld Amsterdam, Venetië, Parijs, Barcelona) worden soms letterlijk overlopen door toeristen. De inwoners van de EG-landen krijgen steeds meer belangstelling voor het bouwkundig verleden en informeren zich daarover in toenemende mate. Er is een enorme groei van bijvoorbeeld cultureel-educatieve of architectuurreizen te constateren. Het cultureel (massa)toerisme dreigt zelfs op sommige plaatsen in Europa het bouwkundig erfgoed aan te tasten. In dit verband heeft het Europese Centrum voor Traditionele en Regionale Culturen (ECTARC) er inmiddels bij de Europese Commissie op aangedrongen te komen tot een Handvest voor Cultureel Toerisme.

'Kulturkampf'

Verder doet zich het verschijnsel voor dat aan de cultuur belang wordt toegekend als onderbouwing van wenselijk geachte economische ontwikkelingen. Met het oog op de economische eenwording van Europa is tussen de metropolen in Europa, (maar ook tussen tal van middelgrote steden zoals Frankfurt, Keulen, Rotterdam, Rijssel, Antwerpen) een, wat wel genoemd wordt 'Kulturkampf' gaande. Dat wil zeggen dat er in deze steden een bewustzijn is ontstaan dat ná het inwerking treden van de Europese interne markt niet alleen meer binnen de eigen landsgrenzen, maar ook op Europees niveau de stad (en ook de regio) een bepaalde allure, een 'gezicht' zal moeten hebben. Cultuur in de meest brede zin wordt in dat verband gezien als een gegeven dat dit gezicht en daarmee de sociaal-economische aantrekkingskracht sterk kan vergroten. Met andere woorden cultuur als wapen in de economische overlevingslag binnen de interne markt. Vandaar dat momenteel op vele plaatsen in Europa sprake is van uitbreiding of aanpassing van de aanwezige culturele infrastructuur. Het historisch karakter, het aanwezige bouwkundig verleden, wordt daarbij als een onmisbaar en zeer welkom onderdeel van die culturele infrastructuur beschouwd. Indicatief in dit opzicht is de huidige reclamecampagne van Barcelona dat zich ten behoeve van de komende Olympische Spelen onder meer profileert als de 'stad van Gaudi'. Maar ook een stad als Maastricht maakt bewust gebruik van de gerestaureerde binnenstad om te onderstrepen dat ze vergeleken met andere plaatsen een bijzonder aantrekkelijk woon- en vestigingsklimaat heeft. Het gebouwde historische erfgoed wordt ook steeds meer belang toegekend bij het al eerder besproken verschijnsel 'euregionaliteit'. Onderling samenhangende gebieden in Europa beschouwen het gemeenschappelijk bouwkundig erfgoed als een belangrijke drager van gemeenschappelijke identiteit.

Naar een Europese monumentenzorg?

Het Europa zonder binnengrenzen zal ná 1992 een groot geheel vormen van

regio's met uit historisch oogpunt waardevolle historische bebouwing. Daarvoor wordt zorg gedragen via op nationaal niveau vigerende stelsels van monumentenzorg. Door het vervallen van de binnengrenzen zullen ongetwijfeld ook de contacten op het gebied van de monumentenzorg sterk toenemen, met name de euregio's zullen daarbij naar verwachting een belangrijke rol spelen. Ongetwijfeld zal onder invloed van deze processen de vraag naar voren komen in welk opzicht de nu bestaande nationale stelsels van monumentenzorg baat kunnen hebben bij toepassing van onderdelen uit andere stelsels. Het gevolg daarvan kan zijn dat een geleidelijk proces van integratie van nationale zorgsystemen op het gebied van de monumentenzorg op gang komt. In dat opzicht zou reeds nu kunnen worden overwogen welke onderdelen van de Nederlandse monumentenzorg interessant zijn voor toepassing over de grenzen heen. Omgekeerd geldt dat natuurlijk ook voor onderdelen van buitenlandse monumentenzorg ten aanzien van de Nederlandse situatie. Met andere woorden een toekomstig systeem van Europese monumentenzorg zal een kwestie van 'geven en nemen' worden.

Waardevolle elementen

Meer in het bijzonder zou aan de volgende elementen van het Nederlandse systeem kunnen worden gedacht om over de grenzen uit te dragen:

- De Rijkssubsidieregeling Restauratie Monumenten.
- De Rijkssubsidieregeling Onderhoud Monumenten.
- Het instituut van het Nationaal Restauratiefonds, met name het aspect van de restauratie-hypotheek en de voorfinanciering.
- De inventarisatiemethodiek van het MIP.

Voor Nederland lijken interessant:

Uit Frankrijk de twee categorieën van te beschermen monumenten (te weten de 'monuments classés' en de 'monuments inscrits') en het gegeven van de 'périmètre'.

Uit Groot-Brittannië de 'grades' met behulp waarvan het belang van een historisch bouwwerk kan worden vastgesteld, een gegeven dat vooral ten behoeve van het MIP gebruikt zou kunnen worden. Verder de 'Conservation Area Advisory Committees'.

Europese monumentenlijst?

Er is op dit moment al sprake van supra-nationale lijsten van bijzonder waardevol geachte cultuuroederen. Zo is er een lijst van UNESCO met daarop onder meer in oorlogstijd ten alle tijde te ontsiene bouwwerken. Het is heel goed voestelbaar dat er ná 1992 ook een Europese monumentenlijst van de grond komt. Dit op grond van een zekere consensus dat onderdelen van het gebouwde erfgoed in Europa zo belangrijk zijn dat ze in-stand dienen te worden gehouden via een Europees monumentenbeleid. Nu wordt het monumentenbeleid nog gedragen door de nationale of regionale consensus op dat punt.

Een dergelijk Europees monumentenbeleid impliceert een enorme schaalvergroting van de monumentenzorg. Het betekent ook dat in een Europa zonder binnengrenzen prioriteiten kunnen worden gelegd bij het instandhouden van bijvoorbeeld gehele steden of regio's die gezien hun uniciteit in Europa van groot belang zijn. Een eventuele lijst van waardevolle onderdelen van het Europees bouwkundig erfgoed heeft echter alleen kans van slagen als deze lijst gekoppeld is met een Europees systeem van subsidiëring en financiering van restauraties. Eerste aanzetten tot Europese monumentenzorg zijn al te bespeuren. Zo fungeert het Europees Fonds voor Regionale Ontwikkeling ook in het kader van de monumentenzorg. Europese gelden worden in dat kader beschikbaar gesteld voor specifieke restauraties en restauratie-activiteiten.

7.4. Conclusies en aanbevelingen

Perspectieven

Een deel van de Nederlandse bouwkunst en stedenbouw wordt instandgehouden via bijzondere wetgeving. De belangrijkste wet in dit verband is de Monumentenwet 1988.

De monumentenzorg in Nederland is een relatief jong systeem, vergeleken met andere Europese landen.

De monumentenzorg in Nederland heeft in die relatief korte tijd nogal wat ontwikkelingen doorgemaakt. Deze hebben voornamelijk betrekking op de omvang van de zorg, op het aansluiten van de zorg bij maatschappelijke problemen en behoeften, en op de wijzen waarop de monumentenzorg is gestructureerd, en functioneert.

Recent heeft de monumentenzorg in Nederland in wettelijk, bestuurlijk en financieel opzicht een andere gedaante gekregen.

Er is sedert 1987 een inventarisatie gaande van objecten van jongere bouwkunst en stedenbouw uit de periode 1850-1940, het zogeheten Monumenten Inventarisatie Projekt (MIP). De huidige lijst van beschermde monumenten kan op basis daarvan worden uitgebreid met relevante voorbeelden van volkswoningbouw, bedrijfs- en industriële gebouwen, neo-gothische kerken, etcetera uit die periode.

Op het gebied van de monumentenzorg bestaan in Europa van oudsher veel contacten over de grenzen heen. Er is sprake van een groot aantal samenwerkingsverbanden op Europees niveau.

Conclusies

1. De Europese Akte en het Witboek hebben geen directe gevolgen voor de monumentenzorg in Nederland. De zorg voor dit bijzondere deel van de nationale bouwkunst is een verantwoordelijkheid van de lidstaten van de EG.

2. Als gevolg van het inwerking treden van de interne markt zullen grote restauratiewerken in Nederland onderworpen zijn aan de EG-richtlijnen inzake open, Europese mededinging. Restauratiegelden kunnen daardoor wegvloeien naar het buitenland.
3. Buitenlandse restauratie-architecten kunnen krachtens het non-discriminatiebeginsel uit het EG-Verdrag onbelemmerd op de Nederlandse restauratiemarkt opdrachten verwerven of zich in Nederland als restauratie-architect vestigen. Dit geldt -grosso modo- omgekeerd ook voor Nederlandse architecten.
4. De kansen van buitenlandse restauratie-architecten op de Nederlandse restauratiemarkt worden vergroot omdat zij in een aantal gevallen geruggesteund worden door hoogwaardige restauratie-opleidingen in het eigen land.
5. De mogelijkheden van buitenlandse restauratie-architecten op de Nederlandse restauratiemarkt (en omgekeerd de kansen voor Nederlandse restauratie-architecten elders in de EG) worden ook bepaald door de wijze(n) waarop de monumentenzorg in het betreffende EG-land wordt geïmplementeerd.
6. Tussen de EG-lidstaten bestaan grote verschillen in de wijze waarop de monumentenzorg wordt geïmplementeerd.
7. Mede door de grote verschillen tussen de EG-landen ten aanzien van de monumentenzorg is er sprake van nationaal bepaalde restauratiebouwmarkten. Architecten die op een nationale restauratiemarkt opdrachten willen verwerven, zullen op de hoogte moeten te zijn van de eigenaardigheden van het in het betreffende land vigerende systeem van monumentenzorg.
8. Er bestaat op dit moment geen totaaloverzicht van hoe de monumentenzorg in de afzonderlijke EG-landen is opgezet en op welke wijze deze functioneert.
9. In Nederland is, gezien de enorme restauratieproductie, een potentieel zeer grote know-how aanwezig die kan dienen voor de onderbouwing van eventuele restauratie-export. Deze know-how kan de kansen van Nederlandse restauratie-architecten elders op de interne markt sterk vergroten.
10. Gezien de mogelijkheden voor Nederlandse restauratie-architecten elders op de interne markt, is er behoefte aan gespecialiseerde restauratie-beroepsopleidingen in Nederland.
11. Gezien de goede kansen voor Nederlandse restauratie-export is er grote behoefte aan een topopleiding in Nederland op het gebied van restauraties en monumentenzorg die Europees prestige geniet.
12. De bestaande institutionele kaders op het gebied van de monumentenzorg hebben tot gevolg gehad dat men op allerlei niveaus in de EG-lidstaten (ten dele) op de hoogte is van de monumentenzorg in die EG-landen.
13. Het toerisme, met name het cultuur- en architectuurtoerisme in Europa, speelt een belangrijke rol bij de bevordering van de belangstelling voor het Europees bouwkundig erfgoed. Het kan in dit opzicht als een integrerende

factor van grote betekenis worden beschouwd.

14. In vele steden en regio's van Europa wordt cultuur en in het verlengde daarvan de aanwezige historische bouwkunst gezien als een motor voor economische vernieuwing. Met andere woorden cultuur wordt als wapen ingezet in de economische overlevingslag binnen de interne markt.

15. Het lokaal of regionaal gebouwde historische erfgoed wordt steeds meer belang toegekend als drager van de identiteit van regio's in Europa.

16. Een aantal onderdelen van de monumentenzorg in Nederland is waardevol vanuit een oogpunt van eventuele toepassing in andere EG-landen. Omgekeerd is dat ook het geval met bepaalde onderdelen van monumentenzorg elders in de EG voor de Nederlandse situatie.

17. Het is te verwachten dat ná 1992 initiatieven zullen worden ontplooid om te komen tot een Europese monumentenlijst. Met behulp van die lijst kunnen in het Europa zonder binnengrenzen prioriteiten worden gelegd bij het instandhouden van bijvoorbeeld gehele steden of regio's die gezien hun uniciteit in Europa van groot belang zijn.

18. Een eventuele lijst van waardevolle onderdelen van het Europees bouwkundig erfgoed heeft alleen kans van slagen als deze lijst gekoppeld is aan een Europees systeem van subsidiëring en financiering van restauraties.

Aanbevelingen

1. Gezien de kansen voor export van Nederlandse restauratie-know-how dienen op korte termijn de mogelijkheden te worden onderzocht voor een topopleiding in Nederland op het gebied van restauratie en monumentenzorg.

2. Gezien de mogelijkheden voor Nederlandse restauratie-architecten elders op de interne markt dient er een duidelijke structurering te komen van gespecialiseerde restauratie-beroepsopleidingen in Nederland.

3. Gezien de wenselijke toegang van Nederlandse restauratie-architecten naar nationale restauratiebouwmarkten dient er op korte termijn een onderzoek te worden gestart naar de wijzen waarop de monumentenzorg in de afzonderlijke EG-landen is opgezet en functioneert.

4. Organisaties werkzaam ten behoeve van de monumentenzorg in Europees perspectief dienen meer ondersteuning te krijgen.

5. Onderzoek dient te worden gestart naar onderdelen van het Nederlandse systeem van monumentenzorg die geschikt zijn voor opname in de monumentenzorg van andere landen en in het verlengde daarvan voor opname in een Europees systeem van monumentenzorg.

6. In het kader van het beleid van deskundigheidsbevordering van het ministerie van WVC dienen jonge restauratie-architecten mogelijkheden te krijgen om zich in het buitenland verder te bekwamen of om er ervaring op

te doen.

7. In het kader van het presentatiebeleid van het ministerie van WVC dienen vernieuwende restauratie-projecten meer aandacht te krijgen.

8. De welstandszorg

8.1. Inleiding

Nadat in de voorafgaande hoofdstukken is ingegaan op zaken waarvoor de Europese Akte en het Witboek directe gevolgen hebben, komt nu een terrein aan de orde dat indirect grote gevolgen kan hebben voor de bouwkunst. Het betreft de welstandszorg, tegenwoordig ook vaak aangeduid als de zorg voor de kwaliteit van de gebouwde omgeving. Begonnen wordt met een korte schets van de welstandszorg, hoe dit is opgezet en hoe de uitvoering ervan plaatsvindt. Ook worden enkele recente ontwikkelingen aangegeven (8.2). Het wegvallen van de Europese binnengrenzen heeft tot gevolg dat met de welstandszorg in Nederland – en met eventueel elders in de EG aanwezige varianten daarvan – rekening zal moeten worden gehouden binnen de Europese (bouw)markt. Dit betekent dat aan architecten nieuwe, en andere eisen zullen worden gesteld (8.3). Met betrekking tot de welstandszorg in Europees perspectief wordt een aantal conclusies en aanbevelingen geformuleerd (8.4).

8.2. Situatieschets

Het bouwen in Nederland is onderworpen aan tal van regels. Er is regelgeving over bouwqualiteit en bouwtechniek, over waar gebouwd kan worden, over hoe het bouwen dient te verlopen en over de vorm waarin gebouwd wordt. Het uiteindelijke product van het bouwproces: het gebouw of de gebouwde omgeving, komt tot stand binnen een uitgebreid netwerk van regelgeving. Dit betekent dat ook de bouwkunst in Nederland mede wordt bepaald door een specifieke regelgeving. Enkele onderdelen van die regelgeving zijn voor de bouwkunst van bijzonder belang. Dit is bijvoorbeeld de regelgeving op het gebied van de welstandszorg.

'Wel-staan'

Met behulp van de welstandszorg worden eisen gesteld aan het 'wel-staan' van gebouwen, zowel op zichzelf als in relatie met hun omgeving. Dit betekent dat elk nieuw te bouwen gebouw en alle (ingrijpende) veranderingen bij bestaande gebouwen worden beoordeeld op een aanvaardbare uitwendige vormgeving; die vormgeving moet bovendien aansluiten bij de omgeving. Architecten in Nederland krijgen, als hun ontwerp resulteert in een bouwaanvraag, te maken met de welstandszorg.

Welstandszorg in Nederland

De welstandszorg in Nederland heeft betrekking op alle gebouwen en bouwwerken waarvoor een bouwvergunning nodig is (ook zelfs voor bouwwerken waarvoor geen vergunning nodig is). Bij het verlenen van een bouwvergunning door de lokale overheid wordt nagegaan of het betreffende plan voldoet aan redelijke eisen van welstand. Gekeken wordt of het betreffende gebouw wel-staat, zowel op zichzelf als in relatie met zijn

omgeving. Die beoordeling wordt gepleegd via een uit te brengen advies van een op lokaal, c.q. provinciaal/regionaal niveau in het leven geroepen onafhankelijke welstandscommissie. Deze draagt meestal het karakter van een gemengde commissie: naast andere bestaat een deel van de leden uit architecten. De commissie adviseert het college van burgemeester en wethouders en dit college neemt een zelfstandige beslissing over de vergunningaanvraag, waarbij het advies over de welstand een belangrijke rol speelt. Een en ander is geregeld via bepalingen in de Woningwet 1962, artikel 3 en 85 en via bepalingen in de gemeentelijke bouwverordening.

Verder kunnen specifieke regels over het uiterlijk van gebouwen van toepassing zijn op basis van de Wet op de Stads- en Dorpsvernieuwing, i.c. de zogenaamde leefmilieuverordening en via de Monumentenwet 1988, artikel 11. Ook bij zogenaamde beschermende bestemmingsplannen ex artikel 36 van de Monumentenwet is het gebruikelijk om specifieke voorschriften omtrent het uiterlijk van gebouwen en open ruimten op te nemen. Met andere woorden, er is een uitgebreid stelsel van regels met behulp waarvan de overheid zorg draagt voor de kwaliteit van de gebouwde omgeving. Met betrekking tot het systeem van de welstandszorg in Nederland kan worden opgemerkt dat het in theorie helder in elkaar zit, maar dat het in de praktijk volgens sommigen problemen oproept in de sfeer van de subjectiviteit van de criteria bij de beoordeling.

Versplintering en verkokering

Het praktiseren van de zorg voor de kwaliteit van de gebouwde omgeving is geen eenvoudige zaak. Er is sprake van een versplintering over allerlei deelterreinen en allerlei sectorale wetten. Deze 'verkokering' is vaak een ongelukkige zaak, niet alleen voor de burgers die met de kwaliteitszorg van de overheid in aanraking komen, maar ook voor degenen die betrokken zijn bij het ontwerpen van de gebouwde omgeving: de architecten en niet te vergeten de bestuurders die daarover moeten beslissen.

Integrale kwaliteitszorg

Vandaar dat er de laatste jaren steeds meer belangstelling komt voor wat wel genoemd wordt integrale kwaliteitszorg. Allerlei ontwikkelingen hebben de aandacht voor dit thema gestimuleerd. Met name de recente discussies over de noodzaak, c.q. wenselijkheid van welstandstoezicht (wijzigingsvoorstellen Woningwet, de introductie van het begrip 'gevoelige gebieden'), de monumentenzorg (de invoering van de Rijkssubsidieregeling Restauratie Monumenten, de Rijkssubsidieregeling Onderhoud Monumenten, de Monumentenwet 1988), de stads- en dorpsvernieuwing (Wet op de Stads- en Dorpsvernieuwing 1985) en de ruimtelijke ordening (herziening Wet op de Ruimtelijke Ordening en Besluit op de Ruimtelijke Ordening) hebben ertoe geleid dat men zich steeds meer bewust begint te worden van de onderlinge verwevenheid van deze terreinen en dat men ook begint te denken aan de wijze waarop die verwevenheid beleidsmatig tot uitdrukking kan worden gebracht via een integratie van de zorgsystemen.

Vierde nota over de ruimtelijke ordening

De discussie over de integrale kwaliteitszorg heeft een extra stimulans gekregen via de Vierde nota over de ruimtelijke ordening. In deze nota wordt expliciet gesproken van het bevorderen van de ruimtelijke kwaliteit. Letterlijk heet het: 'Meer aandacht voor kwaliteit komt op velerlei wijzen tot uitdrukking. Zo zal bij de vestiging van een bedrijf steeds vaker de kwaliteit van allerlei voorzieningen en niet zozeer het aantal beschikbare vierkante meters de doorslag geven. Zo zal de kwaliteit van woning en woonomgeving steeds meer bepalend worden wanneer burgers een grotere keuzevrijheid krijgen. Méér kwaliteit is van groot belang voor vele beleidsterreinen. Ook het ruimtelijk beleid zelf levert een bijdrage aan de kwaliteit van ons stedelijk en landelijk gebied. Het ruimtelijk beleid is er op gericht de gebruikswaarde van een gebied te vermeerderen, de belevingswaarde te verhogen, en de toekomstwaarde te vergroten. De concrete invulling zal daarbij van geval tot geval verschillen' (p.7).

Gebruikswaarde, belevingswaarde en toekomstwaarde

Iets verderop in de nota wordt opgemerkt dat de ruimtelijke kwaliteit wordt bepaald door drie factoren in onderlinge samenhang. 'Het gaat om functie, vorm en tijd. Allereerst de functie: Net als de indeling van een huis moet ook de ruimtelijke structuur van ons land doelmatig zijn. Een hoge gebruikswaarde wordt bereikt als in elkaars omgeving gesitueerde functies elkaar niet hinderen, maar ondersteunen. Dan de vorm: Net als voor een gebouw geldt voor ons land als geheel, dat het er goed uit moet zien. Aan de belevingswaarde van onze omgeving worden hoge eisen gesteld. Tenslotte is er de factor tijd. Voor een gebouw geldt dat het zo in elkaar moet zitten dat het een lange tijd mee kan én dat het in de loop van de tijd aangepast moet kunnen worden aan veranderende eisen. Als dat ook geldt voor de gebouwde omgeving is er sprake van een ruimte met toekomstwaarde. Gebruikswaarde, belevingswaarde en toekomstwaarde zijn de drie elementen die samen de ruimtelijke kwaliteit bepalen' (p.9).

Europa-1992

In het Europa zonder binnengrenzen zal Nederland straks te boek staan als een regio waar op een bepaalde manier 'gezorgd' wordt voor de kwaliteit van de gebouwde omgeving. Dat brengt met zich mee dat architecten die op de Nederlandse bouwmarkt opdrachten willen verwerven of er hun beroepspraktijk uitoefenen, rekening zullen dienen te houden met het hier bestaande zorgsysteem en met de eigenaardigheden ervan vertrouwd zullen moeten zijn.

De grote vraag is echter hoe het is gesteld in de andere EG-landen, bestaan daar equivalenten van het Nederlandse systeem van welstandstoezicht? Als dat het geval is dan zullen Nederlandse architecten die elders op de EG-bouwmarkt opdrachten willen verwerven of die in een ander EG-land een beroepspraktijk willen uitoefenen, daar zeker rekening mee moeten houden. In het Europa zonder binnengrenzen is kennis van elders vigerende stelsels van regelgeving onontbeerlijk om gebouwen met kans van slagen te

kunnen ontwerpen en te kunnen afzetten.

8.3. Consequenties voor de welstandszorg

De Europese Akte en het Witboek hebben geen directe gevolgen voor de welstandszorg in Nederland. De EG heeft geen bemoeienis met de regelgeving op het gebied van de zorg voor de kwaliteit van de gebouwde omgeving. Het eventueel stellen van specifieke eisen op dit gebied is dus een verantwoordelijkheid van de lidstaten. Dit neemt niet weg dat de aanwezigheid van een dergelijke kwaliteitszorg in de EG-lidstaten beperkingen kan inhouden voor het functioneren van de Europese bouwmarkt (als onderdeel van de gemeenschappelijke interne markt). Hoe ziet de welstandszorg in andere EG-landen er dan uit?

Welstandszorg in andere EG-landen

Welstandszorg lijkt zo'n typisch oer-hollands produkt, dat men niet vlug geneigd is om een blik over de grenzen heen te werpen om te kijken of daar sprake is van bepaalde systemen van welstandszorg. Dit was tot voor kort letterlijk 'terra incognita'. Vandaar dat op initiatief van de Federatie Welstandstoezicht in 1988 een uitgebreide studie is verricht onder de titel 'Wel-staan over de grenzen heen' naar de zorg voor de kwaliteit van de gebouwde omgeving in zeven Europese landen te weten Nederland, België meer in het bijzonder Vlaanderen, Denemarken, de Bondsrepubliek Duitsland meer in het bijzonder de deelstaat Nordrhein-Westfalen, Frankrijk, Groot-Brittannië meer in het bijzonder Engeland en tenslotte Zwitserland meer in het bijzonder het kanton Zürich. Dit betekent dat er kennis is over de zorgsystemen in zes van de twaalf EG-landen. Eén van de belangrijkste conclusies uit dit onderzoek is dat in alle onderzochte landen sprake is van een bepaalde vorm van welstandszorg. Ieder land geeft echter op een eigen manier vorm en inhoud aan deze zorg. Het resultaat daarvan is een reeks van weliswaar op elkaar lijkende, maar anderzijds toch ook zeer verschillende systemen van welstandszorg. Ter illustratie de Bondsrepubliek Duitsland, Frankrijk en Groot-Brittannië.

Welstandszorg in de Bondsrepubliek Duitsland

In de deelstaat Nordrhein-Westfalen is welstandszorg gekoppeld aan de bouwvergunning. Kleine bouwsels zijn daar van uitgezonderd. Bij het verlenen van de bouwvergunning wordt door ambtenaren van de gemeente gekeken of het betreffende gebouw op zichzelf of in relatie met zijn omgeving eventueel uit de toon valt. Zij doen dat niet vanuit hun visie van wat in dit opzicht wel en niet kan, maar zij proberen zich in te leven in wat de doorsnee-beschouwer ervaart wanneer hij/zij met dat bouwwerk geconfronteerd zou worden ('Der durchschnittlich gebildete Laie'). Mede aan de hand van dat oordeel beslist het bestuur van de gemeente of de bouwvergunning al dan niet verleend wordt. Zo zou het in theorie moeten gaan als het zorgsysteem rimpelloos zou functioneren. De praktijk is echter dat met deze norm nauwelijks rekening wordt gehouden, omdat zij

onwerkbaar is. Welstandsproblemen worden in Nordrhein-Westfalen daarom vooral geregeld door gebruik te maken van andere regelingen met name in de sfeer van de ruimtelijke ordening, zoals de 'Bebauungspläne'.

Welstandszorg in Frankrijk

In Frankrijk komt de welstandszorg aan de orde bij de verlening van de bouwvergunning. Kleine bouwsels zijn uitgezonderd van deze vergunning maar dat betekent niet dat ze daarmee uitgezonderd zijn van welstandszorg. Kernbegrip bij het beoordelen van de welstand van gebouwen is integratie. Een gebouw moet in zijn vormgeving aansluiten bij zijn omgeving. Ambtenaren van de gemeente gaan na of gebouwen al dan niet integreren met de bestaande situatie, daarin bijgestaan door gespecialiseerde architecten ('Les architectes des bâtiments de France'), wanneer historische zaken in het geding zijn. Op basis van de uitgebrachte adviezen verleent de burgemeester de bouwvergunning, hetzij op eigen gezag in het geval er sprake is van een 'Plan d'Occupation des Sols', dan wel namens de staat wanneer een dergelijk plan niet aanwezig is. Het zorgsysteem in Frankrijk voorkomt al te grote ontsporingen. Het gegeven dat integratie met het bestaande in dit systeem centraal staat, heeft tot gevolg dat er sprake is van een zekere conserverende werking.

Welstandszorg in Groot-Brittannië

In Groot-Brittannië heeft de wetgever de lokale overheid vergaande mogelijkheden gegeven om aandacht te schenken aan zowel het ontwerp, als de uiterlijke verschijningsvorm van gebouwen bij de verlening van de bouwvergunning. Ook hier zijn, zoals in het merendeel van de onderzochte landen, kleinere of minder belangrijke bouwsels niet aan een bouwvergunning gebonden. Er is geen directe omschrijving van wat onder welstand moet worden verstaan. Het wordt aan de lokale autoriteiten zelf overgelaten aan te geven wat zij daaronder willen verstaan. Dat heeft aanleiding gegeven tot grote plaatselijke verschillen in beoordeling van welstandsaspecten. Sommige lokale besturen gaan soms heel ver: ze geven gidsen uit met allerlei gedetailleerde richtlijnen waaraan men zich dient te houden bij het maken van een bouwontwerp. Dit heeft er toe geleid dat de centrale overheid een aantal oekazes heeft uitgevaardigd waarin de lokale overheid dringend wordt verzocht terughoudend te zijn met het toepassen van voorschriften omtrent welstand. Het gevolg is dat het zorgsysteem minder ingrijpend is geworden.

Grote verschillen

Uit deze voorbeelden van zorgsystemen voor de kwaliteit van de vormgeving van de gebouwde omgeving in andere EG-landen blijkt dat er grote verschillen zijn in opzet en uitvoering van de zorg. Bovendien zijn de systemen onder invloed van allerlei maatschappelijke krachten op dit moment nogal aan verandering onderhevig.

Beperkingen en mogelijkheden

Dit kan allerlei gevolgen hebben voor het functioneren van de Europese

bouwmarkt ná 1992. Zo is het denkbaar dat welstandszorg – impliciet – gebruikt gaat worden om belemmeringen op te werpen voor buitenlandse architecten op de nationale bouwmarkt. Via de welstandszorg kunnen de mogelijkheden voor buitenlandse architecten beperkt worden. Dit kan vooral op lokaal niveau gebeuren gezien het decentrale karakter van de welstandszorg, die immers een verantwoordelijkheid van de gemeenten is. Een andere mogelijkheid daarvoor biedt het globale karakter van de richtlijnen omtrent wat aanvaardbare vormgeving is.

Aan de andere kant biedt het gegeven dat de welstandszorg in de EG-lidstaten een verantwoordelijkheid is van de lokale overheid ook bijzondere mogelijkheden voor architecten. Het manifesteren van euregionaliteit in het Europa zonder binnengrenzen, zou voor de welstandszorg tot gevolg kunnen hebben – hier en daar valt overigens te constateren dat dit al het geval is – dat er binnen het nationale zorgsysteem varianten ontstaan over wenselijk geachte vormgeving binnen een bepaalde euregio. Regionale architecten kunnen daarvan gebruik maken en hun activiteiten toespitsen op de euregio.

Nederlandse architecten en de welstandszorg binnen de interne markt

Wat betekent dit alles nu voor Nederlandse architecten die elders in de EG willen opereren? Enkele conclusies uit het onderzoek zijn in dat verband van bijzonder belang:

- Alhoewel er tussen de landen onderling grote verschillen zijn in benaming, instituties, werkwijze etcetera op het gebied van de zorg voor de kwaliteit van de gebouwde omgeving, blijken er op abstract niveau toch ook de nodige overeenkomsten te bestaan. Zo is welstandszorg overal op een wettelijke regeling gebaseerd en is de welstandszorg in handen gelegd van met name de lagere overheden.
- De welstandszorg is in alle landen direct of indirect gekoppeld aan de aanvraag voor een bouwvergunning. Ze vormt er zelfs een (wezenlijk) onderdeel van. De vergunningverlening, en daarmee ook de zorg voor de welstand, is dus doorgaans een zaak voor de lokale overheid. In een groot aantal landen is voor bepaalde (ver)bouwactiviteiten geen vergunningsplicht.
- In de meeste van de onderzochte landen wordt gepoogd om door middel van richtlijnen en dergelijke de globale inhoud van de 'welstandsparagraaf' meer concreet inhoud te geven. Men probeert bijvoorbeeld direct of indirect de ontwerpers van die richtlijnen op de hoogte te stellen, zodat ze weten waar de plannen onder andere op beoordeeld zullen worden.
- Nederland is het enige van de onderzochte landen waar de adviesfunctie inzake welstand formeel is opgedragen aan een onafhankelijke commissie, de zogenaamde welstandscommissie. In de andere landen is de adviesfunctie een taak die doorgaans bij de ambtenaren van de lagere overheid is ondergebracht. Sommige gemeenten in het buitenland kennen wel facultatieve commissies die een taak hebben inzake de welstandsadvisering.
- Architecten in de onderzochte landen beschouwen enige invloed van de

overheid inzake de welstand als een minimale garantie tegen het al te zeer overgeleverd zijn aan de wensen van de bouwheer. Gemeenten van hun kant beschouwen welstandszorg als een garantie tegen architectuur-plannen van onvoldoende kwaliteit.

- Welstandszorg is in alle onderzochte landen een omstreken terrein van overheidszorg: enerzijds wordt de noodzaak van overheidszorg ingezien, anderzijds bestaat de vrees voor ongewenste bevoogding. Afhankelijk van de politieke stroming die het in het betreffende land voor het zeggen heeft, wordt gepoogd de welstandszorg uit te breiden, te behouden of in te perken. Kortom welstandszorg in de EG is in verandering.

'Europese' welstandszorg?

Deze zes aspecten van 'europese welstandszorg' specificeren een deel van de heterogeniteit van de zorg voor de kwaliteit van de vormgeving binnen de EG. Met het vervallen van de Europese binnengrenzen zullen deze heterogene stelsels van welstandszorg veel meer manifest gaan functioneren binnen de Europese bouwmarkt. Deze heterogeniteit impliceert evenzovele barrières voor architecten die op de Europese bouwmarkt willen opereren. Dit geldt voor architecten elders uit de EG die niet vertrouwd zijn met de eigenaardigheden van het Nederlandse systeem en de typische sfeer waarin het wordt toegepast, en omgekeerd ook voor Nederlandse architecten die over de grenzen heen aan de slag willen. De vraag bij dit alles is of er op den duur behoefte is aan een Europese welstandszorg: een zorg waarvan de hoofdlijnen in een Europese richtlijn zijn vervat.

Kennis van welstandszorg in andere EG-landen

Met andere woorden architecten zullen ná 1992 in voldoende mate toegerust moeten zijn met kennis van de zorgsystemen voor de kwaliteit van de gebouwde omgeving in de andere EG-landen. Deze kennis zal tenminste moeten omvatten:

- Welke bouwsels en bouwonderdelen wel en welke niet onderworpen zijn aan kwaliteitstoezicht op het ontwerp.
- De wettelijke basis van het zorgsysteem.
- De wijze(n) waarop het ten uitvoer wordt gebracht.
- De instanties die bij de uitvoering betrokken zijn.
- De meest relevante regels binnen het zorgsysteem waarmee bij het ontwerpen van gebouwen rekening moet worden gehouden.
- De lokale besluitvormingscultuur rond de welstandszorg.
- Welke veranderingen te verwachten zijn in het zorgsysteem.

Onderwijs en voorlichting

Op het beschikbaar komen van deze specifieke kennis kan met het oog op Europa-1992 niet meer lang worden gewacht. Het beschikbaar stellen kan op verschillende manieren gebeuren. In de eerste plaats zijn consequenties

voor de onderwijsprogramma's van architecten denkbaar. Deze kunnen in dit opzicht worden uitgebreid. Een ander belangrijk punt is dat de informatie over de zorgsystemen voor de kwaliteit van de gebouwde omgeving binnen de EG-lidstaten ten alle tijde beschikbaar en toegankelijk zal moeten zijn voor architecten die elders op de Europese bouwmarkt willen opereren. Dat betekent dat het mogelijk moet zijn deze informatie op bepaalde lokaties te verkrijgen. Ook in de sfeer van de voorlichting kunnen in dit opzicht de nodige voorzieningen worden getroffen.

8.4. Conclusies en aanbevelingen

Perspectieven

De welstandszorg in Nederland vindt plaats bij het verlenen van een bouwvergunning door de lokale overheid waarbij wordt nagegaan of het betreffende bouwplan voldoet aan redelijke eisen van welstand. De lokale overheid verricht die beoordeling niet zelf, maar laat deze over aan een op lokaal/provinciaal/regionaal niveau in het leven geroepen onafhankelijke welstandsc commissie die nagaat of het betreffende gebouw wel staat, zowel op zichzelf als in relatie met zijn omgeving.

Er is een ontwikkeling gaande in de richting van integrale kwaliteitszorg wat inhoudt dat welstandszorg al dan niet in samenhang met, of geïntegreerd met andere beleidsvelden zoals monumentenzorg, stadsvernieuwing en ruimtelijke ordening wordt uitgeoefend.

In het Europa zonder binnengrenzen zal Nederland straks te boek staan als een regio waar op een bepaalde manier 'gezorgd' wordt voor de kwaliteit van de gebouwde omgeving.

Conclusies

1. De Europese Akte heeft geen directe gevolgen voor het welstandstoezicht in Nederland. Het stellen van specifieke eisen aan de kwaliteit van de vormgeving van de gebouwde omgeving is een verantwoordelijkheid van de lidstaten.
2. Welstandszorg is geen puur Hollands produkt, zoals klompen en windmolens dat zijn; onderzoek over de grenzen heen toont aan dat ook in andere landen aan welstandszorg wordt gedaan, alleen onder een andere noemer en op een andere manier.
3. De tot voor kort nog vrijwel onbekende systemen van welstandszorg in andere EG-landen zouden wel eens meer gevolgen kunnen hebben voor het functioneren van de Europese bouwmarkt ná 1992 dan men denkt.
4. De aanwezigheid van kwaliteitszorg voor de gebouwde omgeving in de EG-lidstaten kan een beperking inhouden voor het functioneren van de gemeenschappelijke interne markt, waarvan de bouwmarkt een onderdeel

vormt.

5. Systemen van welstandszorg in EG-landen zoals de Bondsrepubliek Duitsland, Frankrijk en Groot-Brittannië verschillen sterk in opzet en uitvoering. Met andere woorden de zorg voor de kwaliteit van de vormgeving binnen de EG is zeer heterogeen.

6. De systemen van welstandszorg in de EG-landen zijn onder invloed van allerlei maatschappelijke krachten op dit moment nogal aan verandering onderhevig.

7. De heterogeniteit van de Europese systemen van welstandszorg impliceert evenzovele barrières voor architecten die op de Europese bouwmarkt willen opereren.

8. Architecten die op de Nederlandse bouwmarkt opdrachten willen verwerven of er hun beroepspraktijk uitoefenen, zullen rekening dienen te houden met het hier bestaande zorgsysteem voor de kwaliteit van de gebouwde omgeving en zullen met de eigenaardigheden ervan vertrouwd moeten zijn.

9. Nederlandse architecten die elders op de EG-bouwmarkt opdrachten willen verwerven of in een ander EG-land een beroepspraktijk willen uitoefenen zullen rekening moeten houden met en daarom kennis moeten hebben van elders in de EG vigerende stelsels van welstandsregelgeving. Dergelijke kennis is onontbeerlijk om gebouwen met kans van slagen te kunnen ontwerpen en te kunnen afzetten op de Europese bouwmarkt.

10. Het is denkbaar dat welstandszorg gebruikt gaat worden om belemmeringen op te werpen voor buitenlandse architecten op de nationale of regionale bouwmarkt.

11. Het manifesteren van euregionaliteit in het Europa zonder binnengrenzen, zou voor de welstandszorg tot gevolg kunnen hebben dat er binnen het zorgsysteem normen gaan ontstaan over aanvaardbaar of wenselijk geachte vormgeving binnen een bepaalde euregio.

12. Architecten zullen na 1992 in voldoende mate toegerust moeten zijn met kennis van de zorgsystemen voor de kwaliteit van de gebouwde omgeving in andere EG-landen. Op het beschikbaar komen van deze specifieke kennis kan met het oog op Europa-1992 niet meer lang worden gewacht.

13. Essentieel bij deze specifieke kennis zijn beschikbaarheid en toegankelijkheid. Dit heeft vooral gevolgen voor de onderwijsprogramma's van architecten en voor allerlei vormen van informatieverschaffing en voorlichting door relevante instituten.

Aanbevelingen

1. Aangezien systemen van welstandszorg in andere EG-landen naar verwachting aanzienlijke gevolgen kunnen hebben voor het functioneren van de Europese bouwmarkt ná 1992, zou op korte termijn een onderzoek

moeten worden gestart waarin de kwaliteitszorg voor de gebouwde omgeving in alle EG-lidstaten in het perspectief van Europa-1992 wordt onderzocht.

2. Gezien de heterogeniteit van de Europese systemen van welstandszorg en de daarmee gepaard gaande barrières voor architecten naar de Europese bouwmarkt, zal de Nederlandse overheid behulpzaam dienen te zijn bij het slechten van deze barrières. Ook ligt hier een taak voor de beroepsorganisaties.

3. Omdat het denkbaar is dat welstandszorg gebruikt gaat worden om buitenlandse architecten te weren van de nationale bouwmarkt, zou Nederland het initiatief moeten nemen voor internationaal overleg op dit vlak.

4. Aangezien Nederlandse architecten ná 1992 in voldoende mate toegerust zullen moeten zijn met kennis van de zorgsystemen voor de kwaliteit van de gebouwde omgeving in andere EG-landen, zal er in dit opzicht op korte termijn iets moeten worden gedaan aan het onderwijs voor architecten, aan voorlichting en aan informatieverschaffing. Overheid en onderwijsinstellingen dienen hier initiatieven te ontplooiën.

Samenvatting

Aan het einde van het jaar 1992 moeten de binnengrenzen van de Europese Gemeenschap zijn verdwenen, zo is vastgelegd in de Europese Akte. De interne markt, dat wil zeggen een ruimte zonder binnengrenzen waarin het vrije verkeer van goederen, personen, diensten en kapitaal is gewaarborgd, zal dan een feit zijn. Het principe van het vrije economische verkeer zal echter ook gevolgen hebben voor allerlei andere sectoren van het maatschappelijk leven. Eén van die sectoren betreft de cultuur. Ook cultuur omvat economische aspecten en is dus in dat opzicht onderworpen aan de regelgeving van de interne markt. Steunmaatregelen in het kader van het nationale cultuurbeleid zullen dan mogelijk niet meer toegestaan zijn.

Vandaar dat van de zijde van het ministerie van WVC de behoefte bestond om nader geïnformeerd te zijn over de consequenties van Europa-1992 voor de sector cultuur, en in het geval van deze nota voor de bouwkunst.

Daarvoor is een consequentie-analyse uitgevoerd, onder meer aan de hand van richtlijnen, zoals die zijn neergelegd in een scenario-beschrijving opgesteld door WVC. Op deze wijze wordt een beeld geschetst van ontwikkelingen op het gebied van de bouwkunst die waarschijnlijk zullen optreden na voltooiing van de interne markt.

Die ontwikkelingen zijn weergegeven voor:

- de nationale bouwkunst en het bouwkunstbeleid.
- de architectuuropleiding in Nederland.
- de vakuitoefening van architecten.
- instellingen op het gebied van de bouwkunst.
- het cultuurhistorisch erfgoed.
- de welstandszorg.

Als balans van het onderzoek worden voor elk van deze onderwerpen conclusies getrokken. Op basis van die conclusies worden aanbevelingen gedaan. Deze zijn in de afzonderlijke hoofdstukken aan te treffen.

Conclusies nationale bouwkunst en bouwkunstbeleid

- De inwerkingtreding van de interne markt zal een groot aantal gevolgen hebben voor de ontwikkeling van de Nederlandse bouwkunst.
- Het huidige beleid ten aanzien van de bouwkunst heeft als gevolg van het inwerking komen van de interne markt aanpassing, zowel wat betreft de gehanteerde subsidie-instrumenten als wat betreft een op te zetten gericht opdrachtenbeleid.
- Bij ongewijzigde voortzetting van het beleid ten aanzien van de bouwkunst

is geen stormloop te verwachten van ingezetenen of instellingen uit andere EG-lidstaten op de aan het beleid verbonden subsidies.

- Participatie van ingezetenen of instellingen uit andere EG-staten in het Nederlandse beleid ten aanzien van de bevordering van de bouwkunst hoeft niet disfunctioneel te zijn voor dat beleid.

- Het architectuurbeleid in Nederland is in een aantal opzichten al gericht op het uitdragen van de Nederlandse architectuur in het buitenland.

Conclusies voor de architectuuropleiding in Nederland

- Gezien de grote aantallen architecten en architecten in opleiding in sommige EG-landen is een toestroom van buitenlandse architecten naar Nederland te verwachten.

- Het beginsel van non-discriminatie in het EG-Verdrag brengt met zich mee dat buitenlandse architecten ook formeel in de gelegenheid zijn eventuele tekorten op de Nederlandse arbeidsmarkt aan te vullen.

- De reputatie van enkele bouwkunst opleidingen in EG-landen kan er toe leiden dat buitenlandse architecten gemakkelijker in Nederland opdrachten zullen verwerven of er werk zullen vinden.

- Architecten die aan topopleidingen hebben gestudeerd, zullen meer prestige genieten, waardoor deze in het Europa zonder binnengrenzen een streepje voor zullen hebben bij het verwerven van bouwopdrachten.

- Nederland loopt op het gebied van hoogwaardige opleidingsmogelijkheden op het gebied van de bouwkunst, vergeleken met andere landen in Europa ver achter.

- Vanwege de gemeenschappelijke culturele identiteit ligt bij het realiseren van een topopleiding op het gebied van de bouwkunst samenwerking met Vlaanderen voor de hand.

- Topopleidingen op het gebied van de bouwkunst zullen een belangrijke rol spelen bij het ontstaan van een Europese architecten-elite.

- Nederlandse architecten zullen een betere toegang tot de Europese arbeidsmarkt voor architecten hebben als er in Europees verband afspraken zijn gemaakt over erkenning en kwaliteit van hun diploma's.

Conclusies voor de vakuitoefening van architecten

- Gezien het gegeven dat Nederland één van de meest internationaal georiënteerde landen van de EG is, dat de taalproblemen er relatief gering zijn, dat er beperkt sprake is van versluierde vormen van protectionisme en dat er geen volledig beheerste besluitvormingscultuur is rond het verlenen van bouwopdrachten, is de Nederlandse bouwmarkt vergeleken met andere EG-landen relatief 'open' van karakter.

- Het relatief open karakter van de Nederlandse bouwmarkt vergemakkelijkt

de toestroom van buitenlandse architecten die te verwachten is, gezien het aanbod van architecten in Europa en gezien onder meer de in de naaste toekomst te beperken afstudeercapaciteit van de Nederlandse instellingen van bouwkundig onderwijs.

- Het ontbreken van een wettelijke bescherming van het beroep van architect in Nederland betekent dat ook buitenlandse niet-architecten zich met de vormgeving van de gebouwde omgeving in Nederland kunnen gaan bezig houden.

- Nationaal of regionaal bepaalde voorkeuren voor specifieke vormgevingskwaliteiten van de gebouwde omgeving in het Europa zonder binnengrenzen, betekenen evenzovele kansen voor met name kleinere regionale en lokale architectenbureaus om via specialisatie nieuwe afzetmogelijkheden te vinden.

- Aangezien er in Europa steeds meer belangstelling komt voor aansprekende architectuur, vooral als een bijdrage aan kwalitatief hoogwaardig woon- en leefmilieus of als een middel waarmee de eigen identiteit van stad of regio kan worden onderstreept, ligt hier een andere mogelijkheid voor de specialisatie van architectenbureaus binnen de interne Europese bouwmarkt.

- Specialisatie bij de kleinere bureaus zal vanuit concurrentieoverwegingen ook gepaard gaan met bepaalde vormen van innovatie, met name de toepassing van nieuwe ontwerptechnieken.

Conclusies voor de instellingen op het gebied van de bouwkunst

- Nederland loopt op het gebied van hoogwaardige architectuurinstututen en -musea vergeleken met andere landen in Europa ver achter.

- De Europese Akte en het Witboek hebben voor de instellingen: het Nederlands Instituut voor Architectuur en Stedenbouw en de Bond Nederlandse Architecten geen directe gevolgen.

- Het instandhouden en uitdragen van de bouwkunst uit de 'regio Nederland' in het Europa zonder binnengrenzen kan niet zonder instellingen die in dat opzicht ondersteunend werken.

- Instituties die geacht worden in nationaal verband belangrijke taken op het gebied van de bouwkunst te vervullen, zullen dit ná 1992 ook in Europees perspectief moeten kunnen doen.

- Ná 1992 zullen het Nederlands Instituut voor Architectuur en Stedenbouw en de Bond Nederlandse Architecten van groot belang worden voor het instandhouden en uitdragen van de Nederlandse bouwkunst in het Europa zonder binnengrenzen en voor de beroepspraktijk van Nederlandse architecten.

- Het als bouwkunst-instelling functioneren in een Europa zonder binnengrenzen brengt met zich mee dat aan deze instituten tal van nieuwe en

aanvullende eisen zullen worden gesteld.

– Op het terrein van de bouwkunst is nauwelijks sprake is van gerichte ondersteuning in het buitenland. Deze sector moet het vrijwel zonder enige steun elders in de EG stellen.

– Het inwerking komen van de interne markt heeft ingrijpende gevolgen voor de voorheen nationaal bepaalde status van de vrije beroepen, dus ook van het architectenberoep.

– Het hebben van een 'vrij' beroep brengt voor architecten en hun belangenorganisaties de verplichting met zich mee zich tijdig te bezinnen over de status van 'europees architect'.

Conclusies voor het cultuurhistorisch erfgoed

– De Europese Akte en het Witboek hebben geen directe gevolgen voor de monumentenzorg in Nederland. De zorg voor dit bijzondere deel van de nationale bouwkunst is een verantwoordelijkheid van de lidstaten van de EG.

– Als gevolg van het inwerking treden van de interne markt zullen grote restauratiewerken in Nederland onderworpen zijn aan de EG-richtlijnen inzake open, Europese mededinging. Restauratiegelden kunnen daardoor wegvloeien naar het buitenland.

– Buitenlandse restauratie-architecten kunnen krachtens het non-discriminatiebeginsel uit het EG-Verdrag onbelemmerd op de Nederlandse restauratiemarkt opdrachten verwerven of zich in Nederland als restauratie-architect vestigen. Dit geldt –grosso modo– omgekeerd ook voor Nederlandse architecten.

– De kansen van buitenlandse restauratie-architecten op de Nederlandse restauratiemarkt worden vergroot omdat zij in een aantal gevallen geruggesteund worden door hoogwaardige restauratie-opleidingen in het eigen land.

– De mogelijkheden van buitenlandse restauratie-architecten op de Nederlandse restauratiemarkt (en omgekeerd de kansen voor Nederlandse restauratie-architecten elders in de EG) worden ook bepaald door de wijze(n) waarop de monumentenzorg in het betreffende EG-land wordt geïmplementeerd.

– Tussen de EG-lidstaten bestaan grote verschillen in de wijze waarop de monumentenzorg wordt geïmplementeerd.

– Mede door de grote verschillen tussen de EG-landen ten aanzien van de monumentenzorg is er sprake van nationaal bepaalde restauratiebouwmakten. Architecten die op een nationale restauratiemarkt opdrachten willen verwerven, zullen op de hoogte moeten te zijn van de eigenaardigheden van het in het betreffende land vigerende systeem van monumentenzorg.

– Er bestaat op dit moment geen totaaloverzicht van hoe de monumentenzorg in de afzonderlijke EG-landen is opgezet en op welke wijze deze functioneert.

- In Nederland is, gezien de enorme restauratieproductie, een potentieel zeer grote know-how aanwezig die kan dienen voor de onderbouwing van eventuele restauratie-export. Deze know-how kan de kansen van Nederlandse restauratie-architecten elders op de interne markt sterk vergroten.
- Gezien de mogelijkheden voor Nederlandse restauratie-architecten elders op de interne markt, is er behoefte aan gespecialiseerde restauratie-beroepsopleidingen in Nederland.
- Gezien de goede kansen voor Nederlandse restauratie-export is er grote behoefte aan een topopleiding in Nederland op het gebied van restauraties en monumentenzorg die Europees prestige geniet.
- De bestaande institutionele kaders op het gebied van de monumentenzorg hebben tot gevolg gehad dat men op allerlei niveaus in de EG-lidstaten (ten dele) op de hoogte is van de monumentenzorg in die EG-landen.
- Het toerisme, met name het cultuur- en architectuurtoerisme in Europa, speelt een belangrijke rol bij de bevordering van de belangstelling voor het Europees bouwkundig erfgoed. Het kan in dit opzicht als een integrerende factor van grote betekenis worden beschouwd.
- In vele steden en regio's van Europa wordt cultuur en in het verlengde daarvan de aanwezige historische bouwkunst gezien als een motor voor economische vernieuwing. Met andere woorden cultuur wordt als wapen ingezet in de economische overlevingsslag binnen de interne markt.
- Het lokaal of regionaal gebouwde historische erfgoed wordt steeds meer belang toegekend als drager van de identiteit van regio's in Europa.
- Een aantal onderdelen van de monumentenzorg in Nederland is waardevol vanuit een oogpunt van eventuele toepassing in andere EG-landen. Omgekeerd is dat ook het geval met bepaalde onderdelen van monumentenzorg elders in de EG voor de Nederlandse situatie.
- Het is te verwachten dat ná 1992 initiatieven zullen worden ontplooid om te komen tot een Europese monumentenlijst. Met behulp van die lijst kunnen in het Europa zonder binnengrenzen prioriteiten worden gelegd bij het instandhouden van bijvoorbeeld gehele steden of regio's die gezien hun uniciteit in Europa van groot belang zijn.
- Een eventuele lijst van waardevolle onderdelen van het Europees bouwkundig erfgoed heeft alleen kans van slagen als deze lijst gekoppeld is aan een Europees systeem van subsidiëring en financiering van restauraties.

Conclusies voor de welstandszorg

- De Europese Akte heeft geen directe gevolgen voor het welstandstoezicht in Nederland. Het stellen van specifieke eisen aan de kwaliteit van de vormgeving van de gebouwde omgeving is een verantwoordelijkheid van de lidstaten.

- Welstandszorg is geen puur Hollands produkt, zoals klompen en windmolens dat zijn; onderzoek over de grenzen heen toont aan dat ook in andere landen aan welstandszorg wordt gedaan, alleen onder een andere noemer en op een andere manier.
- De tot voor kort nog vrijwel onbekende systemen van welstandszorg in andere EG-landen zouden wel eens meer gevolgen kunnen hebben voor het functioneren van de Europese bouwmarkt ná 1992 dan men denkt.
- De aanwezigheid van kwaliteitszorg voor de gebouwde omgeving in de EG-lidstaten kan een beperking inhouden voor het functioneren van de gemeenschappelijke interne markt, waarvan de bouwmarkt een onderdeel vormt.
- Systemen van welstandszorg in EG-landen zoals de Bondsrepubliek Duitsland, Frankrijk en Groot-Brittannië verschillen sterk in opzet en uitvoering. Met andere woorden de zorg voor de kwaliteit van de vormgeving binnen de EG is zeer heterogeen.
- De systemen van welstandszorg in de EG-landen zijn onder invloed van allerlei maatschappelijke krachten op dit moment nogal aan verandering onderhevig.
- De heterogeniteit van de Europese systemen van welstandszorg impliceert evenzovele barrières voor architecten die op de Europese bouwmarkt willen opereren.
- Architecten die op de Nederlandse bouwmarkt opdrachten willen verwerven of er hun beroepspraktijk uitoefenen, zullen rekening dienen te houden met het hier bestaande zorgsysteem voor de kwaliteit van de gebouwde omgeving en zullen met de eigenaardigheden ervan vertrouwd moeten zijn.
- Nederlandse architecten die elders op de EG-bouwmarkt opdrachten willen verwerven of in een ander EG-land een beroepspraktijk willen uitoefenen zullen rekening moeten houden met en daarom kennis moeten hebben van elders in de EG vigerende stelsels van welstandsregelgeving. Dergelijke kennis is onontbeerlijk om gebouwen met kans van slagen te kunnen ontwerpen en te kunnen afzetten op de Europese bouwmarkt.
- Het is denkbaar dat welstandszorg gebruikt gaat worden om belemmeringen op te werpen voor buitenlandse architecten op de nationale of regionale bouwmarkt.
- Het manifesteren van euregionaliteit in het Europa zonder binnengrenzen, zou voor de welstandszorg tot gevolg kunnen hebben dat er binnen het zorgsysteem normen gaan ontstaan over aanvaardbaar of wenselijk geachte vormgeving binnen een bepaalde euregio.
- Architecten zullen na 1992 in voldoende mate toegerust moeten zijn met kennis van de zorgsystemen voor de kwaliteit van de gebouwde omgeving in andere EG-landen. Op het beschikbaar komen van deze specifieke kennis kan met het oog op Europa-1992 niet meer lang worden gewacht.

- Essentieel bij deze specifieke kennis zijn beschikbaarheid en toegankelijkheid. Dit heeft vooral gevolgen voor de onderwijsprogramma's van architecten en voor allerlei vormen van informatieverschaffing en voorlichting door relevante instituten.

Literatuur

Architectuur in Nederland. Jaarboek 1987/1988, Deventer, 1988.

Architectuur in Nederland. Jaarboek 1988/1989, Deventer, 1989.

Becker, H.A., Ex-ante evaluatie: consequentie-analyses, in: Percy B. Lehning & J.B.D. Simonis, Handboek beleidswetenschap, Meppel, 1987, p. 116 - 130.

Concept-nota architectuurbeleid WVC-VROM, 1989.

De BNA-1989, Amsterdam.

Federatie Welstandstoezicht en NIROV, Welstandsbeleid, 1984.

Nelissen, N.J.M. en C.L.F.M. de Vocht, Integrale zorg voor de kwaliteit van de gebouwde omgeving, Zeist, 1989.

Nelissen, N.J.M. en C.L.F.M. de Vocht, Monumentenzorg: centrale voorzieningen gewenst, 's-Gravenhage, 1987.

Nelissen, N.J.M., Uitvoering van de gemeentelijke monumentenzorg, Nijmegen, 1989.

Nelissen, N.J.M. en C.L.F.M. de Vocht, Wel-staan over de grenzen heen, Zeist, 1988.

Monumentenwet 1988.

Ontwerp Nota Volkshuisvesting in de jaren negentig, 1988.

Opdrachtenbeleid in de bouwkunst, RIGO, 1989.

Rapport Verkenningcommissie Bouwkunde, 1989.

Rijksdienst voor de Monumentenzorg, jaarverslagen 1985-1987.

Vierde nota over de ruimtelijke ordening, 1988.

Wet op de Ruimtelijke Ordening, 1965.

Wet op de Stads- en Dorpsvernieuwing, 1985.

Woningwet 1962.

BIJLAGE 1

De Commissie Cultuurbeleid en Interne Markt is voor een periode van 4 jaar ingesteld door de Directeur-Generaal voor Culturele Zaken van het Ministerie van Welzijn, Volksgezondheid en Cultuur (Instellingsbesluit: DGCZ.U.3775, d.d.28 juli 1988)

De Commissie heeft tot taak:

- het initiëren van oriënterend onderzoek naar de gevolgen van communautaire acties voor de culturele sector;
- het coördineren en begeleiden van onderzoek;
- het naar aanleiding van haar bevindingen formuleren van voorstellen aan de Directeur-Generaal Culturele Zaken.

De Commissie bestaat uit de volgende personen:

Als externe deskundigen:

Dr. H.H.G. Post

R.M. Vrij

Mr. W. Wanrooy

Voor het Ministerie van Welzijn, Volksgezondheid en Cultuur,

Drs. H. Withaar, voorzitter

Mr.drs. S.M. Gimbrère, secretaris

Drs. P.J.C. Mulder

BIJLAGE 2

In het kader van het onderzoek naar de mogelijke gevolgen van de Europese eenwording voor de culturele sector zijn de volgende publicaties verschenen:

- * "De Europese Gemeenschappen en Cultuurbeleid, een juridische analyse" door mr. J.M.E. Loman, prof.dr. K.J.M. Mortelmans en dr. H.H.G. Post (Rijksuniversiteit Utrecht), Zeist, 1989.
- * "Nederlands Cultuurbeleid en de Europese Gemeenschappen, een beleidsverkenning" door drs. B. Tromp, Zeist, 1989.

Voorts zijn onder de verzameltitlel "NEDERLANDS CULTUURBELEID EN EUROPESE EENWORDING" de volgende deelonderzoeken verschenen:

- * BOUWKUNST EN MONUMENTENZORG door dr.N.J.M. Nelissen en drs. C.L.F.M. de Vocht
- * MUZIEK EN DANS, door H.O. van den Berg en M. van Gemert
- * LETTEREN, door drs. J. Honout
- * TONEEL, door mr. J. Jong
- * BEELDENDE KUNST, door drs. R. Fuchs
- * FILM, door W. Verstappen
- * AMATEURISTISCHE KUNSTBEOEFENING EN KUNSTZINNIGE VORMING, door H.J.M. Mali
- * MUSEA, door drs. R.J. Willink
